ธรรมะคุณแม่อาจารย์

ธรรมะ คือ .... ธรรมชาติ .... จริง
ปลูกสร้างสติ สัมปชัญญะ มีปัญญาอยู่ในสัมมาทิฏฐิ
จะทำความดีต้องทำจริง ๆ จะละความชั่วต้องละจริง ๆ
แล้วทำใจให้บริสุทธิ์ผ่องใส
พระธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นแสงสว่าง
ให้กับมวลมนุษย์ หาประมาณมิได้ ผู้ใดได้ศึกษา และนำมาปฏิบัติ ตามหลักคำสอน
ตามพระอริยมรรค ชีวิตจะมีหลัก มีเกราะ มีที่พึ่ง จะมีคุณธรรมความเป็นมนุษย์ เป็นเทพ
เป็นพรหม เป็นอรูปพรหม เป็นพระ ไปตามลำดับ จะไปถึงพระธรรมกาย
จะได้ช่วยตัวเอง และผู้อื่นได้ และทำหน้าที่ไปตามปกติ
ชีวิตจะอยู่เหนือธรรมชาติ เป็นปัจจัตตัง รู้เฉพาะตัว

สำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว
"สพฺพทานํ ธมฺมทานํ ชินาติ"
การให้ธรรมะเป็นทาน ชนะการให้ทั้งปวง

มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร
"สุโข ปุญฺญสฺส อุจฺจโย"
การสะสมบุญ นำสุขมาให้

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว ราชบุรี
"กตญฺญุโน หิ สปฺปุริสา กตเวทิโน"
คนดีย่อมเป็นผู้กตัญญูกตเวที

ทั้ง ๓ องค์กร...เกิดขึ้นด้วยการปฏิบัติ
สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน วิชชาพระธรรมกาย

ธรรมกาย แก่นไตรภพ

อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร

ครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์
หัวหน้าสำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว
ประธานกรรมการมูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร
ผู้อำนวยการศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว ราชบุรี

ธรรมกายแก่นไตรภพ

ที่ระลึก
งานบุญพิธีมุทิตาสักการะอายุวัฒนมงคล
คล้ายวันเกิดอายุครบ ๗๖ ปี

อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร

๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓

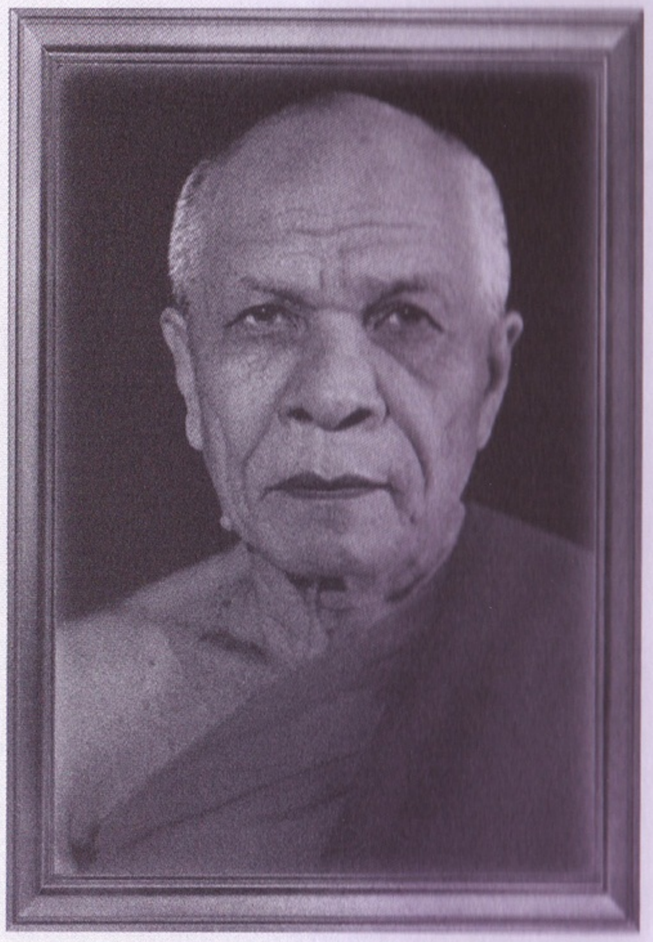

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

(หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ)

ผู้ค้นพบวิชชาพระธรรมกายขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

มุทิตาวจนะ

ในศุภวาระอันเป็นมงคลที่ **คุณแม่อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร** ได้เจริญอายุวัฒนมงคล ครบ ๗๖ ปี ในวันที่ ๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๓ คณะศิษยานุศิษย์มีความปลาบปลื้มปีติยินดีเป็นอย่างยิ่งที่วโรกาสพิเศษได้เวียนมาบรรจบอีกวาระหนึ่ง

ตลอดชีวิตอันยาวนานของคุณแม่ฯ นับแต่เยาว์วัยที่ได้ศึกษาและปฏิบัติสมถวิปัสสนากรรมฐานตามแนววิชชาพระธรรมกายกับพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำภาษีเจริญ คุณแม่ฯ ได้อุทิศตนให้กับการปฏิบัติธรรมตามคำสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างบริบูรณ์ทั้งปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ ในส่วนของการบำเพ็ญประโยชน์ต่อสาธารณชน คุณแม่ฯ ได้ให้การอนุเคราะห์ สงเคราะห์ และมีคุณูปการแก่สาธุชนทั้งหลายจนเป็นที่ประจักษ์ชัด และซาบซึ้งใจแก่ศิษยานุศิษย์โดยทั่วกัน

ดังนั้น ในวโรกาสอันเป็นมงคลนี้ มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกรและคณะศิษย์สำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว จ.ราชบุรี จึงได้จัดพิมพ์หนังสือ **"ธรรมกายแก่นไตรภพ"** ซึ่งเรียบเรียงโดย พระเดชพระคุณพระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ และผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย จ.ชลบุรี เพื่อเป็นมุทิตาสักการะแด่คุณแม่ฯ และเพื่อเผยแพร่เป็นธรรมทาน

ขอพลานุภาพแห่งคุณพระศรีรัตนตรัย พลานุภาพแห่งบุญฤทธิ์ของพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ บุญบารมีรัศมีกำลังฤทธิ์ของคุณแม่ฯ และบุญบารมีของศิษยานุศิษย์ที่ได้ร่วมกุศลจริยากับคุณแม่ฯ จงรวมเป็นตบะเดชะ พลวปัจจัยอำนวยผลให้คุณแม่ฯ เจริญด้วยจตุรพิธพรชัย เป็นกำลังของพระพุทธศาสนาเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรของศิษยานุศิษย์ทั้งปวงและสาธุชนทั้งหลายตลอดกาลนาน เทอญ

มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร
และคณะศิษย์สำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว จ.ราชบุรี

ชีวประวัติสังเขป
อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร

ชาติภูมิ : เกิดวันเสาร์ที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ณ บ้านหมู่ ๓ ต.ลาดใหญ่ อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม สิริอายุ ๗๖ ปี

การศึกษา

พ.ศ. ๒๔๘๗ : สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนวัดสวนแก้ว ต.ลาดใหญ่ อ.เมือง จ.สมุทรสงคราม

พ.ศ. ๒๔๘๘ : อายุได้ ๑๒ ปี ศึกษาธรรมะสมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน จากพระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี สด จนฺทสโร (หลวงพ่อวัดปากน้ำภาษีเจริญ กทม.)

พ.ศ. ๒๔๙๕ : บวชเป็นแม่ชี อายุ ๑๘ ปีศึกษาปฏิบัติธรรม ณ วัดปากน้ำ ภาษีเจริญ กทม.

พ.ศ. ๒๕๐๑ : สอนธรรมะที่วัดคลองโพธิ์ ต.ท่าราบ อ.เมือง จ.ราชบุรี

พ.ศ. ๒๕๓๖ : รับพระราชทานปริญญาครุศาสตรบัณฑิตกิตติมศักดิ์ สาขาการศึกษานอกระบบจากสถาบันราชภัฏหมู่บ้าน จอมบึง

พ.ศ. ๒๕๓๖ : รับพระราชทานเสาเสมาธรรมจักร ในฐานะที่ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนา ด้านส่งเสริมผู้ปฏิบัติธรรม จากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

พ.ศ. ๒๕๓๗ : รับประกาศนียบัตรและเข็มทองเชิดชูเกียรติ จากกรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ ในฐานะผู้สร้างที่ประดิษฐานพระพุทธรูปและรูปหล่อพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อวัดปากน้ำ) ให้เป็น สมบัติของสถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง

พ.ศ. ๒๕๓๙ : มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร ได้รับโล่เชิดชูเกียรติมูลนิธิดีเด่น จากสมาคมสันนิบาตมูลนิธิแห่งประเทศไทย ในฐานะเป็นผู้ดำเนินการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและเป็นสาธารณประโยชน์อย่างเหมาะสม และกว้างขวางก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากมาย

พ.ศ. ๒๕๔๕ : รับประกาศนียบัตรเชิดชูเกียรติในฐานะแม่ชี ผู้อุทิศชีวิตในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากองค์การพุทธศาสนิกสัมพันธ์แห่งโลก

พ.ศ. ๒๕๕๑ : เกียรติคุณที่ ๓ องค์กรได้รับการยกย่อง ดังนี้

สำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดราชบุรี ให้เป็นสำนักปฏิบัติธรรมนำร่อง ที่มีความพร้อม ในการเข้าร่วมโครงการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ปี ๒๕๕๑ โดยได้นำข้อมูลของสำนักฯ ลงเผยแผ่ในข้อมูลด้านศาสนา ให้บริการ ภาครัฐผ่านระบบอีเล็คทรอนิค (e-service) เว็ปไซด์ www.dra.go.th

มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร ได้รับคัดเลือกจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และ จังหวัดราชบุรี ตามโครงการเมืองไทย เมืองคนดี (ยกย่องเชิดชูเกียรติคนดี) ให้เป็นองค์กร ที่ทำคุณประโยชน์ต่อท้องถิ่น ชุมชน ตำบล อำเภอ และจังหวัดราชบุรี ปี ๒๕๕๑

ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์สวนแก้ว ราชบุรี ได้รับคัดเลือกจากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม และคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ให้เป็น ศพอ. ตัวอย่าง (ต้นแบบ) ของ จ.ราชบุรี และคณะสงฆ์ภาค ๑๕ ปี ๒๕๕๑

ธรรมกายแก่นไตรภพ

เรียบเรียงโดย	พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ) ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ ผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย เมืองพัทยา จ.ชลบุรี
พิมพ์ครั้งที่ ๑	๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๓ ๕,๐๐๐ เล่ม
ออกแบบปก และจัดทำรูปเล่มโดย	คณะศิษยานุศิษย์อาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร
จัดพิมพ์โดย	หจก. บี.บี การพิมพ์และบรรจุภัณฑ์

ปฐมบท

ความเห็นที่ขัดแย้งกันในเรื่องของพระธรรมวินัยนั้น เกิดขึ้นทุกยุคทุกสมัย ในประวัติศาสตร์ของพระพุทธศาสนา บางยุคเป็นเหตุให้เกิดการถกเถียงกันจนต้องหาทางยุติด้วยการกระทำสังคายนาหรืออย่างเบาก็เกิดเป็นวิวาทาธิกรณ์ สำหรับพุทธศาสนิกชนชาวไทยก็มีกรณีเช่นนี้เกิดขึ้นตลอดเวลาเช่นกัน แต่ก็ไม่รุนแรงถึงขั้นต้องสังคายนา เป็นเพียงแต่ให้เกิดความสับสนถกเถียงกันเท่านั้น เรื่องที่เกี่ยวกับปัจจุบันมี ๓ เรื่อง คือ

๑. เรื่อง “ธรรมกาย” เป็นคำสอนของพระพุทธศาสนาหรือลัทธิ
๒. นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา
๓. อานุภาพพระธรรมกาย มีจริงหรืออวดอ้าง สร้างขึ้นให้คนหลงงมงาย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องต่อพระธรรมวินัย และความสามัคคีในหมู่พุทธบริษัท ผู้เขียนจึงได้รวบรวมค้นคว้าหาหลักฐานที่มาของธรรมกายในอดีต เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าใจว่า “ธรรมกาย” นั้น ไม่ใช่ลัทธิหรือคำสอนที่ผิดจากหลักธรรมที่มีปรากฏในพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา อันเป็นคัมภีร์หลักของพระพุทธศาสนา จริงอยู่ พระพุทธศาสนาในยุคหลังที่สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธ์ปรินิพพาน ได้แตกออกเป็น ๒ นิกายใหญ่ๆ คือ นิกายเถรวาท และมหายาน หรืออาจาริยวาท แต่คำสอนเรื่องธรรมกายก็ยังคงเป็นหลักปฏิบัติอยู่ทั้ง ๒ นิกาย นิกายมหายานก็มีธรรมกายเหมือนกับนิกายเถรวาท ซึ่งเป็นนิกายที่พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยศรัทธาเป็นส่วนมาก ธรรมกายจึงไม่ใช่ลัทธิใหม่ ที่หลวงพ่อวัดปากน้ำหรือพระมงคลเทพมุนีตั้งขึ้น บัญญัติขึ้น ถ้าวิชชาธรรมกายไม่ใช่สัจจธรรมหรือเป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าคงไม่ทนหรือยั่งยืนมาตราบเท่าทุกวันนี้ แม้สมเด็จพระสังฆราชในอดีตหลายพระองค์ ที่ทรงนิพนธ์เรื่องพุทธประวัติหรือปฐมสมโพธิกถาก็กล่าวถึงธรรมกายอยู่หลายตอน ดังที่นำมาให้ท่านผู้อ่านได้รับทราบและที่สำคัญคือพระนิพนธ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ซึ่งเป็นพระราชโอรสในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้ตั้ง “ธรรมยุติกนิกาย”

กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ประสูติกาลเมื่อวันอังคาร แรม ๑๓ ค่ำ เดือน ๑ ปีวอก ตรงกับวันที่ ๑๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๐๓ จากพระมารดาโหมด และทรงตั้งนามพระราชโอรสว่า "พระเจ้าลูกเธอพระองค์เจ้าจันทรทัตจุฑาธาร" ทรงได้รับการศึกษาภาษาไทยในสำนักพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าหญิงกฤษณา และทรงศึกษาภาษาอังกฤษกับครูแปเตอสัน โสกันต์ เมื่อปีวอก พ.ศ. ๒๔๑๕ พร้อมกับสมเด็จพระนางเจ้าสุนันทา กุมารีรัตน์ สมเด็จกรมพระยาวชิรญาณวโรรส กรมพระสมมตอมรพันธ์ และพระองค์เจ้านงคราญอุดมดี ทรงบรรพชาเป็นสามเณร เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๑๖ โดยสมเด็จกรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ เป็นพระอุปัชฌาย์ สมเด็จพระสังฆราช(สา) ถวายศีลและประทับอยู่วัดบวรนิเวศ พระองค์ทรงพระปรีชาแตกฉานในพระปริยัติและปฏิบัติมาก ทรงนิพนธ์เรื่องแก่นไตรภพ เพ็ชรในหิน วิวิธธัมโมทัย มฤตยูกถาหรือมรณานุสสร ซึ่งกล่าวถึงเรื่องธรรมกายไว้อย่างชัดเจนที่ข้าพเจ้ารวบรวมมานี้เฉพาะที่ทรงอธิบายเรื่องธรรมกาย เพื่อให้ท่านที่สนใจได้อ่านและศึกษาเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

ธรรมกายที่ผู้ปฏิบัติและเข้าถึงย่อมเห็นย่อมทราบถึงอานุภาพพุทธานุภาพ ของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าชัดเจน เช่นในสมัยที่หลวงพ่อวัดปากน้ำยังมีชีวิตอยู่ ในวันมาฆบูชา ได้จัดพิธีเวียนเทียนรอบพระอุโบสถ ผู้คนที่ไปเวียนเทียนวันนั้น ได้เห็นพระพุทธเจ้าลอยอยู่ในท้องฟ้ากันเป็นจำนวนมาก เกิดการวิจารณ์ด้วยความปีติ หลายท่านที่เห็นยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบันเล่าให้ข้าพเจ้าฟัง และเมื่อเร็วๆนี้ ที่วัดพระธรรมกาย ท่านเจ้าคุณพระราชภาวนาวิสุทธิ์(ธมฺมชโย) ฉลองเจดีย์ ทำพิธีกลางแจ้ง รอบเจดีย์ ท่านสาธุชนจำนวนหมื่นได้เห็นพุทธานุภาพนี้ ที่เรียกกันว่า ตะวันแก้ว เช่นเดียวกัน

จากพุทธานุภาพที่ปรากฏนี้ ทำให้หลวงพ่อวัดปากน้ำและท่านเจ้าคุณพระราชภาวนาวิสุทธิ์(ธมฺมชโย) ถูกกล่าวหาว่า "อวดอุตตริมนุสธรรม" ถึงกับปรับเป็นอาบัติหนัก ถูกอธิกรณ์ "นิคคหกรรม" ที่กล่าวหากันอีกประเด็นหนึ่งก็คือเรื่องบิดเบือนคำสอนของพระพุทธเจ้า เช่น สอนว่านิพพาน

เป็นอัตตา ซึ่งผู้กล่าวหาให้เหตุผลว่า นิพพานเป็นอนัตตา ไม่ใช่อัตตา ประเด็นนี้ทำให้เกิดความสับสนในหมู่พุทธศาสนิกชน จนเป็นเหตุให้เกิดความเข้าใจผิด แตกแยกทางความคิดความเห็นกันขึ้น ทั้งนี้ก็เพราะไปติดในประเด็นของภาษาที่ใช้ แล้วตีความหมายกันว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ถ้าผู้กล่าวหาได้ศึกษาอภิธรรมก็จะเข้าใจเองว่า ผิดทั้ง ๒ ฝ่าย ผู้ที่เข้าใจว่านิพพานเป็นอัตตาก็ผิด เป็นอนัตตาก็ผิด และเมื่อผิดทั้งสองฝ่าย นิพพานเป็นอะไร ควรใช้หลักที่มาของนิพพานคือ "อมตธรรม" ตามที่พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ทรงนิพนธ์ไว้ เพราะท่านนำมาจากพระไตรปิฎกตามศัพท์พระบาลี คำว่า "อมต" (น+มร+ปาณจาเค+ต) นิพพานเป็นแดนอมตะ เป็นสภาพที่พ้นจากความตาย อมตธรรม "มรณภาเวน อมตํ" เพราะไม่มีความตาย นิพพานจึงชื่อว่า อมตะ "นตฺถิ เอตฺถ มตํ มรณํ เอตสฺมึ วา อธิคเต ปุคฺคลสฺส มตนฺติ อมตํ "นิพพานเป็นธรรมที่ไม่มีความตาย หรือนิพพานที่บุคคลเข้าถึง แล้วไม่มีความตาย ชื่อว่าอมตะ (อาเทส น เป็น อ ลบ ร ที่ สุดธาตุ) "อปฺมาโท อมตํ ปทํ" ความไม่ประมาทเป็นทางดำเนินไปสู่นิพพาน "อมตํ วุจฺจติ นิพฺพานํ" นิพพานเรียกว่าอมตะ

คำว่า "อมตะ" เราจะพูดตามภาษาไทยที่กลิ้งได้ว่า หมายถึงเที่ยงแท้แน่นอนไม่เปลี่ยนแปลง แปลว่าเป็นอัตตา ซึ่งทางพราหมณ์เรียกว่าอาตมันก็ได้ แต่ไม่ตรงกับสภาวะปรมัตถธรรมเป็นเหตุให้เข้าใจกันผิดและถกเถียงกัน ควรใช้คำว่า นิพพานเป็นอมตธรรม ทั้งนี้ก็เพราะพระนิพพานเป็นอสังขตธรรม เป็นโลกุตตรธรรมที่เรียกว่าเป็นอสังขตธรรม เพราะเป็นธรรมที่ไม่ถูกปรุงแต่งจากกรรม จิต อุตุ อาหาร แตกต่างกับ "สังขตธรรม" ที่ถูกปัจจัย ๔ นี้ปรุงแต่งที่เป็นโลกุตตรธรรมเพราะนิพพานเป็นธรรมชาติที่พ้นจากโลก

ฉะนั้นพระนิพพาน ซึ่งเป็นอสังขตธรรม จึงไม่มีลักษณะทั้ง ๓ ที่เป็นสามัญญลักษณะ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ส่วนสังขตธรรม เป็นธรรมที่ถูกปัจจัยทั้ง ๔ ปรุงแต่ง จึงเป็นธรรมที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์ เป็นอนัตตา

ข้าพเจ้าได้รวบรวมเรื่องธรรมกายและนิพพานเป็นหนังสือชื่อ "ธรรมกายแก่นไตรภพ" เสนอให้ท่านผู้สนใจได้อ่าน เพื่อประเทืองปัญญาเท่านั้น มิได้มีจุดมุ่งหมายที่จะอธิบายหลักวิชาที่ลึกซึ้งแต่ประการใด ต้องขอขอบใจท่านธรรมบาลที่ช่วยให้งานรวบรวมเรื่องนี้ได้สำเร็จลง ทำให้ข้าพเจ้าได้รับความสะดวกสบายขึ้นมาก เสมือนมีคอมพิวเตอร์ไว้ใช้ ข้าพเจ้าต้องการทราบเรื่องใด ท่านธรรมบาลจะเป็นธุระจัดการค้นมาให้ทันที เหมือนรู้ใจกัน

ในการจัดพิมพ์ครั้งที่ ๓ ได้มีการปรับปรุงแก้ไข และเพิ่มเติมเนื้อหาให้ชัดเจนและถูกต้องยิ่งขึ้น หากท่านผู้ใดเล็งเห็นถึงประโยชน์จากหนังสือเล่มนี้ ให้แจ้งจำนวนที่จะจัดพิมพ์มาที่ฝ่ายวิชาการจิตตภาวันวิทยาลัย ข้าพเจ้ายินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์เป็นธรรมบรรณาการขึ้นได้ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกลโดยไม่สงวนลิขสิทธิ์ใด ๆ ทั้งสิ้น

ขอกุศลนี้จงสำเร็จแด่พระเดชพระคุณพระมงคลเทพมุนี (หลวงพ่อสด วัดปากน้ำ) และพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราชทุกพระองค์ที่ข้าพเจ้านำพระนิพนธ์มาจัดพิมพ์ ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่าน

มนตรี ปิยะปุญโญ

จิตตภาวันวิทยาลัย เมืองพัทยา ชลบุรี
๑๐ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๔๖

สารบาญ

ปฐมบท	๗
แก่นไตรภพ	๑๒
คัมภีร์สมถวิปัสสนาแบบโบราณ	๑๙
ความเป็นมาของปฐมสมโพธิ	๓๔
ธรรมกายในพระปถมสมโพธิ	๔๘
ธรรมกายกับสมเด็จป๋า	๖๘
"ธรรมกาย" บทพิสูจน์ความเป็นอมตะ	๗๕
ทิพยกาย - ธรรมกาย	๘๑
พุทธนิมิตร - พระธรรมกาย	๙๐
ทิพยอำนาจ	๙๓
นิพพานนั้นเป็นเช่นไร	๑๐๒
พระนิพพาน คือ อมตธรรม	๑๐๙
ผลการปฏิบัติของพระสุปฏิปันโน	๑๑๒
ธรรมกายคือกายที่สำเร็จด้วยธรรม	๑๒๑
ประวัติผู้เรียบเรียง	๑๒๗

แก่นไตรภพ
เพ็ชร์ในหิน วิวิธธัมโมทัย
มฤตยูกถา หรือ มรณานุสสร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา
ทรงพระนิพนธ์

เจ้าภาพพิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงพระศพ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา
ที่พระเมรุวัดเทพศิรินทราวาส
ณ วันพฤหัศบดี ที่ ๑๖ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๗๕

โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา
พ.ศ. ๒๔๐๓ - ๒๔๗๕

แก่นไตรภพ

เป็นคำปุจฉาวิสัชนา เรื่องกายและใจ

โอมฺ นม - สรฺวพุทฺธโพธิสตฺเตฺวภฺย

อันขยมบังคมบาท ไตรโลกนาถสัพพัญญูผู้ตรัสรู้เชิญยธรรม นำสัตว์สู่ศิวโมกษ์ พ้นจัตุรโอฆสงสาร ผลาญเกลศมอดม้วย ด้วยพระธรรมคำสอนให้อมรพรหมินทร์ เทพเทวินทรสุรารักษ์ ส่ำสิทธิศักดิ์ทิพยกาย ทั้งหญิงชายชาวมนุษย์ถึงที่สุดศานติบท หมดสมมติ์พึงแถลง ใครถึงใครประจักษ์แจ้งจริงแน่ฤๅเสกแสร้ง ทราบด้วยใจตน เองนา.

หอมสุคนธ์มาเลศเล้า โลมใจ
จวนรุ่งอุทัยไข ขอบฟ้า
ลมโชยชื่นหฤทัย ทวีสุข
สุขเท่าสุขยิ่งหล้า พ่ายแพ้สุขธรรม

ไตรพิธกาย

คนเรามีกาย ๓ ชั้น คือ สริรกาย (หรือกายที่แลเห็น) ชั้น ๑ ทิพยกาย (หรือกายที่เป็นความรู้สึก) ชั้น ๑ แลธรรมกาย (หรือกายคือจิตต์ที่รู้ผิดชอบ) ชั้น ๑

สริรกาย นั้นเกิดแต่อุตุธาตุ อาศัยพืชพันธุ์เป็นเหตุปรุงแต่งทิพยกายนั้นเกิดแต่จิตต์อาศัยกุสลากุศลหรือความคิดชั่วแลดีเป็นต้นเหตุปรุงแต่ง ธรรมกายนั้นเกิดแต่จิตต์เดิมที่เป็นอะมะตะ ธรรมอาศัยความตรัสรู้เป็นเครื่องปรุงแต่ง

สริรกายมีหน้าที่สำหรับกระทบอารมณ์ภายนอกทิพยกายมีหน้าที่ทำความรู้สึกให้เกิด ธรรมกาย มีหน้าที่รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ไว้เป็นความตรัสรู้

วิวิธัมโมทัย

สริรกายส่งเรื่องเท็จจริงที่มากระทบนั้นให้แก่ทิพยกาย ทิพยกายทำเท็จจริงเหล่านั้นให้เป็นความรู้ส่งให้แก่ธรรมกาย ธรรมกายรวบรวมความรู้ทั้งปวงไว้เป็นความตรัสรู้

ถ้าธรรมกายมีความตรัสรู้ยังอ่อนอยู่จะละทิ้งทิพยกายเสียไม่ได้ ก็เป็นเหตุให้เกิดกุสลากุศลธรรมปรุงแต่งทิพยกายให้เป็นอยู่สืบต่อไป ฝ่ายทิพยกายนั้นเล่า ถ้าเป็นประเภทที่ต้องอาศัยสริรกายนั้นอยู่ จะละทิ้งสริรกายเสียไม่ได้ ก็ต้องทำหน้าที่ติดต่อกับสริรกายสืบไป ถ้าสริรกายแตกดับทำลายไป เพราะสิ้นกำลังของพืชน์ ทิพยกายก็ยังเป็นอยู่ต่อไป ด้วยกุสลากุศลปรุงแต่ง จนกว่าจะได้สำเร็จแก่พระโพธิญาณ

ธรรมกายนั้นเที่ยงถาวร ไม่เกิดไม่แก่ไม่ไข้ ไม่ตาย เพราะเป็นชาติอะมะตะธรรม ปราศจากอาการสัณฐานทั้งปวง ทิพยกายนั้นไม่เที่ยงผันแปรไปตามกุสลากุศลธรรม แต่ว่าไม่แก่ไม่ไข้ แลไม่ตาย สริรกายนั้นเกิดมาแล้วก็ต้องแก่ต้องไข้ แลต้องตายตามวิสัยธรรมดาแห่งพืชพันธุ์

บุคคลผู้ใดธรรมกายมีความตรัสรู้ยังอ่อน ผู้นั้นจะแลเห็นแลรู้สึกยึดถือได้แต่สริรกาย ถ้าความตรัสรู้เจริญยิ่งขึ้น ผู้นั้นจะแลเห็นทิพยกาย แลรู้สึกคลายยึดถือสริรกาย เสียได้ **ถ้าความรู้เจริญยิ่งขึ้นต่อไปจนเป็นความตรัสรู้เต็มที่แล้ว ผู้นั้นจะแลเห็นธรรมกายในตนเอง แลเกิดญาณความตรัสรู้** แน่นอนว่า ตนเป็นผู้ไม่ตาย แลเมื่อหน่ายสริรกายแลทิพยกายรื้อถอนความคุ้นเคยยึดถือกายทั้งสองนั้นเสียได้ เมื่อไม่ยึดถือสริรกายแล้วก็จะรู้สึกว่าพ้นทุกข์ เมื่อไม่ยึดถือทิพยกายแล้ว ก็จะรู้สึกว่าพ้นความไม่เที่ยง เมื่อพ้นทุกข์แลพ้นไม่เที่ยงแล้ว ก็รู้แน่ด้วยตนเองตามเป็นจริงอย่างไรว่าตนเป็นผู้ไม่ตายแลพ้นทุกข์แล้วดังนี้ แต่นี้ไปก็จะได้เสวยสันติบรมสุขอยู่ตลอดกาลทุกเมื่อ

ผู้ที่ได้สำเร็จแก่พระโพธิญาณถึงที่สุดแห่งทุกข์ในอัตภาพที่เป็นมนุษย์นี้ ครั้นสิ้นอายุสังขารแล้ว สริรกายก็แตกทำลายไป ทิพยกายก็ไม่เกิดต่อไปอีก เพราะสิ้นกุสลากุศลอันเป็นเหตุปรุงแต่งทิพยกาย เหลืออยู่แต่กิริยาจิตต์อันไม่ปรุงแต่งทิพยกายใหม่ คงอยู่แต่ธรรมกายอันเป็นธรรมชาติเดิมที่เป็นอยู่ทุกเมื่อ กับความตรัสรู้แลสันติบรมสุขเท่านั้น ถ้าผู้สำเร็จนั้นเป็นเทพยดา กุสลากุศลไม่เกิดต่อไป เหลืออยู่แต่กิริยาจิตต์แล้ว ก็ไม่ปรุงแต่งทิพยกายใหม่ คงอยู่แต่ทิพยกายเก่าที่เกิดแล้วจนสิ้นอายุสังขาร ทิพย์แล้วก็นิพพาน

ลักษณความรู้ที่รวมกันขึ้นไปเป็นลำดับ

ธรรมชาติที่เป็นใหญ่เป็นประธาน แลต้นเดิมของสรรพสิ่งทั้งปวงนั้นเป็นธรรมชาติจิตต์ประกอบไปด้วยความตรัสรู้ ความกรุณา ความบริสุทธิ์

รู้กับจริงต้องรับรองตรงกัน

รู้ต้องตรงกันกับความจริง จึงจะเป็นรู้ ถ้ารู้ไม่ตรงกันกับจริง ก็เป็นไม่รู้จริง จริงจะปรากฏจำเป็นต้องอาศัยรู้ รู้จะปรากฏจำเป็นต้องอาศัยจริง ถ้ารู้กับจริงไม่ได้อาศัยกันแลกัน ทั้งรู้ทั้งจริงก็จะไม่ปรากฏด้วยกันทั้งคู่

จริงมีอยู่สองอย่าง คือจริงที่เที่ยงและจริงที่ไม่เที่ยง รู้ก็มีสองอย่างเหมือนกัน คือรู้เที่ยงและรู้ที่ไม่เที่ยง รู้ที่เที่ยงคือ อริยบุคคล รู้ที่ไม่เที่ยง คือปุถุชน จริงที่ไม่เที่ยงเป็นโลกียธรรม จริงที่เที่ยงเป็นโลกุตรธรรม

ตรีพิธกาย

สัตว์ทั้งหลายมีกายสามชั้น คือ รูปกายชั้น ๑ นามกายชั้น ๑ แลธรรมกายชั้น ๑ รูปกายเป็นเปลือกชั้นนอก นามกายเป็นเปลือกชั้นในธรรมกายเป็นแก่น รูปกายย่อมเกิดแลตาย นามกายย่อมผันแปร ธรรมกายไม่เกิดไม่ตายและไม่ผันแปร เป็นอยู่ตลอดกาลทุกเมื่อ

สัตว์ใดมีความรู้อ่อน รู้เห็นอยู่แต่เพียงรูปกาย เช่น จำพวกสัตว์ดิรัจฉานทั้งหลายเป็นต้น ย่อมข้องติดอยู่ในรูปที่เกิดแลตาย สัตว์ใดรู้เห็นทั้งรูปกายและนามกาย เช่นเหล่ามนุษย์ทั้งหลาย โดยมากย่อมมีชีวิตเป็นอยู่ตลอดไปถึงทิพโลก แต่ว่าก็ยังข้องติดอยู่ในความผันแปรของสังขาร สัตว์ใดรู้เห็นตลอดถึงธรรมกาย เช่นเทวดาและมนุษย์พิเศษบางคน ผู้นั้นย่อมไม่รู้จักตายและผันแปรอย่างใดเลย เมื่อหลุดพ้นจากเปลือกนอกและเปลือกในทั้งสองชั้นนั้นแล้ว ก็จะพ้นทุกข์ด้วยประการทั้งปวง

ลักษณต่างกันแห่งกายทั้งสาม

รูปกายประกอบด้วยโอฬาริกะรูป หรือสริระกาย นามกายประกอบด้วยสุขุมรูปหรือทิพยกาย ธรรมกายประกอบด้วยความรู้อันมีอิสรภาพ หรือโพธิญาณ

ลักษณธรรมกาย

ธรรมกายเป็นธรรมชาตินี้ รู้อยู่เสมอ แต่ต้องการรู้เรื่องราวใหม่เสมอ เพราะฉะนั้นจึงปรุงแต่งโลกธาตุให้เกิดขึ้น ความรู้เรื่องราวต่างๆ ที่เป็นความรู้ใหม่ของธรรมกาย นั้นแหละเป็นตัวเราท่านทั้งปวง ธรรมกายเป็นธรรมชาติ ไม่รู้จักตาย เราทั้งหลายเป็นความรู้ของธรรมกาย ก็ต้องไม่รู้จักตายเหมือนกัน

รูปกายจะรับรู้อารมณ์ได้ก็เพราะอาศัยนามกาย ฝ่ายนามกายเล่าจะรู้จักกำหนดจดจำอารมณ์แลทำหน้าที่ต่างๆ ได้ ก็ต้องอาศัยธรรมกาย ธรรมกายอย่างเดียวเท่านั้นเป็นธรรมชาติที่รู้นอกนั้นก็เป็นแต่เครื่องช่วยประกอบ

คัมภีร์สมถวิปัสสนาแบบโบราณ

"ธรรมกาย" คือ เป้าหมายที่ นักปฏิบัติต้องการเข้าให้ถึง

ปรากฏตามหลักฐานในคัมภีร์สมถวิปัสสนาโบราณซึ่ง "ธรรมยุติกนิกาย" ได้คัดลอกเอาไว้ เพื่อนำไปใช้ปฏิบัติในคณะธรรมยุติของตน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๙

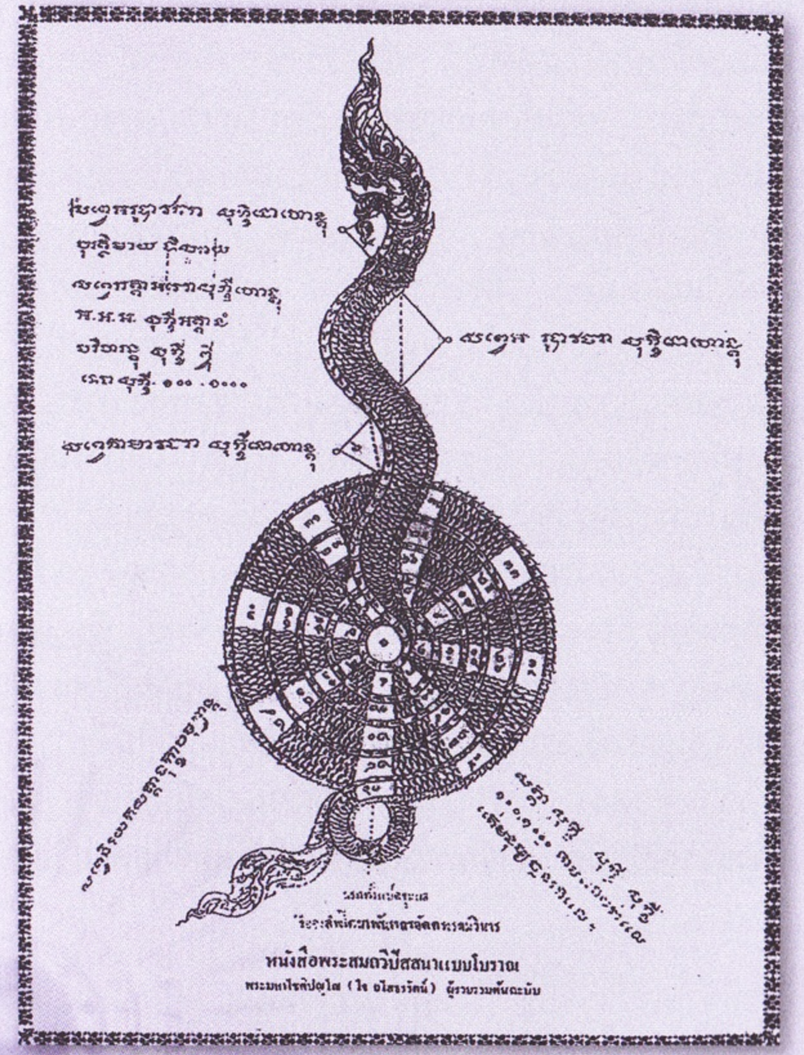

คำปรารภ

พระพุทธศาสนาเป็นพระลัทธิประดับประดาไปด้วยนัยอันสุขุมคัมภีรภาพโดยอเนกประการ ด้วยว่าองค์สมเด็จพระบรมศาสดาจารย์ผู้ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนา อันประกอบไปด้วยสัมมาสัมโพธิญาณที่ยอดเยี่ยมนั้น พระองค์เป็นเอกอัครมหาบุรุษในตำนานแห่งความคิดความเห็นทางใจจนแจ่มแจ้ง, เป็นองค์ที่ควรได้รับความรักความเคารพ แลสักการะบูชาอย่างเอกเป็นองค์ผู้ทรงไว้ซึ่งความบริสุทธิแลมีพระทัยเมตตาเอ็นดู แก่สัตว์โลกทั้งปวงอย่างยิ่งทั่วสากล จนหาผู้ใดในประวัติแห่งผู้ทรงไว้ซึ่งความคิด ความวิจารณ์ทางใจมาเสมอเหมือนพระองค์มิได้ ถึงแม้ว่าพระคัมภีร์ทั้งหลายที่เกี่ยวด้วยเรื่องพระพุทธศาสนา จะมีนัยพยัญชนะแลอัตถรสแตกต่างกันบ้างฉะเพาะในพลความบางข้อ หรือต่างเรื่องซึ่งกระทำให้เป็นมลทินมัวหมองแก่พระศาสนาอันเกิดจากบทประพันธ์ประดิษฐ์ ก็ไม่มีบัพพะใด อักขระใดที่อาจทำให้ปาพจน์นั้นๆ เสื่อมเสียแม้แต่น้อย โดยความจริง ความบริสุทธิ์อันสดใสรุ่งเรืองอย่างยิ่ง(อมตธรรม) ย่อมลอยเด่นแผ่พระรัสมีสร้านไปในที่ทุกสถาน ทั้งปรากฏคงที่อยู่ในสภาพแห่งความบริสุทธิ์แจ่มใสดั่งเดิม โดยพระบารมี ๓๐ ทัศของพระศาสดาจารย์แลพระโพธิปักขิยธรรม ๓๗ ประการ ยังเป็นกำแพงกางกั้นอย่างมั่นคง จึงไม่น่าวิตกวิจารณ์ใน "วิสุทธิธรรมแลญาณรัสมี" ว่าจักเสื่อมสูญโดยประการทั้งปวงฯ เพราะมีสุนทรพจน์ของนักปราชญ์กล่าวไว้ว่า หน้าที่ของศากยปุตติวงศ์ ย่อมดำรงอยู่ในนิสสัยเดิมเป็นนิตย์, คือรู้จักบังคับจิตต์บังคับอินทรีย์ทั้งภายในแลภายนอก ยินดีในธรรมที่พระอริยเจ้าประกาศแล้วตั้งใจบำเพ็ญพรตมุ่งสันติวรบทแลความบริสุทธิทางใจ ไม่ถือโทษเพราะมีหิริโอตตัปปะมีความซื่อตรง เพราะมีคารวะธรรม มีปัญญาญาณเป็นเครื่องกำหนดในทางสัมมาปฏิบัติ แลเลื่อมใสในคุณพระรัตนตรัยตามวิสัยของบัณฑิตทุกเมื่อฯ

การที่ข้าพเจ้าได้ตั้งใจ พยายามรวบรวมหนังสือสมถะวิปัสสนากัมมัฏฐานขึ้นในสมัยปัจจุบันนี้ ชั้นเดิมเคยได้ยินพระเถรานุเถระผู้เป็นครูฐานียบุคคล

กล่าวสรรเสริญ แลแสดงเหตุผลแห่งการเจริญเมตตาภาวนาว่ามีผลานิสงส์เป็นอันมาก เพราะฉะนั้นในวันบรรพชาพระอุปัชฌายะ จึงได้ผะเดิมสอนตจปัญจกกัมมัฏฐานเป็นกิจเบื้องต้น เพื่อจะให้กุลบุตรได้สำเหนียกไว้เป็นหลักของจิตต์ ส่วนหลักฐานที่สำคัญยิ่งก็คือการบำเพ็ญ ศีล สมาธิ ปัญญา ให้บริบูรณ์ให้เป็นอธิศีล อธิจิตต์ อธิปัญญา ด้วยความไม่ประมาท รวมเป็นยอดขององค์พระกัมมัฏฐานฯ แต่ยังมีแบบของท่านเกจิอาจารย์ ผู้เคยประพฤติดีงาม ทั้งได้รับผลคือความสุขกายสบายจิตต์เป็นสักขีพยาน แลได้มีเมตตาจิตต์วางแบบแผนไว้เป็นหลักฐาน เป็นสาธารณะประโยชน์แก่กุลบุตรในภายหลัง, มีกลเม็ดเพ็ชร์พรายแลนัยต่างๆเป็นอันมาก ส่วนผลที่รวมก็มุ่งเพื่อจะทำจิตต์ให้เป็นสมาธิเป็นจุดอันเดียวกัน, ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในปฏิปทาของปวงปราชญ์ครั้งโบราณ, แลเคารพนับถือสักการะบูชาน้ำจิตต์เมตตาของท่านเหล่านั้นโดยเจตนาอันบริสุทธิ์ยิ่ง คิดว่าถ้าได้รวบรวมแบบต่างๆ พิมพ์ไว้เป็นฉบับเดียวกัน จักอำนวยประโยชน์ให้แก่ท่านที่สนใจในทางธรรม เป็นสง่าราศีแก่พระพุทธศาสนา จึงได้พยายามสืบค้นหามาเป็นลำดับ เมื่อได้ยินคำบอกเล่าจากท่านพระครูสีลวรคุณ ได้ฉวยโอกาสขอต้นฉบับทันที ท่านมีความยินดีขออนุโมทนาด้วย วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รับหนังสือจากท่านคัมภีร์หนึ่ง เป็นจำนวน ๑๐ ผูกถ้วน ท่านแนะนำว่าพระคัมภีร์นี้เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) ได้บัญชาให้นำมาจากจังหวัดอุบลฯ มาเก็บไว้ที่วัดสิริจันทรนิมิตร์ (วัดเขาพระงาม) จังหวัดลพบุรี นานประมาณเกือบถึง ๔๐ ปีเศษแล้ว เล่ากันสืบมา ว่าชั้นเดิมได้มาจากกรุงศรีสัตตนาคณหุต (เวียงจันทร์) คำบอกเล่านี้มีเหตุผลแวดล้อมเป็นหลักฐาน เมื่อข้าพเจ้าคัดลอกพบรายชื่อของพระมหาเถระ ๓ รูป ปรากฏว่าเป็นผู้รจนา แต่ครั้งเมืองเวียงจันทร์ยังเป็นเอกราชฯ รายนามพระมหาเถระคือ:-

๑. สมเด็จพระสังฆราชาธิบดี เจ้าศรีวิสุทธิโสมฯ
๒. สมเด็จพระมหาวิชัยธาตุราชมหามุนีฯ
๓. พระมหาเถรพุทธรังษีบวรมุนีฯ

พระเถระองค์ที่ ๓ นี้ สถิตย์ที่วัดป่าแดงหลวงฯ ส่วน ๒ องค์นั้นไม่ปรากฏนามวัด ความข้อนี้จะมีความจริงเพียงใดนั้น พ้นวิสัยที่ข้าพเจ้าจะพึงเฉลย แล้วแต่นักปราชญ์จะพิจารณา, ครั้นข้าพเจ้าคัดลอกเสร็จแล้ว ได้นำความประสงค์ขึ้นกราบเรียนปฏิบัติ ท่านเจ้าคุณพระพรหมมุนี (ติสฺสตฺเถโร อ้วน) ขอพิมพ์หนังสือนี้ ท่านมีความพอใจ อนุโมทนาด้วยฯ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้ออกไปสู่สำนักท่านพระครูสีลวรคุณ ที่วัดมณีชลขันธ์ จังหวัดลพบุรี เพื่อขอหารือแลขอต้นฉะบับต่างๆ ที่ยังตกค้าง ท่านรวบรวมให้อีก คราวนี้ได้แบบของท่านอาจารย์ทิสาปาโมกข์ วัดประดู่โรงธรรม (กรุงเก่า) มาด้วยฯ วันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้แบบวิปัสสนาจากคุณหญิงผู้หนึ่งเป็นแบบโบราณมีนามปรากฏในหนังสือสมุดข่อยนั้นว่า เป็นแบบของเจ้าคุณพระมหาพฤฒาจารย์ (แก้ว) นำมาจากกรุงศรีอยุธยา แบบนี้มีรูปภาพประกอบวิจิตร์พิสดารถึง ๖๐ รูปพร้อมทั้งคำอธิบาย ส่วนรูปนั้นได้เลือกคัดแกะบล๊อกแต่ที่สำคัญ เช่นรูปพระยานาคแลรูปดอกบัวบานเป็นต้น วันที่ ๑๕ พฤศภาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้รับแบบของสมเด็จพระสังฆราช (ไก่เถื่อน) จากเจ้าคุณพระญาณรักขิต (ปิยธโรหรั่ง) ท่านได้มาจากพระอาจารย์อินทโชติ (พริ้ง) วัดบางปะกอกอีกต่อหนึ่ง แต่แบบนี้เผอิญตรงกันบางแห่งกับแบบที่คุณหลวงพิศาลดรุณกรณ์ พิมพ์ไว้บ้างแล้ว ข้าพเจ้าจึงได้ไปทำความตกลง เพื่อทำความเข้าใจให้ถูกต้อง, ท่านผู้นี้ก็ไม่ขัดข้องกลับแสดงความยินดีขออนุโมทนาสาธุการด้วย แลอนุญาติมอบแบบบล๊อกรูปต่างๆ หลายสิบบล๊อกให้อีก เป็นการแสดงไมตรีจิตต์จริงๆ โดยที่ข้าพเจ้าไม่ต้องเสียเวลาแลราคาแกะบล๊อกอีก จึงขอขอบคุณไว้ในที่นี้ด้วย วันที่ ๑๖ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๙ ได้แบบสมถะวิปัสสนาเป็นสมุดข่อยจากพระอาจารย์ อินทโชติ (พริ้ง) แลท่านได้บอกเล่าว่าเป็นแบบที่สืบเนื่องมาแต่ครั้งสมเด็จพระสังฆราช (ต่อน)ฯ

ประวัติการต้นแบบจบเท่านี้ฯ

แบบพระกัมมัฏฐานที่ได้รวบรวมมานี้ มีที่มามากแห่งด้วยกันดังนั้น ข้าพเจ้าจึงได้พยายามชำระสอบทานต้นฉะบับให้ลงรอยกัน, จากพระไตรยปิฎกบ้าง คัมภีร์พระอภิธรรมมัตถสังคหะบ้าง คัมภีร์วิสุทธิมรรคบ้าง สรุปสรรพกิจทั้งปวงจำเดิมแต่ค้นหาแบบแผนคัดลอก ชำระสอบทาน แลจัดการพิมพ์สำเร็จเรียบร้อยบริบูรณ์นับแต่ วันที่ ๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๘ จนถึงวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ รวมเป็นเวลา ๑ ปี ๒ เดือน ๒๐ วันฯ

ตำราความคิด ความรู้ แลการปฏิบัติชอบ ของนักปราชญ์ครั้งโบราณ ฝ่ายมรรคปาลีมุตตกะ ซึ่งล่วงมาหลายร้อยปี ได้มาประมวญณที่แห่งเดียวกันในปัจจุบันนี้, ในปีชวด เดือน ๑๐ ขึ้น ๓ ค่ำ วันพฤหัศบดี ฯ

ที่วัดมณีชลขันธ์ จังหวัดลพบุรี

ถึงพระมหาใจ ป.๕ น.ธ.เอก วัดบรมนิวาส พระนคร

ด้วยเรื่องหนังสือแบบพระกัมมัฏฐานฉะบับนี้ เดิมเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ข้าพเจ้าได้ปรารภจะทำกัมมัฏฐาน จึงมีผู้บอกเล่าว่าที่บ้านบัววัด อำเภอวารินทร์ จ.ว.อุบล ผู้เฒ่าบอกเล่าสืบมาว่ามีพระเถระผู้หนึ่งเป็นผู้ประพฤติชอบในพระกัมมัฏฐานมาจากเวียงจันทร์ เป็นผู้มีวัตรอันงามมีคนนิยมนับถือมาก ได้ถึงมรณภาพที่นั้น แลยังมีแบบพระกัมมัฏฐานจารด้วยใบลาน ๑๐ ผูก ที่ท่านนำมาด้วยตกค้างอยู่ที่วัดนั้น เหตุนี้ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท จันทร์) จึงได้ให้ข้าพเจ้าไปขอยืมมาตรวจดูเมื่อชอบใจจะคัดเอาไว้ เมื่อตรวจดูเห็นว่าเป็นหลักดีพอจะเป็นทางปฏิบัติต่อไป ทั้งบางสิ่งก็ยังเหลือกำลังความสามารถของตนอยู่มากจึงได้นำมาเพื่อวิจารณ์ต่อไป บัดนี้เธอได้ยืมมาพิจารณ์ดูบอกว่ามีความเลื่อมใสยินดี แลจะขออนุญาตพิมพ์เพื่อเปิดเผยเป็นส่วนธรรมทานดังนี้ ข้าพเจ้ารู้สึกมีความยินดีเอิบอิ่มปลื้มใจเป็นอันมาก ฉะนี้ข้าพเจ้าจึงอนุญาตมอบต้นฉะบับให้ตามปรารถนา และขอเธอจงช่วยแก้ที่ตกบกพร่องและตัดที่ซ้ำซากหรือที่มีประโยชน์น้อยออกเสียพิมพ์ตามความประสงค์ จะได้เป็นธรรมทานชิ้นเอกของจิตต์ส่วน ๑ จะได้รักษาแบบโบราณให้ถาวรส่วน ๑ จะได้เป็นคติทางดำเนินของผู้ต้องการธรรมปฏิบัติส่วน ๑

ด้วยอำนาจแห่งเจตนาที่เป็นธรรมทานคราวนี้ ข้าพเจ้าขออนุโมทนาเป็นเจ้าของส่วนบุญนี้ด้วย

พระครูศีลวรคุณ เจ้าคณะธรรมยุติกา
จ.ว. ลพบุรี วัดมณีชลขันธ์

๘/๑/๗๙

แบบขึ้นพระกัมมัฏฐาน

ห้องพระพุทธคุณ, พระธรรมคุณ, พระสังฆคุณ,

ได้ต้นฉะบับจากวัดประดู่โรงธรรม, กรุงศรีอยุธยา (กรุงเก่า) พระอาจารย์กล่าวไว้ว่า เป็นแบบที่สืบเนื่องมาจากท่านทิสาปาโมกขาจารย์ ๕๖ องค์ แต่ครั้งโบราณฯ

๑ ท่านผู้ปรารถนาจะบำเพ็ญสมถวิธีตามแบบนี้, จะเป็นคฤหัสถ์หรือบรรพชิตก็ตาม ให้ชำระอัตตภาพร่างกาย เครื่องนุ่งห่ม, ให้สอาดเรียบร้อย สีลสังวร สำรวมด้วยศีล, สติสังวร สำรวมด้วยสติ, ญาณสังวร สำรวมด้วยญาณ, ขันติสังวร สำรวมด้วยขันติ, วิริยสังวร สำรวมด้วยความเพียร เมื่อดำเนินกายวาจาใจได้ตามสังวรธรรมทั้ง ๕ ประการนี้ เรียกว่าความรู้ แล้วจึงอธิษฐานอิทธิบาท ๔ เป็นเครื่องดำเนิน คือ ฉันทะ ความพอใจ ๑ วิริยะ ความเพียร ๑ จิตตะ ตั้งใจจริง ๑ วิมังสา พิจารณ์เหตุผลด้วยปัญญา ๑ อิทธิบาทธรรมทั้ง ๔ นี้ เรียกว่าข้อรู้ ๑ กิริยาที่ตั้งใจประกอบโดยความเห็นชอบ เรียกว่าผู้รู้ ผู้รับรู้ คือได้แก่การมอบกายถวายชีวิตแด่พระรัตนตรัยด้วยคำว่า พุทฺธสฺส อตฺตมายามฯ ธมฺมสฺส อตฺตมายามฯ สํฆสฺส อตฺตมายามฯ ๓ ครั้ง นั่งตามแบบสมาธิท่านกล่าวไว้แล้ว ตั้งนโม ๓ ครั้ง พระไตรสรณาคมน์ จบ ฯ ต่อพระพุทธคุณคือ อิติปิโส ภควา ฯ เป ฯ พุทฺโธ ภควาติฯ ต่อ ปณิธานฺโต ปฏฐาย ทส ปารมิโย ทส อุปปารมิโย ทส ปรมตฺถปารมิโย ปญฺจ มหาปริจฺจาเค ติสฺโส จริยา ปจฺฉิมพฺภเว คพฺภาวกฺกนฺติ ชาตึ อภินิกฺขมนํ ปธานจริยํ โพธิปลฺลงฺเก มารวิชยํ สพฺพญฺญุตญาณปฺปฏิเวธํ นวโลกุตฺตรธมฺเมติ สพฺเพปิเม พุทฺธคุเณ อาวชฺชิตฺวา เวสาลิยา ตีสุ ปาการนฺตเรสุ ติยามรตฺตึ ปริตฺตํ กโรนฺโต อายสฺมา อานนฺทตฺเถโรวิย การุญฺญจิตฺตํ อุปฏฐเปตฺวา

อธิเจตโส อปฺปมชฺชโต มุนิโน โมนปเถ สุสิกฺขิโต
โสกา น ภวนฺติ ตาทิโน อุปสนฺตสฺส สทา สติมโตติฯ

ต่อนั้นให้ตั้งสติประคองจิตต์ไว้ด้วยดีแล้ว จึงตั้งธาตุ ๑๘ จบ แล้วตั้งโลกุตฺตรฌาน ๑๙ คือโลกุตฺตรํ ฌานํ ฯ เป ฯ โลกุตฺตรํ สมถํ ฌานํ รวมเป็น ๑๐ ที่อัษฎากาศเบื้องต่ำ, ตั้งโลกุตฺตรํ ธมฺมํ ฌานํ ฯ เป ฯ โลกุตฺตรํ เจตนํ ฌานํ รวมเป็น ๙ ที่อัษฎากาศเบื้องบน ถอดโลกุตฺตรํ จิตฺตํ ฌานํ ออกเป็นธรรมกลางสำหรับเป็นที่พักแลเป็นอาหารของใจ คือมีปีติและปราโมทย์เป็นภักษา เมื่อจิตต์สงบสุขดีแล้ว จึงเลียบภูมินพฐานตามโลกุตตรธรรมข้างในทั้ง ๗ คือ ๑. สติสัมโพชฌงค์ ที่อัษฎากาศเบื้องต่ำ ๒. ธัมมวิจยสัมโพชฌงค์ ที่สูญเหนือนาภี ๓. วิริยสัมโพชฌงค์ ที่หทัยวัตถุ ๔. ปีติสัมโพชฌงค์ ที่คอกลวง ๕. ปัสสัทธิสัมโพชฌงค์ ที่โคตรภูท้ายทอย ๖. สมาธิสัมโพชฌงค์ ที่อัษฎากาศเบื้องบน ๗. อุเบกขาสัมโพชฌงค์ ที่ทิพพสูญหว่างคิ้ว ทำให้เป็นอนุโลมปฏิโลม ชำนาญดีแล้ว ถอดโลกุตฺตรํ จิตฺตํ ฌานํ เป็นที่พึ่งของจิตต์แล้วเลื่อนมาที่มหาทิพพสูญ คือนัยตาทั้งสองข้างเลื่อนมาที่สูญปลายนาสิก เป็นอนุโลม ปฏิโลมด้วยดีเสร็จแล้ว ให้บังคับจิตต์เพ่งดูตาตรางในห้องพระพุทธคุณให้เห็นหนังสือและเลขตามลำดับแถว, ปรากฏแจ่มแจ้งทุก ๆ ห้องถัดนั้นจึงนำคาถาในห้องพระพุทธคุณลงตามลำดับแถวจนครบทุก ๆ ห้องให้เป็นอนุโลมปฏิโลม เสร็จพิธีตอนต้นฯ ต่อนั้นให้ผูกสติกับจิตต์รวมลงเป็นหนึ่ง, แล้วส่งกระแสจิตต์เพ่งดูตาตรางให้แจ่มจนติดตา สามารถขยายส่วนให้เล็ก, โต, และคงที่ได้ตามปรารถนา แล้วเดินอักษรและซึ่งอยู่ในตาตรางสับกันไปตามระหว่างห้อง แม้อักษรเหล่านั้นจะอยู่ต่างแถวต่างห้อง ก็จำต้องเดินให้ถูก ให้ชัดเจน ทำให้ชำนาญจนครบทั้ง ๕๖ บริบูรณ์ ทำให้เป็นอนุโลมปฏิโลม เสร็จพิธีที่ ๒ ต่อนั้นให้ยกจิตต์, โลกุตฺตรํ จิตฺตํ ฌานํ จนทำลายประกฤติ = ปรา = อปราได้แล้ว กายสุขํ ความสุขกาย จิตฺตสุขํ ความสุขจิตต์ จักเกิดมีที่อาตมา เมื่อกายเป็นสุข จิตต์เป็นสุขแล้ว สนฺตุฏฺโฐ เป็นผู้สันโดษ สลฺเลโข เป็นผู้ประพฤติขัดเกลา ปหิตตฺโต เป็นผู้มีตนส่งไปสู่คุณความดีเป็นเบื้องหน้า จึงตั้งจิตต์พิจารณาดูธรรมกาย ในรูปกายด้วยการดำเนินในโพชฌงค์ทั้ง ๗ ประการ จนจิตต์รู้แจ้ง แทงตลอด รูปธรรมและนามธรรมได้แล้ว จักมีตนเป็นที่พึ่ง จักมีธรรมเป็นที่พึ่ง ด้วยประการฉะนี้

แบบขึ้นพระกัมมัฏฐานห้องพระสังฆคุณ ๑๔

พิธีขึ้นเหมือนห้องพระธรรมคุณ ต่างแต่ให้ตั้งพระสังฆคุณคือ สุปฏิปนฺโนฯ เปฯ ปุญฺญกฺเขตฺตํ โลกสฺ สาติฯ

อรณฺเณ รุกฺขมูเล วา สุญฺญาคาเรว ภิกฺขโว
อนุสฺสเรถ สมฺพุทฺธํ ภยํ ตุมฺหกโน สิยา
โน เจ พุทฺธํ สเรยฺยาถ โลกเชฏฺฐํ นราสภํ
อถ ธมฺมํ สเรยฺยาถ นิยฺยานิกํ สุเทสิตํ
โน เจ ธมฺมํ สเรยฺยาถ นิยฺยานิกํ สุเทสิตํ
อถ สงฺฆํ สเรยฺยาถ ปุญฺญกฺเขตฺตํ อนุตฺตรํ
เอวมฺพุทธํ สรนฺตานํ ธมฺมํ สํฆญฺจ ภิกฺขโว
ภยํ วา อมฺภิตตฺตํวา โลมหํ โส น เหสฺสตีติ ฯ

ตั้ง ธาตุ ตั้ง ฌาน ตามระเบียบแล้ว ดำเนินในวิปัสสนาญาณ ๙ ต่อไป ๑. อุทยัพพยานุปัสสนาญาณตั้งที่อัษฎากาศเบื้องต่ำ ๒. ภังคานุปัสสนาญาณ ตั้งที่สูญเหนือนาภี ๓. ภยตุปัฏฐานญาณ ตั้งที่หทัยวัตถุ ๔. อาทีนวานุปัสสนาญาณ ตั้งที่คอกลวง ๕. นิพพิทานุปัสสนาญาณ ตั้งที่โคตรภูท้ายทอย ๖. มุจจิตุกัมยตาญาณ ตั้งที่อัษฎากาศเบื้องบน ๗. ปฏิสังขานุปัสสนาญาณ ตั้งที่ทิพสูญระหว่างคิ้ว ๘. สังขารุเบกขาญาณ ตั้งที่มหาทิพสูญคือใน นัยตาทั้งสอง ๙. สัจจานุโลมิกญาณ ตั้งที่จุลทิพสูญปลายนาสิกฯ ทำให้เป็นอนุโลม ปฏิโลม ทำให้มาก เจริญให้มากเมื่อชำนาญดีแล้ว ตั้งสติสกดจิตต์ไว้ให้คงที่ เพ่งดูตาตรางด้วยตาอย่างนี้สงเคราะห์ให้เกิดกรรม ๆ นั้นเองเกิดจากเจตนา อันเนื่องด้วยจิตต์ ๆ เนื่องอยู่ในอัตตะ ภาวะของความรู้ซ่อนความลึกลับไว้อย่างมหัศจรรย์อย่างนี้ จึงจำเป็นต้องพิจารณาดูสกลกายนี้ด้วยวิปัสสนาญาณ เพื่อได้รู้แจ้งแทงตลอดในภาพของจิตต์ คือ ๑. ความรู้ประเภทใด ทำให้เห็นเอกภาพ เอกจิตต์ เอกธรรม อันตั้งมั่นไม่เสื่อมสูญในสิ่งทั้งปวง และทำให้เห็นไม่แยกในสิ่งที่แยกกันอยู่ ได้แก่การเห็นตัว สภาวธรรม ที่เป็นธรรมธาตุ ธรรมมัฏฐิติ ธรรมนิยาม ความรู้นั้นจง

ทราบเถิดว่าเป็นความรู้จริงประกอบ ในทาง โมกขธรรม โดยแท้ ควรดำเนินฯ ๒. ความรู้ประเภทใด รู้ในสรรพสิ่งที่เป็นภาวะต่างๆ อันต่างชนิดโดยความเป็นต่างๆ กัน นำให้เกลียด นำให้ชอบ นำให้เมา พึงทราบว่าเป็นความรู้ที่ประกอบด้วย "รโช ธุลี" ควรละฯ ๓. ความรู้ประเภทใด ทำให้ติดอยู่ในการกระทำอย่างเดียว แต่ส่วนผลนั้นมีอาการเป็นเหมือนรู้รอบหมดแล้ว ทั้งไม่เที่ยงแท้แน่นอน และมีเพียงประมาณเล็กน้อยเท่านั้น ความรู้ชนิดนั้นพึงทราบว่าประกอบด้วย "ตะโมมืด หรือ โมหะ หลง" ควรละฯ ๔. ความรู้ประเภทใด ที่ทำให้มีมานะ ทิฏฐิ อหังการ มมังการ ความรู้ประเภทนั้นประกอบด้วย "โทโส โทษ หรือ โกโธ โกรธ" ควรละฯ พระโยคาวจรผู้รู้ว่าธรรมกายดำรงอยู่ในหทัยประเทศ แห่ง สรรพภูต ทำให้หมุนดังว่าหุ่นยนต์ ท่านจึงตั้งใจเจริญพระวิปัสสนาญาณ เพื่อให้ถึงธรรมกายเป็นที่พึ่งอันยอดเยี่ยมโดยสิ้นเชิง ถึงสถานอันสงบระงับประเสริฐเที่ยงแท้ เพราะความอำนวยของธรรมกายนั้นเป็น "อมตะ" ฯ

แบบที่ ๑

บุรพกิจของกัมมัฏฐานแบบย่อ

ท่านสอนให้ท่องคาถาบูชา และคำถวายตนในพระพุทธศาสนา คำอาราธนาธรรม พร้อมทั้งคุณของพระรัตนไตรให้ชำนาญ เมื่อจะเจริญให้จัดธูป ๕ ดอก เทียน ๕ เล่ม แต่เทียนนั้นต้องให้มีไส้ ๓๒ เส้น หนักเล่มละ ๑ บาท ยาว ๑๒ นิ้ว ของผู้เรียน ข้าวตอกดอกไม้อย่างละ ๕ กะทง เมื่อหาได้พร้อมแล้ว พึงวางไว้ในเครื่องรับรองที่สมควร ซึ่งเรียกกันว่าใส่เครื่องบูชาสำหรับตั้งบูชาในการต่อไป เมื่อแรกเรียนหรือขึ้นกัมมัฏฐานนั้น ท่านมักนิยมตรงกันกับวันพฤหัสบดีข้างขึ้น สถานที่สำหรับนั่งควรเปลี่ยนเป็นที่สงัด และควรมีพระพุทธรูปตั้งไว้สักการะบูชา เพื่อจะได้เป็นเครื่องมุ่งหมายของจิตต์ สำหรับผู้อยู่ในกามวาสี ถ้าเป็นฝ่ายอรัญญวาสีไม่จำเป็น เมื่อบุรพกิจเบื้องต้นเสร็จบริบูรณ์ดีแล้ว ถ้าเป็นคฤหัสถ์พึงรับศีล ๕-๘ ตามวันพระหรือศีล ๑๐ ตามภูมิของตนก็ได้ กิจสำคัญของผู้เจริญกัมมัฏฐาน จะต้องรู้ไว้มีอยู่ ๔ อย่างคือ เสนาสนสปฺปาย เสนาสนะเป็นที่สบาย ๑. อาหารสปฺปาย อาหารเป็นที่สบาย ๑. ปุคฺคลสปฺปาย บุคคลเป็นที่สบาย ๑. ธมฺมสปฺปาย ธรรมเป็นที่สบาย ๑. นี้เรียกว่า สุคตสถาน ผู้เจริญควรเลือกดูให้ถูกต้องตามอัธยาศัยของตน จึงจะสดวกแก่การปฏิบัติธรรมฯ

วิธีนั่ง พึงหันหน้าไปทางทิศบูรพา นั่งคู้บัลลังก์ขัดสมาธิให้วางมือและเท้าข้างขวาทับซ้อนข้างซ้าย ตั้งกายให้ตรง วางสติให้มั่นคงทุกๆ ครั้งที่นั่งทั้งกลางวันและกลางคืน ตั้งจิตต์หมายไว้ที่ท้องริมสดือข้างขวา สูงและห่างจากสดือ ๑ นิ้ว อย่าให้ตรงสูนย์สดือ หากว่าจิตต์ตั้งที่เหนือสดือไม่อยู่จงผ่อนลงมาหรือต่ำกว่าเพียง ๑ นิ้วก็ได้ ทำอย่างนี้เพื่อให้เหมาะแก่อารมณ์ของผู้ปฏิบัติ แต่ถ้าตั้งอยู่เหนือได้เป็นดี เพราะเหมาะแก่เหตุที่มุ่งหวัง เมื่อทำได้เป็นที่เรียบร้อยแล้ว พึงบริกรรมภาวนาว่า อรหํ ๆ หรือจะเลือกบทอื่นๆ ซึ่งเหมาะแก่ใจของตนก็ได้ ให้ทำเสมอไป ผิว่าวาสนามีมาประกอบธรรมก็จะปรากฏขึ้นได้โดยเร็วพลัน

แนวทางการปฏิบัติธรรมของ
พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
(จันทร์ สิริจนฺโท)

แบบที่ ๒

แบบตั้งสมุฏฐานของลมทำจิตต์ให้เป็นสมาธิ

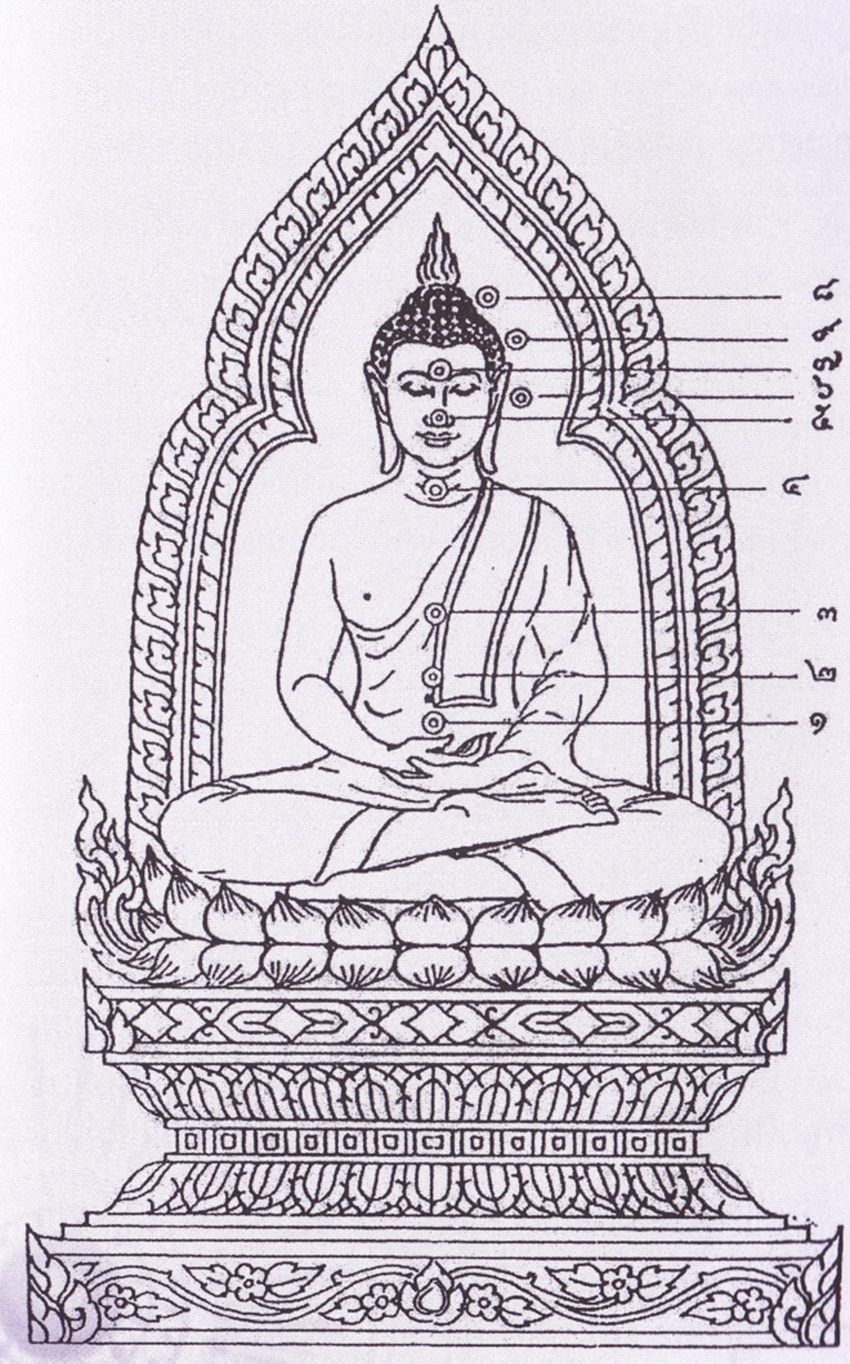

๑. กำหนดตั้งที่สะดือ บุรุษเอียงขวาเท่าเม็ดข้าวสาร สตรีเอียงซ้ายเท่าเม็ดเข้าสาร ฐานนี้เป็นที่ระงับทุกขเวทนาทั้งปวงฯ

๒. กำหนดตั้งที่เหนือสะดือนอกเนื้อในหนังประมาณ ๓ นิ้ว เป็นที่ระงับอกุศลจิตต์ ยังกุศลธรรมให้เกิดขึ้นได้โดยสดวก เป็นที่ประชุมธาตุ ๔ และสัมปยุตต์ธาตุ ๖ ธาตุ ๑๘ ชุมนุมลงเป็นธาตุ คือ (อ) แล้ว เปลี่ยนเป็น (๐) ทำลายธาตุและตั้งธาตุได้จากฐานนี้ฯ

๓. กำหนดตั้งในเนื้อหัวใจ เป็นที่ปฏิสนธิวิญญาณเจือไปด้วยกุศลธรรมอกุศลและอัพยากฤต ถ้าตั้งสติสัมโพชฌงค์สกดได้ จิตต์จึงจะดำเนินถูกทาง ไม่เช่นนั้นก็จะเป็นดุจน้ำใส สีขาว สีดำ ผสมกันฯ

แต่ถ้าตั้งสติมนสิการในโพชฌงค์ ๗ จนตลอด และรวมเป็นเอกธรรมจิตต์ ก็รวมลงเป็นเอภัคคตารมณ์แล้ว จะทำลายมโนธาตุ ธรรมธาตุ มโนวิญญาณธาตุได้ ณะสถานท่ามกลางนี้ จิตต์จักสงบและบริสุทธิ์

๔. กำหนดตั้งที่สุดลำคอเป็นสถานที่หลับ เป็นที่ร่วมอุปหาร สัณฐิติภังคะ เป็นที่ขาดรส เป็นที่ภังคะ เป็นนิโรธสัจจะ รวมกัน จะเห็นจะรู้นิโรธสัจจะบางชนิดได้ณ.สถานที่นี้ และหลับง่ายฯ

๕. กำหนดตั้งที่ปลายนาสิก (ปลายจมูก) เป็นที่ทำให้เกิดปีติและปราโมทย์ นำให้รู้ความสิ้น ความเสื่อม ความเกิด ความดับแห่งสังขาร แจ่มแจ้งแก่ใจ และนำให้รู้ปฏิสนธิจิตต์แห่งสัตว์ทั้งปวง จิตต์จะสงบได้ง่ายฯ

๖. กำหนดตั้งที่จักขุเป็นที่ให้เกิดปัญญาจักษุ พิจารณาเห็นบาปบุญคุณโทษ ประโยชน์และมิใช่ประโยชน์แน่นอน เที่ยงธรรมยิ่งนัก เป็นเหตุให้ได้ทิพพจักษุ เป็นอุบายทำจิตต์ให้ตั้งเที่ยงตรงต่อสติเป็นนิจฯ

๗. กำหนดตั้งที่ระหว่างคิ้ว เป็นที่ชำระมลทินโทษซึ่งเกิดจากอารมณ์ต่างๆ จิตต์ไม่ฟุ้งสร้าน ไม่ง่วงเหงาหาวนอน เป็นที่ให้เกิดตปะเดชะมีอิทธิพลมาก เป็นที่สั่งสมปัญญาดีนัก ฯ

๘. กำหนดตั้งบนกระหม่อม เป็นที่ตั้งแห่ง ขันติ และ โสรัจจะธรรม นำให้เกิดอาคมปัญญา และอธิคมปัญญา ส่องเหตุในอดีตและอนาคตรวมในปัจจุบัน และรู้เห็นในธรรมที่เป็นปัจจุบัน คือวิปัสสนาญาณได้แจ่มใจฯ

๙. กำหนดตั้งที่ท้ายทอย เป็นที่ตั้งสนิทของสติสัมปชัญญะ เป็นที่เก็บเวทนาทั้งปวง เป็นที่ระงับวิสภาคารมณ์ทั้งปวง เป็นที่รักษาโรคเส้นประสาทและจิตต์ฟุ้งสร้าน (ที่เรียกกันว่าหัวเสีย) เป็นที่ดับความกระสับกระส่ายและพิศม์ร้าย ทุกขเวทนาทั้งหลาย เป็นที่จะกำหนดจิตต์ทำให้ไปปราศจากบาปธรรมทั้งหลาย ในเวลาจวนจะถึงมรณะกรรม นำจิตต์ให้ถึงวิมุตติธรรมได้ง่าย ถ้าทำได้ชำนิชำนาญดีแล้ว จะเป็นเครื่องมือใช้ได้ในเวลาเลี้ยวหัวงาน (จวนตาย) อาจนำปฏิสนธิจิตต์ไปสู่สุคติสถาน หรือถึงนิสสรณวิมุตติได้โดยแน่นอน ที่ตั้งนี้เรียก (สัตตประเทศ)

ความเป็นมาของปฐมสมโพธิ

อาจารย์บำเพ็ญ ระวิน ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับความเป็นมาของ ปฐมสมโพธิ โดยเฉพาะความแตกต่างระหว่าง **"มนุษยกาย"** และ **"ธรรมกาย"** ดังต่อไปนี้

เมื่อพิจารณาถึงบรมครูของพุทธศาสนา โดยเฉพาะมองจากความเข้าใจของคนในยุคพุทธกาล พอจะวิภาคได้เป็น ๒ ส่วน คือส่วนที่เข้าใจองค์พระศาสดาที่แท้จริง คือธรรมและวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอน ความเข้าใจเช่นนี้เป็นความเข้าใจของผู้ที่เข้าถึงธรรม นับเข้าในพวกอริยสงฆ์ คือมีดวงตาที่เป็นปัญญาที่เข้าใจพุทธธรรมอย่างแท้จริง

อีกส่วนหนึ่งคือความเข้าใจของหมู่คนที่เป็นปุถุชน คือมองเห็นพระพุทธเจ้าเพียงเนื้อหนังมังสา ไม่ได้มองถึงแก่นแท้แห่งความเป็นพุทธ พระอานนท์ก่อนได้บรรลุธรรมเป็นตัวอย่างได้อย่างดีที่สุด จะเห็นได้จากหลายกรณีเช่น ท่านทูลขอให้พุทธองค์ตั้งประมุขสงฆ์เพื่อเป็นตัวแทน หลังจากที่พุทธองค์ปรินิพพานแล้ว พระองค์ตรัสตอบว่าไม่จำเป็นเพราะธรรมและวินัยที่พระองค์แสดงไว้นั้นแหละคือครู นี้แสดงให้เห็นว่าพระอานนท์ท่านยึดเอาความเป็นคนว่าเป็นพระพุทธเจ้า แต่พุทธองค์กลับทรงเตือนพระอานนท์ให้คำนึงถึงหลักการ หรือธรรมและวินัยเป็นสำคัญ

กล่าวได้ว่า แม้ในยุคพุทธกาล ความเข้าใจเกี่ยวกับองค์พระศาสดาก็ยังแบ่งแยก ขึ้นอยู่กับการรับรู้ธรรม หรือความเข้าใจสาระแห่งคำสอนของแต่ละคน แต่สิ่งที่พระพุทธเจ้ายืนยันในฐานะที่เป็นพุทธะก็คือ **"ธรรมกาย"** เป็น **"พุทธกาย"** อย่างแท้จริง จะเห็นได้จากพุทธดำรัสที่ตรัสเมื่อพระวักกลิซึ่งติดใจในรูปพรรณซึ่งเป็นเนื้อกายของพระองค์ และติดตามยลโฉมของพระองค์ไปในที่ทุกแห่ง ดำรัสที่ตรัสคือ **"วักกลิจะมีประโยชน์อันใดด้วยกายอันเปื่อยเน่าของเรา ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นชื่อว่าเห็นเรา"** ดำรัสนี้แสดงให้เห็นความต่างแห่ง **"มนุษยกาย"** และ **"ธรรมกาย"** อย่างชัดเจน

"พุทธกาย" หรือ **"ธรรมกาย"** เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากกายเนื้อ เมื่อเป็นเช่นนี้เวลาพุทธองค์ตรัสเล่าถึง **"ปณิธาน"** เพื่อ **"พุทธกาย"** จึงตรัสชาดกที่พระองค์ได้เกิดเพียงเพื่ออาศัยกายเนื้อสะสมบารมี มิใช่เพื่อจักกวัตติสมบัติ เพื่อพรหมสมบัติ เพราะสมบัติเหล่านี้ เมื่อกายเนื้อสลายก็พลอยสลายตามไปด้วย หากพระองค์ปรารถนา **"สัมมาสัมโพธิญาณ"** ซึ่งก็คือ **"ธรรมกาย"** นั้นเอง ในหลักฐานเดิมท่านแสดงไว้อย่างจับใจโดยความว่า ด้วยการกระทำสิ่งนี้เช่น สละทรัพย์ สละชีวิต อดทนคำดุด่า เป็นต้น **"ขอให้เป็นไปเพื่อโพธิญาณ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่โลกทั้งมวล"** กล่าวได้ว่าชาดกที่ตรัสเล่า ถ้าจะเปรียบเทียบแล้วก็เหมือน เรือหรือแพเพื่ออาศัยไปถึงฝั่ง คือ **"ธรรมกาย"** ประโยชน์สูงสุดจึงอยู่ที่จุดสุดท้าย ส่วนเรือและแพ มีประโยชน์ขั้นพื้นฐาน เท่านั้นเอง แต่ก็มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นปัจจัยขั้นต้น ก่อนบรรลุเป้าหมายสุดท้าย

ประวัติของพระพุทธองค์

การเล่าประวัติของพระองค์มิใช่สิ่งที่เป็นไปตามจารึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์ หากแต่เกิดเมื่อพุทธองค์ตรัสรู้และทรงมีพระญาณ ๓ คือ ความรู้อันบริสุทธิ์เพราะมองเห็นภพชาติที่พระองค์เคยมีเคยเป็น เรียกว่าบุพเพนิวาสานุสติญาณ พระญาณข้อนี้ทำให้พระองค์มองอดีตของพระองค์ได้อย่างทะลุปรุโปร่ง ทราบว่าพระองค์เคยมีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนี้ มีพฤติกรรมอย่างนี้ ตลอดจนมีบิดามารดาชื่อนี้ เป็นต้น พระองค์รู้ทั้งข้อดีข้อเสียในแต่ละชีวิตของพระองค์ และทรงแสดงโดยไม่ปิดบังอำพราง แต่ละภพละชาติก็มี **"ธรรมกาย"** หรือ **"สัมมาสัมโพธิญาณ"** เป็นอุดมการณ์แห่งการกระทำเสมอ เมื่อตรัสถึงคนที่พระองค์ทรงใช้ความรู้ในส่วนที่เป็นจุตูปปาตญาณ คือ ความรู้ในการตายและเกิดของหมู่สัตว์พร้อมกับการกระทำของเขา พฤติกรรมของสัตว์เหล่านั้นแตกต่างกันไป และจุดมุ่งหมายก็แปรเปลี่ยนตามแต่ละบุคคล นอกจากนี้พระพุทธองค์ยังทรงหยั่งรู้ คือมีความรู้ในการทำอาสวะ คือ กามภวะ ทิฐิและอวิชชาให้สูญสิ้นไป เรียกว่า อาสวักขยญาณ

เมื่อพุทธองค์ตรัสถึงประวัติก็ทรงคล้อยตามอัธยาศัยของผู้ฟังคือ ถ้าผู้ฟังยึดติดในโวหารมีตัวมีตน พระองค์ก็ทรงตรัสเล่าในแง่มีตัวตนเสียเป็นส่วนมาก มีอุดมการณ์แทรกไว้ ผู้ฟังที่เกาะติดในตัวตนก็มุ่งความสนใจไปในส่วนนั้น ไม่คำนึงถึงอุดมการณ์ที่เป็นจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของพระองค์ เมื่อยึดรูปธรรมก็เพลินกับประวัติ ในเชิงนามธรรมที่เน้น **"ความเป็นพุทธะ"** แม้จะตรัสบางครั้งกลับได้รับความสนใจในกลุ่มบุคคล เพียงบางกลุ่มเท่านั้น ทั้งที่ความจริงแล้ว นัยที่แฝงอยู่ในการตรัสเล่าประวัติล้วนมุ่งถึงจุดมุ่งหมายสูงสุดคือ **"การบรรลุสัมโพธิ"** อันเป็นพุทธกายอย่างแท้จริง กล่าวได้ว่าพระพุทธองค์เมื่อตรัสเล่าประวัติก็ทรงเล่าโดยนัย ๒ ประการ ส่วนผู้ฟังจะชอบใจนัยใด ขึ้นอยู่กับภูมิหลังและวาสนูปนิสัยของผู้นั้นเอง

กาลต่อมา การแตกแยกความคิดก็ปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น มีการพัฒนาแนวคิดของตนเองตามภูมิปัญญา และการเรียนรู้ กลุ่มเน้นประวัติก็เรียนประวัติของพระพุทธเจ้าในเชิงตัวตน นำเอา **"พุทธกาย"** เป็นเพียงส่วนประกอบ มองพระพุทธเจ้าในแง่มนุษยภาวะ ส่วน **"ธัมมภาวะ"** ก็นำมนุษยภาวะมาเป็นเพียงส่วนประกอบพุทธศาสนาสายมหายานเป็นประจักษ์พยานได้ดียิ่ง พุทธศาสนาสายนี้ให้ความสำคัญกับธรรมกายมาก จนกลายเป็นปรัชญาอีกแนวหนึ่ง ทั้งที่ในระยะแรกมหายานเองก็ยอมรับกาย ๒ ของพระพุทธเจ้าเหมือนหีนยาน คือ ๑. ธรรมกาย อันได้แก่ **"ธรรมภาวะ"** และ ๒. นิรมานกาย อันได้แก่ **"มนุษยกาย"** ต่อมาภายหลังจึงเพิ่มสัมโภคกาย คือ กายที่พุทธองค์สำแดงให้เห็นเฉพาะในหมู่พระโพธิสัตว์เกิดเป็นลัทธิ **"ตรีกาย"** ขึ้น นิกายมหาสังฆิกะ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นจุดเริ่มต้นของมหายานในเวลาต่อมา กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าพระพุทธเจ้าเป็นโลกุตตระแลพยายามอธิบายพระพุทธเจ้าในแง่นี้ จนกลายเป็นสาขาย่อยของนิกายนี้ออกไปต่างหากเรียกว่า **"นิกายโลกุตตรวาทิน"**

จึงกล่าวได้ว่า ทรรศนะที่มององค์พระพุทธเจ้ามีลักษณะแตกต่างกัน แม้องค์พระพุทธเจ้าก็ทรงตรัส ถึงพระองค์ตามหลักฐานในพระไตรปิฎกไว้เป็น ๒ ลักษณะ อนุโลมตามอัธยาศัยของผู้ฟังดังกล่าวมาแล้ว แนวคิดและมุมมองเกี่ยวกับองค์พระพุทธเจ้าก็ต่างกันไปตามกาลเวลา แต่โดยความคิดหลักแล้วพอจะกล่าวได้ว่า มีกาย ๒ ตามที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกเป็นฐานรองรับการมองพระพุทธเจ้าในแง่มนุษย์ก็ถูกส่วนหนึ่ง ทำนองเดียวกันการมองในแง่ธรรมก็ถูกส่วนหนึ่ง แต่ต้องเข้าใจอยู่ตลอดเวลาว่าทั้ง ๒ ส่วนมีความเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิด

พุทธประวัติในคัมภีร์หรือปกรณ์ต่าง ๆ

การกล่าวประวัติของพระพุทธเจ้าที่พระองค์ทรงตรัสเล่าทั้งในแง่ธรรมกายและนิรมานกายตามที่กล่าวมา พอถึงยุคที่พระสังคีติกาจารย์ท่านสังคายนาจัดเป็นหมวดหมู่ ส่วนที่เกี่ยวกับความเป็นมาของพระพุทธเจ้าโดยตรงท่านจัดไว้ในขุททกนิกายพุทธวงศ์ ส่วนที่เป็นพระจริยาที่พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญก่อน การตรัสรู้ท่านจัดไว้ในขุททกนิกายจริยาปิฎก แต่เมื่อท่านกล่าวถึงพระพุทธเจ้าตรัสถึงพระพุทธในเชิงวงศ์ญาติ การตรัสรู้ การทำอุโบสถ และพระสาวกเป็นต้น ท่านกลับตั้งชื่อสูตรว่า **"มหาปทานสูตร"** กล่าวถึงอดีตพุทธะ เพียง ๖ รวมกับพระองค์ด้วยเป็น ๗ พระองค์ นอกจากนี้คำ **"อปทาน"** ท่านยังใช้เมื่อกล่าวถึงประวัติหรือเรื่องราวคือ เมื่อกล่าวถึงประวัติหรือเรื่องราวของพระพุทธเจ้า เรียกว่า **"พุทธาปทาน"** ของพระปัจเจกพุทธเจ้าเรียกว่า **"ปัจเจกพุทธาปทาน"** และของพระสารีบุตรเถระ เรียกว่า **"สารีปุตตเถราปทาน"** เป็นต้น

เท่าที่กล่าวมาแล้ว แสดงให้เห็นยุคพระสังคีติกาจารย์ จัดหมวดหมู่พระธรรมวินัยท่านนิยมใช้คำ เกี่ยวกับเรื่องราวของพระพุทธเจ้า ๓ คำ คือ **"วงศ์" "อปทาน"** และ **"จริยา"** ท่านนำมาใช้กับสาวกได้ด้วย เมื่อกล่าวถึงองค์แห่งพระพุทธเจ้าท่านก็อ้างพระชาติพระราชบิดามารดา ไม้สำหรับ

ตรัสรู้ อัคคสาวก และพฤติที่ทรงอุทิศตนและข้อปฏิบัติ โดยยึดเอาโพธิญาณซึ่งเป็นสมบัติกลางที่พระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะต้องประพฤติ เมื่อพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ทรงทราบจริยาของโพธิสัตว์ก็พยากรณ์ไว้ว่า **"ล่วงไปแสนกัปป์ พราหมณ์นี้ (พระราชาองค์นี้) จักได้เป็นพระพุทธเจ้าเช่นเรา"** เท่ากับยืนยันหรือยอมรับเข้าในวงศ์ตระกูลเดียวกัน คำที่นิยมใช้มากอีกคำคือ **"พุทธังกูร"** ซึ่งหมายถึงเป็นหน่อแห่งพุทธ พิเคราะห์จากเนื้อหาจะเป็นประวัติทั้งเชิง เป็นมนุษย์คือมีพ่อแม่ภริยาและบุตร แต่ขณะเดียวกันก็มีการทำนายล่วงหน้าถึงสาเหตุออกบวช และการตรัสรู้ และเทศนาธัมมจักก์ จึงเท่ากับว่าพระพุทธเจ้าแต่ละพระองค์ต่างยอมรับการอนุมัติในวงศ์พุทธะเหมือนกับพระองค์เอง แต่ขณะเดียวกัน ก็ทรงพยากรณ์ลักษณะความเป็นมนุษย์แตกต่างกัน ไม่เคยมีพระบิดาของพระพุทธเจ้าองค์หนึ่ง จะได้กลายมาเป็นพระบิดาของพระพุทธเจ้าอีกองค์หนึ่ง แต่กระบวนการธรรมะที่เกิดกับโพธิสัตว์หน่อพุทธังกูรนั้น จะเป็นอันเดียวตลอดไป

จึงเห็นได้ว่าพุทธประวัติในคัมภีร์ยังคงกล่าวถึงพระพุทธเจ้าทั้งในแง่ **"มนุษยภาวะ"** และ **"ธัมมภาวะ"** อยู่นั่นเอง

ครั้นถึงยุคอัตถกถา การกล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้าถึงแนวคิดเดิมจะคงมีร่องรอยเดิม แต่คำที่ใช้กับเปลี่ยนไปคือใช้คำว่า **"นิทาน"** และแบ่งนิทานเป็น ๓ ลักษณะ คือ ทูเรนิทาน หมายถึงเรื่องพระโพธิสัตว์ตั้งแต่ได้รับพยากรณ์จากพระทีปังกรเจ้า จนถึงพระกัสสปเจ้าสิริรวมเป็น ๒๔ พระองค์ จุดเน้นของเรื่องราวตอนนี้คือบารมี ซึ่งอัตถกถาเรียกว่า **"พุทธการกธรรม"** คือธรรมสำหรับสร้างความเป็นพุทธ และความปรารถนาเพื่อเป็นพุทธ อาจจะกล่าวได้ว่าการกระทำ การพูด และความหรือแม้แต่ลมหายใจเข้าออกมีแต่ความเป็นพุทธะอยู่ตลอดเวลา อวิทูเรนิทาน คือเรื่องราวที่พระพุทธองค์ทรงประทับ ณ สวรรค์ชั้นดุสิต เทวดาพรหม ทูลอาราธนาให้จุติและอุบัติเพื่อหิตประโยชน์ของมนุษยชาติจนถึงตรัสรู้และสันติเกนิทาน คือเรื่องราวตั้งแต่ตรัสรู้จนปรินิพพาน

ความดังกล่าวจะปรากฏในอัตถกถาทั้งหลาย เช่น ชาตกัตถกถา และมธุรัตถวิลาสินีอรรถกถาพุทธวงศ์ นอกจากนี้คำว่า **"นิทาน"** ซึ่งมีนัยส่งถึงประวัติยังนำมาใช้กับพระสาวกด้วยก็ได้ และมีจุดเน้นที่การบำเพ็ญปารมีญาณ จะเห็นได้จากอัตถกถาขุททกนิกายชื่อ ปรมัตถทีปนี ซึ่งเป็นอัตถกถาเถรคาถา ก่อนจะให้คำอธิบายคาถาท่านก็กล่าวถึงนิทานกถาก่อน สาระเน้นการบำเพ็ญบารมีของพระสาวกเหล่านั้นในชาติต่างๆ ที่ผ่านมา ก่อนชาติแห่งความเป็นสาวก

ลงความได้ว่าในยุคอัตถกถานั้น คำว่า **"นิทาน"** ส่อนัยแห่งคำว่า **"ประวัติ"** เน้นทั้งความเป็นคนและธรรม

พัฒนาการพุทธประวัติในระยะต่อมา

เท่าที่กล่าวมาแล้วนั้น กล่าวตามมติของเถรวาทหรือหีนยานซึ่งส่วนมากยอมรับและรู้ตามคัมภีร์ที่เน้นภาษาบาลี ครั้นพิจารณาสภาพของพุทธในวงกว้างประวัติของพระพุทธเจ้า หลังจากพุทธปรินิพพานมีนักปราชญ์ ประพันธ์ โดยใช้ทั้งภาษาบาลีและภาษาอื่นๆ เช่น สันสกฤต เป็นต้น มีปกรณ์ที่เกี่ยวกับประวัติของพระพุทธเจ้า พอจะระบุชื่อดังนี้ มหาวัสตุของนิกายมหาสังฆิกะ ๑ ลลิตวิสตระของนิกายสรวาสติวาทิน ๑ พุทธจริยา ของมหากวีอัศวโฆษ ๑ ชินาลังการของพระพุทธทัตตะ ๑ ชินจริตของสรณเมธังกร ๑ ชินมหานิทาน (ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง เข้าใจกันว่าแต่งในสมัยอยุธยา) ๑ คัมภีร์เหล่านี้โดยสาระแล้วมีแตกต่างกันไป มหาวัสตุ กล่าวถึงประวัติของพระพุทธเจ้าในอดีตกาลที่ไกลยิ่งกว่านิทานกถาแห่งชาดก คือ เริ่มตั้งแต่พบพระพุทธเจ้าแล้วคิดอยากจะเป็น ไม่เคยเอ่ยปากจนถึงเอ่ยปากปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้า ความคิดเช่นนี้คล้ายกับส่วนที่ปรากฏ ในตำนานมูลศาสนา ชินกาลมาลี และคัมภีร์ใบลาน ส่วนที่เกี่ยวกับศาสนาอื่นๆ แม้ในปัญญาสชาดกเช่นเรื่องอานิสงส์ การสร้างพระพุทธรูป เป็นต้น ก็เป็นเหตุการณ์ก่อนการได้พยากรณ์ในภัททกัลป์แห่งพระทีปังกร ต่อจากนั้นก็มีความตรงกับนิทานกถา

ลลิตวิสตระ ซึ่งมีชื่อเรียกต่างๆ เช่น **"มหานิทาน"** ไวปุลลสูตร์ เป็นต้น มหายานรุ่นหลังถือกันว่า เป็นพระไตรปิฎกนับเข้าในกลุ่มพระสูตร กล่าวถึงพระโพธิสัตว์ตั้งแต่สวรรค์ชั้นดุสิตจนถึงตรัสเทศนาธัมมจักกัปวัตตนสูตร และอานิสงส์ของการฟังพระสูตร เทียบได้กับส่วนที่เป็นอวิทูเรนิทานและสันติเกนิทาน ในนิทานกถา

พุทธจริยา กล่าวตั้งแต่ศากยวงศ์จนถึงปรินิพพาน เน้นอลังการศาสตร์

ส่วน**ชินจริต** และ**ชินมหานิทาน** คัมภีร์แรกแต่งเป็นฉันท์ สาระเน้นแต่การได้พุทธพยากรณ์ จากพระทีปังกรเจ้าจนถึงปรินิพพาน ส่วนชินมหานิทานกล่าวถึงการได้พุทธพยากรณ์ดังในชินจริต และเพิ่มรายละเอียด เกี่ยวกับพุทธกิจต่างๆ พูดถึงการแบ่งพระธาตุหลังพุทธปรินิพพาน จนกล่าวกันว่าเป็นพุทธประวัติที่สมบูรณ์ที่สุด มีลักษณะใกล้เคียงกับนิทานกถาชาดกมาก

พุทธประวัติในสังคมไทย

เป็นที่เชื่อแน่ได้ว่าคนไทยคงรู้จักคัมภีร์ต่างๆ ตามที่กล่าวมาแล้ว ร่องรอยในคัมภีร์ต่างๆที่ปรากฏในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นเนื้อหาในคัมภีร์เหล่านั้น ก่อนที่คนไทยจะเข้าใจพุทธประวัติว่าเป็นเพียงเรื่องราวของมนุษย์คนหนึ่งอย่างในปัจจุบัน คนไทยก็เข้าใจพุทธประวัติทั้งในแง่ **"มนุษยภาวะ"** และ **"ธัมมภาวะ"** ดังจะเห็นได้จากคาถาพระธรรมกายของท่านอภยมหาเถระแห่งวัดฝายหิน จ.เชียงใหม่ เป็นต้น แสดงให้เห็นว่าท่านเข้าใจว่าความเป็นพุทธนั้นมิได้อยู่ที่ร่างแห่งความเป็นมนุษย์ แต่หมายถึงพุทธคุณและหลักแห่งปฏิจจสมุปบาท จึงจำมาเป็นบทสวดเพื่อให้พุทธศาสนิกเข้าใจถึงพุทธภาวะที่แท้จริงมากยิ่งขึ้น

ต่อมาภายหลัง คนไทยจึงเบนความสนใจจากธรรมภาวะเข้าหามนุษยภาวะ แม้การแต่งพุทธประวัติ แทนที่จะเริ่มด้วยพุทธการกธรรม อันฟูมฟักจนได้เป็น

"หน่อพุทธ" ท่านก็เน้นเพียงความเป็นคนและกิจกรรมที่คนจะพึงมีพึงเป็น แม้พุทธกิจของพระพุทธเจ้าจะมุ่งที่ปัญญาธิคุณ ก็เป็นไปอย่างเป็นคน นับว่าสุดโต่งไปอีกทางหนึ่ง เพราะละทิ้งต้นเหตุคือภาวะก่อนจะนับเข้าในพุทธวงศ์ แต่เน้นประวัติเชิงความเป็นคน จนเข้าใจเขวว่าพระพุทธเจ้าในอดีตและพระพุทธเจ้าที่นามว่าโคดมแตกต่างกัน แทนที่จะต่างเพียงเทศะ กาละก็พลอยต่างไปด้วย ตรงกันข้ามกับความคิดเดิมที่เน้นว่าต่างเทศะ แต่กาละสืบเนื่องเป็นอันเดียวกัน

คัมภีร์ที่ถือกันว่าเป็นพุทธประวัติ และแพร่หลายก็คือ **"ปถมสมโพธิกถา"** และ **"พุทธประวัติ"** ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส คัมภีร์แรกมีเนื้อหาบางส่วนเกี่ยวกับทูเรนิทานใน ชาดกัตถกถาบางส่วน เช่น ดุสิตปริวัตต์ปริจเฉทที่ ๒ นอกนั้นเกี่ยวกับสันติเกนิทาน ขณะเดียวกันก็มีลักษณะสืบทอด **"พุทธังกูร"** เพื่อแสดงให้เห็นว่าองค์แห่งพุทธะนั้นจะมีอยู่ตลอดกาลดังปรากฏในเมตไตรพยากรณปริวัตต์ ปริจเฉทที่ ๒๐ ส่วนธาตุวิภัชชนปริวัตต์ปริจเฉทที่ ๒๗ มารพันธปริวัตต์ ปริจเฉทที่ ๒๘ และอันตรธานปริวัตต์ปริจเฉทที่ ๒๙ มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์พุทธศาสนาก่อนสมัยพระเจ้าอโศก และสภาพพุทธศาสนา ในสมัยพระเจ้าอโศก

"ปถมสมโพธิกถา" จึงไม่ได้เป็นเพียงพุทธประวัติเชิงอภินิหาร อย่างที่กล่าวกันโดยมาก แต่เป็นพุทธประวัติที่สะท้อนให้เห็นพุทธภาวะในมนุษยภาวะและการสืบต่อพุทธภาวะทั้งในแง่การแพร่ขยาย และผู้ที่จะเป็นทายาทแห่งวงศ์โดยตรง กล่าวได้ว่ามนุษยภาวะเป็นเพียงส่วนประกอบ พุทธภาวะเป็นหลักสำคัญ

ส่วน **"พุทธประวัติ"** ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสนั้น มีนัยตรงกันข้าม กับปถมสมโพธิ ดั่งคำปรารภที่พระองค์ทรงนิพนธ์ไว้ในคำนำพุทธประวัติว่า **"พุทธประวัติที่รจนาในภาษาไทยของพวกเรานั้นมุ่งในทางอภินิหาร มุ่งในทางธรรมก็มีแล้ว ที่มุ่งตำนานยังไม่มี เรื่องที่ปรารภบัดนี้ จึงมุ่งในทางแสดงตำนานเป็นที่ตั้ง"** ความว่ามุ่งทางตำนานของพระองค์ในที่นี้ พุทธทาสภิกขุกล่าวไว้ในคำนำ

หนังสือ พุทธประวัติจากพระโอษฐ์ว่า **"ตำนานหรือประวัติศาสตร์"** และอธิบายเพิ่มเติมว่า **"การเขียนเชิงนี้มุ่งแสดง เรื่องราวให้คนทั้งหลายเห็นว่าเป็นจริง และมีหลักฐานตามกฎเกณฑ์แห่งวิชาประวัติศาสตร์ อันเป็นที่สนใจของนักศึกษาเวลานี้"**

จึงเห็นได้ว่า **"พุทธประวัติ"** ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ท้าทายแนวคิดดั้งเดิม พระองค์ทรงกล้ามาก แต่ขณะเดียวกันผลที่ตามมาคือพุทธประวัติมีลักษณะสุดโต่งไปในเชิงมนุษยภาวะมากขึ้น เหมือนกับการเขียนหรือเล่าอัตตชีวประวัติของคนสำคัญคนใดคนหนึ่ง ส่วนจุดเน้นที่คู่กันมากับความเป็นคนหรือ **"โพธิญาณ"** หรือ **"ธรรมกาย"** กลับกลายเป็นส่วนประกอบทั้งที่ความจริงเป็นหัวใจของเรื่อง เรื่องที่พระองค์ทรงเห็นว่าเป็นอภินิหาร เช่น เมตไตรพยากรณ์ พระองค์ไม่ทรงตรัสถึงทั้งที่เรื่องนี้เป็น เรื่องที่เกี่ยว **"พุทธพีช"** โดยตรงและคัมภีร์ทั้งหลายแม้จะไม่เน้นเรื่องนี้ แต่ประเด็น **"พุทธพีช"** ท่านพูดถึงอยู่ตลอดเวลา

ความจริงแล้วเรื่องพระเมตไตรยไม่มีกล่าวถึงในนิทานกถาแห่งชาดก แต่โบราณจารย์ท่านให้ความสำคัญจนแต่งเป็นสูตรและแต่งเป็นวงศ์แห่งพระเจ้าในอนาคต เรียกว่า **"อนาคตวงศ์"** ดังนั้นคัมภีร์ใบลานจึงมี **"เมตเตยยสูตร"** **"เมตเตยยวงศ์"** และ **"อนาคตวงศ์"** ปกรณ์เหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า คนโบราณยอมรับวงศ์แห่งพระพุทธเจ้าในแง่ **"ทายาทแห่งธรรม"** ดังกล่าวมาแล้ว และความคิดเช่นนี้ก็สืบทอดมาจนถึงปถมสมโพธิ

ความหมายของคำว่า "ปฐมสมฺโพธิ"

คำว่า **"ปฐมสมฺโพธิ"** มาจาก ปฐม+สมโพธิ ปทานุกรมบาลี ไทย อังกฤษ สันสกฤต ฉบับพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ ให้ความหมายคำว่า **"ปฐมํ"** ไว้ว่า **"ทีแรก, ก่อน, ครั้งแรก"** คำว่า **"ปฐโม"** ทีแรก, ที่หนึ่ง, ก่อน, แรก และให้คำแปลใน ภาษาอังกฤษไว้อีกว่า first, foremost เป็นต้น และให้ความหมายของ **"สมฺโพธิ"** ไว้ว่า **"ความตรัสรู้พร้อม, ปัญญาเป็นเครื่องตรัสรู้, องค์เป็นเหตุตรัสรู้พร้อม"** มาจาก สํ+โพธิ เมื่อรวมกันแล้วแปลได้ความว่า **"การตรัสรู้พร้อมอันยอดเยี่ยมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า"** ส่วนคำว่า **"ปฐมสมโพธิกถา"** แปลว่าเรื่องราวของการตรัสรู้พร้อมอันยิ่งใหญ่ยอดเยี่ยมของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ปฐมสมโพธิ

คัมภีร์ปฐมสมโพธิ พรรณาเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้าเป็นคัมภีร์ในสายพุทธประวัติที่ได้รับความนิยมศึกษากันมา เพราะเป็นวรรณคดีไพเราะใช้ภาษาได้สละสลวยปฐมสมโพธิเป็นคัมภีร์ที่แพร่หลายอยู่ในประเทศไทย ลาว พม่า เขมร มอญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศไทยมีผู้สนใจศึกษากันมาก นิยมใช้เทศน์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เช่น วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฏฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้า และพระพุทธศาสนา ตลอดจนถึงหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า

เนื้อหาสาระของปฐมสมโพธิ เป็นการรวบรวมข้อความเรื่องประวัติพระพุทธเจ้าจากพระไตรปิฎก อรรถกถาและปกรณ์ต่างๆ มารวมกันไว้ เป็นบันทึกเหตุการณ์ที่สำคัญในพระพุทธศาสนา เริ่มตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของพระพุทธเจ้า ตอนก่อนประสูติ การเสด็จออกผนวช การบำเพ็ญเพียร จนตรัสรู้ การประกาศพระศาสนาจนถึงปรินิพพาน และหลังจากพุทธปรินิพพาน

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทยได้รับอิทธิพลจากการศึกษาคัมภีร์ปฐมสมโพธิเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากมีการแต่งคัมภีร์ปฐมสมโพธิเพิ่มเติมกันต่อๆ มาในยุคหลัง ทั้งที่เป็นภาษาบาลีและภาษาไทยก็มีหลายฉบับหลายสำนวน มีการปรับปรุงดัดแปลงเพิ่มเติมเนื้อหาหรือย่อลงให้กระชับเพื่อให้เหมาะสมกับการนำมาใช้แสดงธรรมในโอกาสสำคัญต่างๆ นอกจากนี้ยังได้สะท้อนเรื่องราวของเนื้อหาของคัมภีร์นี้ออกมาในรูปของการสร้างพระพุทธรูปปางต่างๆ ตามเนื้อเรื่องในปฐมสมโพธิ และการสร้างจินตนาการ

ของจิตรกรในการสร้างสรรค์ ภาพจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถ พระวิหาร ตามวัดต่างๆ หลายๆ แห่ง จะมีภาพจิตรกรรม แสดงเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติพระพุทธเจ้าและพระสาวกเป็นเรื่องเป็นตอน ตามคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ดังเช่นที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นต้น

วิวัฒนาการการแต่งคัมภีร์ปฐมสมโพธิ

คัมภีร์ปฐมสมโพธิ มีวิวัฒนาการมายาวนานไม่น้อยกว่า ๕๐๐ ปี มีอิทธิพลต่อการนับถือพระพุทธศาสนา และคติความเชื่อของพุทธศาสนิกชนชาวไทยเป็นอย่างมาก ทั้งยังเป็นวรรณคดีที่ทรงคุณค่าทั้งในด้านอลังการศาสตร์และสุนทรียศาสตร์ เมื่อเอ่ยถึงคัมภีร์ปถมสมโพธิ คนส่วนมากมักจะนึกถึงวรรณกรรมอมตะของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตฯ แห่งสำนักวัดพระเชตุพนฯ มักไม่นึกถึงปฐมสมโพธิฉบับอื่นๆ ซึ่งมีจำนวนมาก หรือแม้แต่ฉบับของสมเด็จพระสังฆราช (สา) แห่งวัดราชประดิษฐ์ ก็ไม่มีใครคิดถึง

ที่จริงแล้วปถมสมโพธิมีจำนวนมากมายหลายสำนัก ทั้งภาษาไทยและภาษาบาลี มีทั้งฉบับย่อและพิสดาร โดยเฉพาะในท้องถิ่นต่างๆ ไม่ว่าเป็นอีสาน หรือภาคเหนือ ต่างก็มีปถมสมโพธิโดยเฉพาะดินแดน ภาคเหนือหรืออาณาจักรล้านนาไทย ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ด้วยพุทธศาสนา คัมภีร์พุทธศาสนาหลายคัมภีร์มีหลักฐานบ่งชัดว่า รจนา ณ ดินแดนส่วนนี้ ในที่นี้จะกล่าวถึงฉบับภาษาบาลี และฉบับภาษาไทยซึ่งต่างก็มีวิวัฒนาการการแต่งต่อเติมคู่เคียงกันมา มีรายละเอียดตามลำดับดังนี้

๑. วิวัฒนาการการแต่งคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ฉบับภาษาบาลี

แต่เดิมคัมภีร์ปฐมสมโพธิฉบับแรก สันนิษฐานว่ามีการแต่งขึ้นโดยพระสุวัณณรังสี พระเถระชาวล้านนา ราวพุทธศตวรรษที่ ๒๑-๒๒ มีเพียง

๙ ปริจเฉท เริ่มตั้งแต่พระโพธิสัตว์จุติจากสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ มาอุบัติในพระครรภ์ของพระนางสิริมหามายาเทวี ในกรุงกบิลพัสดุ์ จนถึงตรัสรู้ และแสดงธัมมจักกัปปวัตนสูตรโปรดปัญจวัคคีย์ ที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน เนื้อหาของคัมภีร์ปฐมสมโพธิ สำนวนนี้จึงกล่าวถึงพุทธประวัติในช่วงต้นเท่านั้น ซึ่งตรงกับคัมภีร์ลลิตวิสตระ พุทธประวัติของฝ่ายมหายาน ซึ่งจบลงที่แสดงธัมมจักกัปปวัตนสูตรเหมือนกัน

ต่อมาในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการแต่งเพิ่มเติมอีก ๘ ปริจเฉทรวมกับของเดิมเป็น ๑๗ ปริจเฉท โดยไม่ปรากฏผู้แต่ง ต่อมาในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นมีผู้แต่งเพิ่มขึ้นอีก ๕ ปริจเฉท จึงกลายเป็น ๒๒ ปริจเฉท ครั้นถึงรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้กรมหมื่นไกรสรวิชิตไปอาราธนาให้กรมหมื่นนุชิตชิโนรส ทรงชำระปฐมสมโพธิ เพราะทรงเห็นว่ามีความผิดพลาดคลาดเคลื่อนไปมาก เพื่อให้ถูกต้องตรงกับหลักฐานในพระไตรปิฎกและอรรถกถา สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส จึงทรงชำระตัดเติมและแทรกข้อความเข้าไปอีก ๘ ปริจเฉท จึงกลายเป็น ๓๐ ปริทเฉท แล้วทรงถอดความจากภาษาบาลีมาทรงพระนิพนธ์ปฐมสมโพธิกถา ฉบับภาษาไทยขึ้น เป็น ๒๙ ปริจเฉทเพราะรวมวิวาหมงคลกถา บุพพภาค ปริจเฉทที่ ๑ กับวิวาหมงคลกถา ปัจฉิมภาค ปริจเฉทที่ ๒ เข้าด้วยกันตามฉบับ รัตนโกสินทร์ของสมเด็จพระพนรัตน์ ผู้เป็นอาจารย์

เหตุผลที่ทำให้มีการแต่งต่อเติมคัมภีร์ปฐมสมโพธิกันต่อๆ ในทุกยุคทุกสมัย เพราะคนไทยในสมัยนั้นๆ นิยมฟังเทศน์ปฐมสมโพธิกันในวันสำคัญทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษาและวันออกพรรษา เป็นต้น ดังความปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่า

"... การวิสาขบูชาที่ทำมาแต่ในรัชกาลที่ ๒ เป็นต้น ตลอดจนรัชกาลที่ ๓ ก็เป็นการคงยืนที่อยู่ คือมีการพระราชกุศลเช่นได้พรรณนามาแล้วข้างต้น แต่ในท้ายรัชกาลที่ ๓ เมื่อทรงสร้างวัดสุทัศน์เทพวราราม

โปรดให้ทำเกยขึ้นสำหรับตั้งพระสัตตมหาสถานรอบพระอุโบสถ และวิสาขบูชา ก็ให้เชิญพระพุทธรูปออกตั้งแล้วก็มีเทศนาปฐมสมโพธิ ให้สัปปุรุษทายกไปฟัง และเที่ยวนมัสการพระพุทธรูป ที่วัดพระเชตุพนก็ให้มีตะเกียงรายรอบกำแพงแก้ว เพิ่มเติมขึ้น แต่การอื่นๆ ก็คงอยู่ตามเดิม ไม่ได้มีการเสด็จพระราชดำเนินออก วัดพระศรีรัตนศาสดารามเหมือนอย่างในปัจจุบันนี้..."

ในอดีตมีการเทศน์กันตลอดคืนติดต่อกัน แบ่งเป็นกัณฑ์ละตอน หรือปริจเฉทหนึ่ง พระสงฆ์ผู้เทศน์ก็จะแบ่งกันเทศน์รูปละ ๑ กัณฑ์ บางครั้ง อาจเทศน์ติดต่อกันถึง ๓ คืน ดังความปรากฏในพระราชพิธีสิบสองเดือน อีกตอนหนึ่งว่า

แล้วทรงธรรมเทศนาในการวิสาขบูชานี้ ทั้งภาษามคธและภาษาไทย วันแรกตั้งแต่ประสูติจนถึงพรรณนาด้วยมหาปุริสลักขณ วันที่สองตั้งแต่เสด็จ ออกมหาภิเนษกรมณ์ จนตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ วันที่สาม ตั้ง แต่เทศนาธรรมจักร จนถึงปรินิพพาน...

๒. วิวัฒนาการการแต่งคัมภีร์ปฐมสมโพธิ ฉบับภาษาไทย

หนังสือชื่อปฐมสมโพธิ ฉบับภาษาไทย ที่แต่งตามความใน ปฐมสมโพธิบาลี มีอยู่ ๕ สำนวน คือ:-

๑. **ปฐมสมโพธิ ฉบับล้านนา** เป็นอักษรธรรมล้านนา มี ๙ ปริทเฉท มีลักษณะเป็นคัมภีร์ที่เป็นภาษาท้องถิ่นล้านนา

๒. **ปฐมสมโพธิกถา** พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรม พระปรมานุชิตชิโนรส มี ๒๙ ปริจเฉท ถอดความจากภาษาบาลีมาเรียบเรียง ใช้ภาษาที่ไพเราะสละสลวยเป็นวรรณคดียอดเยี่ยม ประเภทความเรียง

๓. **ปฐมสมโพธิของสมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว)** มี ๒ ฉบับ คือ ฉบับ๑๐ กัณฑ์ ที่เสฐียรโกเศศ และส.สาลิตุลแถลงไว้ว่า "หนังสือปฐมสมโพธิทั้ง ๑๐ กัณฑ์นี้ เล่ากันว่า สมเด็จพระสังฆราชพระองค์นั้น ทรงเห็นว่าหนังสือปฐมสมโพธิ ๒ สำนวนที่กล่าว มาข้างต้นนั้นเป็นเรื่องยืดยาว

ใช้เทศน์ในวันวิสาขบูชาตั้ง ๓ วัน ๓ คืน จึงจะจบเหลือกำลังที่ผู้จะตั้งใจ ฟังให้ตลอดได้ จึงทรงเก็บความตามคัมภีร์ต่างๆ มาทรงพระนิพนธ์ขึ้น พอจะ เทศน์จบได้ในวันวิสาขบุรณมีวันเดียว และฉบับ ๓ กัณฑ์ เป็นฉบับที่ ย่อลงเพื่อให้เหมาะสมกับการใช้เทศน์ ตามคำแถลงที่ว่า "พระบาทสมเด็จ พระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชปรารภว่า พระเจ้าแผ่นดินซึ่งมีพระราช ธุระมากนั้น หาโอกาสที่จะทรงฟังเรื่องปฐมสมโพธิในวันวิสาขบูชาให้ตลอด ทั้งเรื่องได้ยาก จึงทรงอาราธนาให้สมเด็จพระสังฆราช (สา) ทรงนิพนธ์ ถวายเทศน์ในราชการ ณ วันวิสาขบูชาสำนวนเป็นดังนั้นจริง คือมีอารัมภ กถาเป็นเทศน์ถวายหลวง และมีถวายพระพรในอวสาน ถ้อยคำสำนวนตรง กับเทศน์กัณฑ์ที่ ๑ ที่ ๒ และที่ ๙ แห่งปฐมสมโพธิ ๑๐"

๔. **ปฐมสมโพธิ มหาปธานทุกกรกิริยา ของสมเด็จพระ พุทธโฆษาจารย์ (ฤทธิ์)** วัดอรุณราชวราราม เมื่อครั้งยังเป็นพระธรรมไตร โลกาจารย์ ครองวัดบพิตรพิมุข โรงพิมพ์ วัชรินทร์ ร.ศ.๑๑๑(พ.ศ. ๒๔๓๕) และยังเป็นหนึ่งในจำนวนพระเถระ ๓๐ รูป ที่แต่งถวายเทศน์ในรัชกาลที่ ๕

๕. **ปฐมสมโพธิของพระมหาเถระ ๓๐ รูป** แต่งถวายเทศน์ ในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ จะฟังเทศน์ปฐมสมโพธิที่เป็น สำนวนของพระเถระในรัชสมัยของพระองค์ จึงโปรดเกล้าฯ ให้แต่งขึ้น โรงพิมพ์ไท พิมพ์เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๑ เป็นการนำ ฉบับภาษาบาลีของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส มาแปล เป็นสำนวนเทศน์ มีการยกบาลีขึ้นต้นที่เรียกว่า "แปลร้อย" แบบเดียวกับ เทศน์มหาชาติ ใช้ภาษาได้ไพเราะสละสลวย เป็นการแต่งตามแนวปฐมสมโพธิกถา ฉบับภาษาไทย ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส

"ธรรมกาย"
ใน พระปถมสมโพธิ

รจนาโดย

สมเด็จพระสังฆราชฯ สกลมหาสังฆปรินายก
๖ พระองค์

"ธรรมกาย ใน คัมภีร์พระปถมสมโพธิ"

"ธรรมกาย" ตามหลักฐานทางประวัติศาสตร์ และโบราณคดีด้านพระพุทธศาสนานั้น ได้มีการถ่ายทอดจากพระบาลีจารจารึกรจนาให้พุทธบริษัทได้ศึกษาปฏิบัติสืบมานับแต่ครั้งพุทธกาล ในสุวรรณภูมิได้ปรากฏในสมัยสุโขทัยเป็นรัชสมัยของ**พระบาทสมเด็จพระกมรเตญอัตศรีสุริยพงรามมหาธรรมิกราชราชาธิราช** หรือที่เรารู้จักกันในนาม "พญาลิไท" นั้น สมเด็จพระสังฆราชแห่งกรุงสุโขทัยทรงพระนามว่าสมเด็จพระมหาเถรศรีศรัทธาจุฬามุนีลงกาทีป (โอรสพ่อขุนผาเมือง) ได้เดินธุดงค์ทางบกไปประเทศสิงหฬ (ประเทศศรีลังกาปัจจุบัน) โดยทรงได้คัมภีร์พระไตรปิฎกและพระอภิธรรมกลับมาเผยแผ่ ณ กรุงสุโขทัย ต่อมาทรงรจนา "ไตรภูมิพระร่วง, ปถมโพธิกถา, คัมภีร์สุวรรณโคมคำ" โดยให้จารึกเกี่ยวกับเรื่องพุทธศาสนาและเรื่องธรรมกายไว้ในศิลาจารึกปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๒, ๕๔ และศิลาจารึกเมืองกำแพงเพชร เป็นต้น

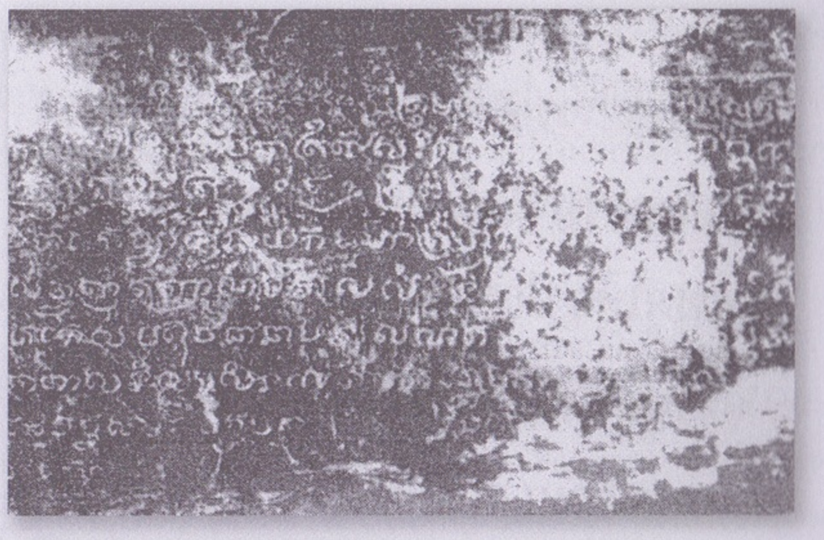

ศิลาจารึกเรื่องพระธรรมกาย
ของพระมหาเถรศรีสัทธาจุฬามณีลงกาทีป

ท่านได้เผยแพร่วิธีปฏิบัติวิชชาธรรมกายและปถมโพธิกถา ขึ้นสู่ดินแดนล้านนาคือศรีนพบุรีพิงคนคร(เชียงใหม่) โดยพระสุมณเถรศิษย์ ศิษย์ของท่านได้เดินทางจากสุโขทัยไปตั้งสำนักสอนที่วัดสวนดอกไม้

จึงนับได้ว่า **พระมหาเถรศรีศรัทธาจุฬามุนีลงกาทีป แห่งสุโขทัยเป็นสมเด็จพระสังฆราชที่ได้ทรงนำวิชชาธรรมกาย จากพระปถมโพธิกถาเข้ามาเผยแผ่ในแผ่นดินสุวรรณภูมิเป็นพระองค์แรก** (เท่าที่มีหลักฐาน)

พุทธศักราช ๑๙๙๔ ปีลวงเม็ด ศักราช ๘๑๓ พระมหาเมธังกรศิษย์แห่งพระสุมณเถร ได้รับพระบรมราชโองการจากสมเด็จพระเจ้าสิริธรรมจักวัติลกราช ตั้งเป็นที่ **"สมเด็จพระสังฆราชล้านนา"** มีราชทินนามว่า **"พระอุตุลสกัตยาธิกรณ์มหาสามีเถร"** ได้ทรงรจนาพระคัมภีร์ **"ปฐมโพธิ"** อันบรรจุวิชชาธรรมกายไว้พร้อมนั้น เพื่อเป็นแบบแก่คณะสงฆ์ล้านนานับแต่นั้น นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๒ อัน ได้ทรงรจนา **"ปถมสมโพธิ"**

พุทธศักราช ๒๐๐๐ พระเจ้าสิริธรรมจักวัติลกราช แห่งอาณาจักรล้านนา ได้ทรงทำสังคายนา ครั้งที่ ๘ ที่วัดมหาโพธาราม และในการณ์นี้ได้คณะสงฆ์อรัญวาสีมาร่วมกันรจนา "คัมภีร์ปถมสมโพธิ" เพื่อถวายแก่พระเจ้าไชยจักรพรรดิ์ผ่านแผ้วแห่งศรีสัตนาคนหุต อันเป็นเหตุให้ "ปถมสมโพธิ" ที่มีการกล่าวถึงเรื่องธรรมกายกลายเป็นแนวทางปฏิบัติศึกษาของคณะสงฆ์ในอาณาจักรล้านช้างนับแต่นั้นมา

พุทธศักราช ๒๐๒๖ ปีขาล ศักราชได้ ๘๘๐ เวลาบ่าย ยามพฤหัสฤกษ์ชื่ออัศวณี สมเด็จพระบรมกษัตริย์ทรงอาราธนาพระสัณฐิมหาเถรศิษย์แห่งพระมหาเมธังกรขึ้นสู่ปราสาทและอ่านพระบรมราชโองการอันจารึกในแผ่นทองคำ มีน้ำหนัก ๑๐๐ บาท ตั้งเป็นที่ *"สมเด็จพระมหาสามีตรีโลกนาถราชครูจุฬามุนีธรรมรังษี ศีลวิสุทธิ ยุตตมตวาที มหากวี สิงหฬวังส สังฆปรินายกรัตนวนาธิบดี วีรสุมนนมตุลย ปุญญวันโต พารัชฌาศัย ไตรปิฎกธรวรบรมตรีโลกาจารย์" สมเด็จพระสังฆราชเมธังกรฯ นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๓ ที่ได้ทรงรจนา "ปถมโพธิกถา" ขึ้นเป็นภาษาบาลีอีก ๒ ผูก*

พุทธศักราช ๒๐๕๔ สมเด็จพระบรมกษัตริย์ ทรงมีพระบรมราชศรัทธาจักสร้างคัมภีร์ "ปถมโพธิ" เป็นพุทธบูชาจึงให้อาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎกจากเมืองต่าง ๆมาประชุมกัน ณ วัดมหาโพธาราม จำนวน ๒๒ รูป คือ

จากในนพบุรีศรีนครพิงค์ ๑๑ รูป

พระสุมังคลเถร ๑	พระพรหมทัตเถร ๑
พระสุริยเถร ๑	พระญาณรังสีเถร ๑
พระธรรมวงษาเถร ๑	พระทีปังกรเถร ๑
พระอานันทเถร ๑	พระสหัสสรังสีเถร ๑
พระสรภังคเถร ๑	พระพุทธาทิจจเถร ๑

พระวิเชียรปัญญา ๑

พระญาณมังคลเถร	จากเมืองหริภุญไชย ๑
พระญาณลังการเถร	จากเมืองเชียงราย ๑

จากเมืองเชียงแสน ๓ รูป

พระญาณวิลาศเถร ๑	พระญาณสิทธิเถร ๑
พระสัทธรรมรังสีเถร ๑	

จากเมืองพะเยา ๒ รูป

พระรัตนปัญญาเถร ๑	พระสีลวิลาสเถร ๑

จากเขลางนคร ๒ รูป

พระจันทรังษีเถร ๑	พระรัตนปัญญาเถร ๑
พระอุปคุตตเถร	จากเมืองนันทบุรี
พระเทพจุฬาเถร	จากเมืองสวางคบุรี

อธิบดีสงฆ์ คือ พระอภัยสารทมหาเถระ วัดมหาโพธาราม พรรษา ๙๗

เมื่อรจนาคัมภีร์ ***"ปถมโพธิกถา"*** โดยให้จารแล้วบรรจุไว้ในสีมาที่วัดมหาโพธารามทั้ง ๘ ทิศ อันพระมหาเถร ได้สมมุติสีมาขึ้นมาใหม่ โดยพระเจ้าสิริธรรมดิลกปนัดดาธิราชทรงตรัสตอบนิมิตร โดยใช้ภาษาบาลีด้วยพระองค์เอง กุลบุตรอุปสมบทเนื่องนี้หกร้อยปาย เริ่มเมื่อ ขึ้น ๖ ค่ำ สำเร็จ ณ วันพุธ ขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปีเม็ด(มะแม)

"คัมภีร์ปฐมสมโพธิ" เข้าสู่อาณาจักรอยุธยาโดยสายราชวงศ์สุโขทัย ผ่านทางพระมหาธรรมราชา อันเป็นราชโอรสของพญายุษฐิษเฐียร อันเป็นกษัตริย์ราชวงศ์พระร่วง (ราชโอรสของพระเจ้าไสฤาทัย) พระมหาธรรมราชาเมื่อขึ้นครองราชย์ได้สร้างวัดประจำพระองค์ขึ้น ในป่าไม้ประดู่และทรงถวายนามว่า "วัดประดู่โรงธรรม" พร้อมกับนิมนต์พระฝ่ายอรัญวาสีจาก วัดจุฬามณี เมืองสองแคว (พิษณุโลก) มาจำพรรษาที่วัดนี้ การศึกษาพระปฐมสมโพธิได้ถูกถ่ายทอด โดยมุขปาฐะ ศิษย์เอกแห่งวัดประดู่โรงธรรม คือพระองค์ดำ หรือสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อพระองค์ทรงพระชนม์ ได้ ๑๖ พรรษาทรงสนใจเรื่องการปฏิบัติวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระพุทธเจ้า ทำให้พระองค์ทรงมีความเชี่ยวชาญในด้านสมาธิจิตอย่างยอดยิ่ง ในรัชสมัยของพระองค์ พระภิกษุสงฆ์สายวิปัสสนา(สิงหฬ) ซึ่งมาจากภาคเหนือ ได้รับความศรัทธาจากพุทธศาสนิกชนชาวอยุธยา พระสงฆ์จากสุโขทัย สองแคว ลำพูน เชียงใหม่ ศรีสัตนาคนหุตได้เดินทางมาสู่อยุธยาในครั้งนั้น เป็นจำนวนมาก การศึกษาพระปริยัติจากคัมภีร์ปถมสมโพธิกถาและการปฏิบัติด้านสมถวิปัสสนา จึงเป็นไปโดยถ้วนทั่วทั้งกรุงศรีอยุธยาและอาณาจักรใกล้เคียง นับว่าเป็นยุคทองของแหล่งรวมคณาจารย์ผู้ทรงเวทย์พุทธาคม และวิปัสสนาธุระ

ศักราช ๙๖๐ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชสิ้นพระชนม์ ที่เมืองหางพระเอกาทศรฐ(องค์ขาว) ขึ้นครองราชย์สืบมา ทรงมีพระราชโอรส ๒ พระองค์ พระองค์แรกพระนามว่าพระศรีเสาวภาค แต่ทรงประชวรเสียพระเนตร องค์ที่ ๒ นามเจ้าฟ้าสุทัศน์ เสียพระทัยเมื่อถูกกล่าวหาว่าเป็นกบฏจึงดื่มยาพิษสิ้นชีพตักษัย พระเอกาทศรฐ ครองราชย์ได้ ๙ ปี ก็สิ้นพระชนม์ เมื่อลุศักราช ๙๖๓ ปีฉลู ตรนิศก พระอธิบดีสงฆ์วัดประดู่โรงธรรมจึงได้ร่วมกับข้าราชการยกพระศรีเสาวภาคราชโอรสขึ้นครองราชย์แทน พระศรีศิลป์อันเป็นบุตรแห่งพระมหินทร์ออกบวชหนีอาญาอยู่ที่วัดระฆังจึงร่วมกับจมื่นศรีสรรักษ์ก่อกบฏขึ้นจับตัวพระศรีเสาวภาคโอรสพระเอกาทศรฐไปสำเร็จโทษเสียที่วัดโคกพระยา แล้วตั้งตนเป็นกษัตริย์มีพระนามว่า "พระเจ้าทรงธรรม"

ฝ่ายอธิบดีสงฆ์วัดประดู่โรงธรรม ซึ่งเป็นหัวหน้านำพระศรีเสาวภาคขึ้นครองราชย์นั้น จำต้องออกธุดงค์หายสาปสูญไป ทำให้การปฏิบัติสมถวิปัสสนาของวัดประดู่โรงธรรม และการศึกษาด้านปริยัติจาก "คัมภีร์ ปถมสมโพธิ" ต้องหยุดชงักลงนับแต่นั้นมา (พ.ศ. ๒๑๔๕)

พุทธศักราช ๒๒๓๓ ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เป็นยุคแห่งการทำลายล้างพระพุทธศาสนาในไทยอย่างหนักจากคอนสแตนติน ฟอลคอน ศาสนิกโรมันคาทอลิก ประวัติศาสตร์ได้กล่าวไว้ว่า พระภิกษุสงฆ์ในพระพุทธศาสนาถูกจับไปฆ่า วันละ ๕๐๐ รูป คัมภีร์พระไตรปิฎกถูกนำมาเผาทิ้งหลายร้อยเล่มเกวียน เพราะในขณะนั้น คอนสแตนติน ฟอนคอน ศาสนิกโรมันคาทอลิกได้รับแต่งตั้งให้มีอำนาจสูงสุดในแผ่นดินเป็นเจ้าพระยาวิชาเยนมีอำนาจเป็นที่สองรองจากพระมหากษัตริย์เท่านั้น พระสงฆ์ที่รักและห่วงใยพระพุทธศาสนาเกรงว่าคัมภีร์อันมีค่าจักถูกเผาทำลายเสียหมด พระมหาปัญญาเทวภิกขุ จึงได้รจนา "คัมภีร์ปถมสมโพธิ" เก็บฝังซ่อนไว้ใต้ฐานพระประธาน จึงรอดพ้นจากการถูกทำลายไปได้ ส่วนคัมภีร์อื่นๆ ล้วนมอดไหม้ในกองเพลิงเสียสิ้น จากการทำลายของศาสนิกโรมันคาทอลิก

พุทธศักราช ๒๒๕๐ อยุธยาตอนปลายสมัยพระเจ้าบรมโกษ ภิกษุรูปหนึ่งชื่อพระพรหมทองเหล็ก ได้ลายแทงที่เมืองลพบุรีจึงธุดงค์ไปขุดค้นสมบัติตามลายแทงที่เกิด พบตำราไสยเวทย์โบราณพร้อมกับ "คัมภีร์ปถมสมโพธิ" เมื่อขุดได้สมบัติแล้วจึงลาสิกขาและได้คัดลอกคัมภีร์ปถมสมโพธิตามที่เจ้าของลายแทงได้สั่งไว้ จึงใส่ชื่อในสมุดไทว่า "สมีพรหมทองเหล็ก" คัดอยู่ ๒ ปี จึงแล้วเสร็จถวายเจ้ากูอุทิษกุศลให้ผีเจ้าของลายแทงไป ตามสัจจ์

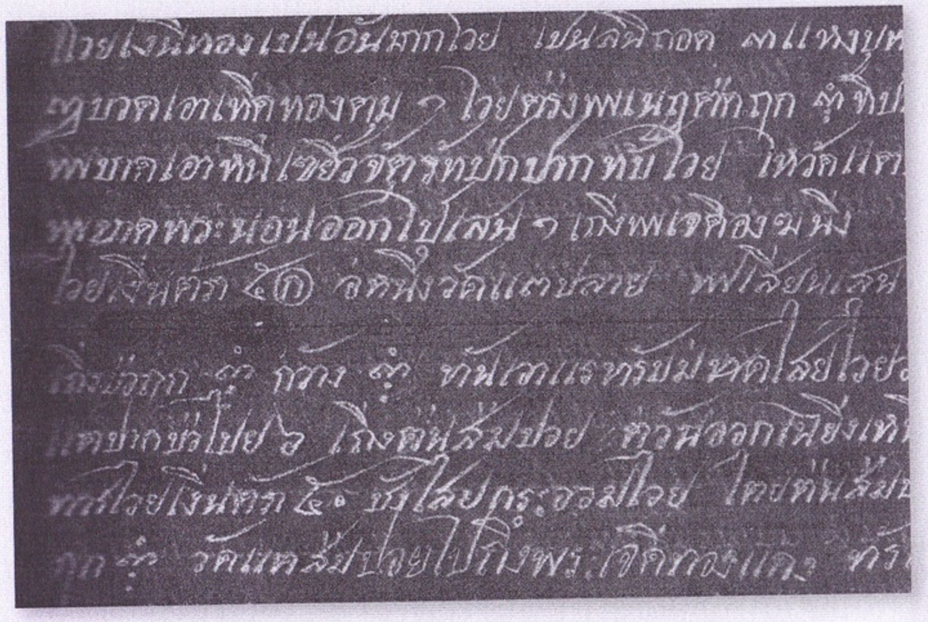

ลักษณะ สมุดไทลายแทงที่ฝังสมบัติ
ซึ่งซ่อนไว้ครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก

พุทธศักราช ๒๓๑๐ กรุงศรีอยุธยาถูกเผา ทุกสิ่งถูกเพลิงมลายสิ้น

พุทธศักราช ๒๓๓๑ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ได้ทรงมีพระบรมราชโองการให้คณะสงฆ์ชำระพระไตรปิฎกที่วัดพระศรีรัตนศาสดาราม "ปถมสมโพธิคัมภีร์" ได้ถูกคัดลอกจารึก ดังนี้

"ศุภมัสสดุ พระพุทธศักราชล่วงแล้วได้ ๒๓๓๑ พระวัสสาปีวอกสัมฤทธิศก ครั้งเมื่อตั้งพระนครรัตนโกสินทรอินทรอยุทธยานั้น สมเด็จพระมหากษัตริย์เจ้าบรมธรรมิกราชาธิราชผู้เป็นเชฎฐาและสมเด็จอุปราชผู้เป็นอนุชาธิราชทั้งสองพระองค์ทรงพระราชศรัทธาปรารถนา พระปรมาภิเษกสัมมาสัมโพธิญาณ ทรงพระอุตสาหะทะนุบำรุงพระบวรพุทธศาสนาเป็นศาสนูปถัมภกให้ประชุมพระสงฆ์เถรานุเถระอันพระไตรปิฎก ๒๑๘ พระองค์ บัณฑิต ๓๒ คน พร้อมกันในพระมหาสุวรรณมณฑป ณ วัดพระศรีสรรเพชุดานิพพานนาราม ชำระพระไตรปิฎกพระบาฬีและพระอรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาโยชนาและทีปนี ทั้งปวง แต่บรรดาที่มีอักษรและบทอันพิรุธนั้น ดูสอบกันตกแต่งดัดแปลงให้ถูกต้องให้มีอรรถพยัญชนะอันบริสุทธิบริบูรณ์แล้วให้จำลองขึ้นลานใหม่ตกตัวหนึ่งหลผลัดปราศจากเส้นหมึก ปิดทองทึบ ปิดทองใบปกห่อคัมภีร์ด้วยหน้ายก เชิญเข้าไว้ในเยาวมณฑปรัตนมุตตาอันประดิษฐานในพระมหาสุวรรณมณฑปมนทิรธรรม ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม อุทิศส่วนพระราชกุศลนี้ให้สรรพสัตว์ในอนันต์จักกวาฬ **ปถมโพธิคัมภีร์นี้**

๑๒} ผูก ๑๒} ผูก
๒๐} ผูก ๑๒} ผูก

หลวงธรรมาภิมล กับมหาสูก ชำระ ลบ ทาน
นายทองรัก มหาดเล็ก จำลอง
นายดุลราชบัณฑิต ให้สำเร็จฯ"

การที่มีพระบรมราชโองการให้คัดลอก จัดจาร **"ปถมสมโพธิคัมภีร์"** ขึ้นใหม่ในต้นกรุงรัตนโกสินทร์นี้ แสดงให้เห็นถึงความสำคัญอย่างยิ่ง คำว่า **"ปถมสมโพธิคัมภีร์"** แปลว่า เรื่องราวที่เกี่ยวกับการตรัสรู้ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ ส่วนที่สำคัญที่สุดคือการที่พระองค์ตรัสรู้ด้วย **"ธรรมกายอันเป็นกายที่เป็นอมตะเป็นอสังขตธรรม"** ดังที่ได้กล่าวไว้ในคัมภีร์นี้อย่างชัดแจ้ง ไม่มีที่เคลือบแคลงสงสัย

"ธรรมกาย" ซึ่งอยู่ภายใน "ปถมสมโพธิคัมภีร์" คงสถิตย์อยู่อย่างมั่นคงและผ่านการสังคายนาของคณะสงฆ์และราชบัณฑิต ผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในการพระศาสนาที่พยายามค้นคว้าหาวิธีปฏิบัติให้เข้าถึง **"ธรรมกาย"** ตามที่ได้มีกล่าวไว้ใน **"ปถมสมโพธิ"** แต่ก็ไม่พบวิธีปฏิบัติใดๆ ดั่งคำเล่าขานเรื่องบูรพาจารย์ ในครั้งสมัยอยุธยาตอนต้น

การค้นหาวิธีปฏิบัติ **"เข้าถึงธรรมกายเพื่อสู่ความเป็นอมตะ"** เพราะคำว่า *"อมตะ"* แปลว่า *"ไม่ตาย"* ดังนั้นเมื่อพระราชสุภาวดีได้นำทหารบุกเข้าสู่นครเวียงจันทร์ สิ่งที่ถูกส่งเข้ามาพร้อมรายงานการศึก ยังกรุงเทพฯ คือ *"คัมภีร์ปถมโพธิกถา ภาคภาษาลาว"* ซึ่งได้มาจากวัดในเมืองเวียงจันทร์ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึงทรงมีพระบรมราชโองการให้ *"กรมหมื่นนุชิตชิโนรส"* เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพนฯ ดำเนินการตรวจชำระ ดังปรากฏหลักฐานว่า

"เมื่อวันอาทิตย์ แรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พุทธศักราช ๒๓๘๗ พระเจ้าแผ่นดินอยุธยา มีรับสั่งให้กรมหมื่นไกรสรวิชิต อาราธนาพระกรมหมื่นนุชิตชิโนรส พระสมณฉายา สุวัณณรังสี วัดพระเชตุพน ให้ทรงชำระปถมสมโพธิคัมภีร์ ได้ทรงเริ่มชำระแต่เดือนยี่สำเร็จบริบูรณ์ ในวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๗ ปีมะเส็ง พุทธศักราช ๒๓๘๘ และบอกว่าได้ทรงทั้งชำระและต่อเติม"

จากผลงานการตรวจชำระ **ปถมสมโพธิคัมภีร์** นี้ทำให้พระองค์ได้รับพระราชทานโปรดเกล้าฯ เป็น "เจ้าคณะกลาง ให้มีอำนาจปกครองและบังคับบัญชาพระสงฆ์ทุกวัด ในกรุงเทพฯ เท่าพระราชาคณะ"

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๔ เสด็จขึ้นครองราชย์ ได้ทรงสถาปนาเลื่อนตำแหน่งให้เป็น **"กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสศรีสุคตขัตติยวงศ์"** และในวันศุกร์ขึ้น ๑๑ ค่ำ เดือน ๙ ปีกุน พุทธศักราช ๒๓๙๔ ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานให้ดำรงตำแหน่ง *"สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปรินายก"*

พระองค์ทรงเพิ่มเติมข้อความเข้าไปในคัมภีร์ปถมสมโพธิอีก ๘ ปริจเฉท แล้วทรงถอดความเป็นภาษาไทยด้วยรวมเป็น ๓๐ ปริจเฉท *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๔ ที่ได้ทรงตรวจชำระ และรจนา "ปถมสมโพธิกถา"*

แผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระราชปรารภว่า "พระเจ้าแผ่นดินมีธุระมาก หาโอกาสที่จะได้รับฟังเรื่องปถมสมโพธิให้ตลอดเรื่องได้ยาก จึงทรงอาราธนาให้สมเด็จพระสังฆราช(สา) ทรงนิพนธ์ถวายเทศน์ในราชการวันวิสาขบูชา"

พระปฐมสมโพธิกถา

พระนิพนธ์กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

องค์การศึกษาจัดให้มีการสอบทานชำระ

(หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นเอก)

โรงพิมพ์การศาสนา

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ

จัดพิมพ์จำหน่าย

(สงวนลิขสิทธิ์)

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทว) นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๕ ที่ได้ทรงรจนา "ปฐมสมโพธิ" ซึ่งมีการกล่าวถึงธรรมกายในหน้า ๖ หน้า ๑๔ หน้า ๘๒ และหน้า ๘๓ ดังนี้

พระปฐมสมโพธิ

ของ

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว)

ตอน ๑

พิมพ์ครั้งที่สอง

ที่โรงพิมพ์ไท ถนนรองเมือง

กรุงเทพ ฯ

พระพุทธศักราช ๒๔๖๕

เปนอันมาก โดยเทศนาวิธีอนุสาสโนบายมีประเภทเปนอเนกัปปการ ผ่อนผันยักย้ายตามจริตแลอาสยของเวเนยยสัตว์ ทรงแสดงธรรมทรงบัญญัติวินัย ให้สัทจธรรมทั้งสามปราการ คือปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ เปนไปในโลกโดยชอบ พระองค์ทรงประกาศมรรคาที่เปนโลกิยแลโลกุตตร หนทางแห่งความสุขในสุคติภพ แลสุขคือพระนิพพานดับสังขารทั้งปวง ให้ชัชวาลสว่างเปนวิสัยแก่ปัญญาของเนยยสัตว์แล้ว เสด็จดับขันธปรินิพพาน ดังดวงภาณุมาศสุริยมณฑลอันอุทัยให้โลกสว่างชัชวาลแล้วอัสดงคตฉนั้น ฯฯ

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น แม้ปริพพานนาน กำหนดศาสนายุกาลถึงเท่านี้แล้ว ยังเหลืออยู่ส่วนรูปกาย ด้วยสักว่าพระสารีธาตุยังทรงอยู่ส่วนธรรมกาย ด้วยพระหฤทัยอันอนุเคราะห์สัตว์ ซึ่งเปนประชุมชนเกิดณะกาลภายหลัง แลยังทรงอยู่ด้วยพระคุณทั้งหลายที่เปนอนัญญสาธารณไม่ทั่วไปแก่ผู้อื่น เพราะเหตุพระศาสนาคำสั่งสอนของพระองค์นั้น ยังประดิษว่ามีพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีความบังเกิดขึ้นในโลก อันสัตว์ได้ด้วยยากยิ่งนักด้วยประการฉนี้ฯ "ตสฺมา" เพราะเหตุนั้น จึงมีพุทธภาสิตในลิจฉวีสูตรว่า "ตถาคตสฺส อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ปาตุภาโว ทุลฺลโภ โลกสฺมึ" ความที่แห่งพระตถาคตอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้าแล จะปรากฏบังเกิดขึ้น ยากที่สัตว์จะได้ในโลกดังนี้ ฯฯ

"เอวํ อติทุลลภปาตุภาโว" แม้องค์พระตถาคตอังคีรสสักยมุนีโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ซึ่งมีความปรากฏในโลก อันสัตว์ได้ด้วยยาก ดังนี้ พระองค์ได้อุปบัติบังเกิดขึ้นแล้วในโลก ด้วยรูปกายอุปบัติแลธรรมกายอุปบัติทั้งสองประการ พร้อมด้วยอัจฉริยอัพภูตธรรม ตามธรรมดานิยมโดย พุทธธรรมดาฯ ความบังเกิดด้วยรูปกายนั้นจัดเปนสอง คือโอกกันติสมัยลงสู่พระครรภ์ แลนิกขมนสมัยประสูติจากพระครรภ์ฯ ส่วนความบังเกิดด้วยธรรมกายนั้น คือตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ ฯฯ

ล่วงเทวานุภาพของเทพยดาทั้งหลาย ก็แลอัศจรรย์ทั้งหลายซึ่งสำเร็จโดยธรรมดานิยมเห็นปานใด ได้ปรากฏเกิดมีแล้วในโลก เมื่อครั้งพระองค์ประสูติเปนกาลเกิดด้วยรูปกายอันบริบูรณ์นั้นฉันใด แม้ถึงเมื่ออภิสัมโพธิสมัยตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ เปนกาลเกิดด้วยธรรมกายนั้นเล่าสรรพอัศจรรย์ทั้งปวงเห็นปานนั้นก็ได้ปรากฏเกิดมีแล้วฉันนั้นฯ เพราะว่าความที่มาปรากฏเปนชัดขึ้นก่อนในชาติความเกิดที่เปนโลกุตตร แลความที่โลกุตตรธรรมซึ่งไม่เปนไปสิ้นกาลนานแล้ว แลมาปรากฏเปนชัดขึ้นก่อนในมนุษย์โลกนี้ เปนชาติความเกิดด้วยธรรมกายแห่งสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคเจ้านั้น เปนมหัศจรรย์ลบล้นล่วงคุณพิเศษอื่นทั้งปวง เกิดมีขึ้นในโลกแล้ว ด้วยประการฉนี้ ฯฯ

"เอตฺตาวตา มุนินฺทสฺส ปวตฺติที่ปนา กถา
รูปกายุปฺปตฺติธมฺม- กายุปตฺติวสา อยํ
สทฺธาปสาทุปฺปาทาย สํเขปา ปริกิตฺติตา"

ตรัสรู้

กถาถ้อยคำที่แสดงประวัติแห่งสมเด็จพระอังคีรสสักยมุนีโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้า ด้วยสามารถความบังเกิดขึ้นด้วยรูปกายแลธรรมกาย ข้าพเจ้าทั้งหลายได้แสดงเพื่อจะให้เกิดศรัทธาแลเลื่อมใสโดยย่อ ด้วยประการฉนี้ ฯฯ

พุทธศักราช ๒๔๖๘ พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส ได้ทรงนำ "ปฐมสมโพธิ" ของสมเด็จพระสังฆราช(สา) มาพิมพ์เรียงใหม่ ในชื่อ "ธรรมสมบัติ" โดยมิได้ตัดเรื่องสำคัญ คือ "ธรรมกาย" อันเป็น "**อมตธรรม**" ที่พุทธบริษัทต้องศึกษานับตั้งแต่ทรงประสูติ ตรัสรู้ แลปรินิพพาน ซึ่งมีคำนำในการจัดพิมพ์ ดังนี้

ธรรมสมบัติ

หมวดที่ ๑

พระปฐมสมโพธิ

แบบธรรมยุตต์

พิมพ์ครั้งที่ ๒ ๒๐๐๐ ฉบับ

พุทธศักราช ๒๔๖๘

ราคาเล่มละ ๑ บาท ๕๐ สตางค์

โรงพิมพ์พานิชสรรพอุดม

ธรรมสมบัติ

หมวดที่ ๑

พระปฐมสมโพธิ

แบบธรรมยุตต์

สมเดจพระสังฆราช (ปุสฺสเทว)

เสด็จสถิตณวัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม

ทรงรจนา

พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

ทรงเรียบเรียง

ร.ศ. ๑๒๔

คำนำ

เมื่อหนังสือธรรมจักษุได้ออกมาถึงสิบเอ็ดปีแล้ว ตอนต้นๆ หมดลงผู้ต้องการในชั้นหลังหาไม่ค่อยจะได้ แลหนังสือนั้น ก็ได้รวบรวมข้อธรรมไว้เปนหมวดใหญ่ สมควรจะพิมพ์ซ้ำตามรายที่หมดลง แต่จะพิมพ์ตามแบบนั้นก็เหนว่า หนังสือที่ออกครั้งก่อนเปนรายเดือน ควรต้องมีเรื่องต่างๆ ในตอนเดียวกันนั้น เพื่อผู้อ่านจะได้เลือกอ่านตามชอบใจ แลเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ก็จะได้ออกพิมพ์เปนตอนๆ ไป ตามที่แต่งแล้วเพียงไร ส่วนหนังสือที่จะพิมพ์ซ้ำนั้นเปนหนังสือสำหรับเก็บไว้ สมควรรวมเรื่องที่ได้แบ่งพิมพ์ในธรรมจักษุเปนท่อนๆ นั้นให้ติดต่อเปนหมวดเดียวกัน จึงเปนอันตกลงว่าจะจัดตามนี้ฯ เมื่อพิมพ์หนังสือนี้ขึ้น เรื่องที่ยาวก็ควรพิมพ์ในหมวดนี้ด้วย หนังสือนี้จึงควรได้ชื่อใหม่แพนกหนึ่ง ซึ่งขนานว่า "ธรรมสมบัติ" ฯฯ

ก่อนแต่นี้ก็จะคิดพิมพ์พระปฐมสมโพธิ แบบที่วัดธรรมยุกติกาใช้เทศนาในพิธีวิศาขบูชา ซึ่งสมเดจพระสังฆราช (ปุสฺสเทว) ผู้สถิต ณ วัดราชประดิษฐ์ทรงรจนาฯ อาศัยความดำริหเดิมนี้ จะพิมพ์หนังสือชื่อนี้ในธรรมสมบัติ เปนหมวดแรก ฯฯ

อันหนังสือพระปฐมสมโพธินั้น เปนเรื่องแสดงประวัติของสมเดจพระบรมศาสดา จัดว่าเปนสำคัญ ในหมวดหนังสือว่าด้วยพระพุทธศาสนา แต่หาใช่หนังสือต้นเดิมอันมีมาแต่ครั้งสังคีติใม่ เปนแต่เรื่องที่เก็บข้อความอันกล่าวไว้ในหนังสือครั้งนั้นเปนแห่งๆ บ้าง ในอรรถกถาฎีกานั้นๆ บ้าง ร้อยกรองขึ้นไว้ในชั้นหลังฯ หนังสือครั้งสังคีตินั้น แม้กล่าวถึงพระพุทธประวัติ แต่ก็เปนตอนๆ ตามข้อความที่มุ่งจะกล่าวถึง เรียงเปนคำของพระสังคีติกาจารย์บ้าง เรียงเปนคำเล่าของสมเดจพระบรมศาสดาเองบ้าง แต่ไม่มีสักเรื่องหนึ่งซึ่งกล่าวความแต่ต้นจนจบฯ เพราะเหตุนั้นหนังสือที่แต่งขึ้นไว้ จึงมีเปนสำนวนๆ ตามความพอใจของท่านผู้รจนา ผู้ร้อยกรอง ตามความนิยมที่เปนไปในคราวนั้นๆ ฯ แม้หนังสือฉบับนี้ก็เปนเช่นเดียวกัน ฯฯ

หนังสือนี้แต่งไว้สำหรับเทศนา ข้างต้นมีอารัมภกถาคือคำปรารภ ข้างปลายมีคำอุทิศ เปนคาถากับทั้งความอธิบาย ทั้งสองนี้มีแบบแต่งขึ้นไว้ เพื่อเปลี่ยนแสดงเปนวันๆ หรือเปนคราวๆ สุดแต่ผู้เทศนาจะเลือกใช้ฯ อีกประการหนึ่ง เปนธรรมเนียมของหนังสือเทศนา ไม่มีใครคิดจะรักษาของเดิมให้คงอยู่ เจ้าของหนังสือพอใจจะเพิ่มเติมแก้ไขตัดทอนอย่างไร ก็ทำลงไปในหนังสือของตนฯ เพราะเหตุนั้น หนังสือที่มีผู้สร้างโดยลำดับมาจึงได้ผิดเพี้ยนกันไป ตามหนังสือที่ถือเปนต้นฉบับฯ แต่ชั้นพุทธศักราชที่กล่าวถึงในนั้น หนังสือสร้างในปีใด ก็เปลี่ยนเปนศักราชปีนั้น จนสันนิษฐานไม่ได้ว่าหนังสือเดิมแต่งเมื่อพุทธศักราชได้เท่าไร เช่นหนังสือที่ข้าพเจ้าใช้สอบอยู่ ๒ ฉบับๆ หนึ่ง.

พุทธศักราช ๒๔๑๙ อีกฉบับหนึ่ง ๒๔๔๕ ผิดกันในรวางถึง ๒๖ ปีฯ เมื่อเปนเช่นนี้ ก็ยากที่จะตามค้นว่า ฉบับเดิมเปนมาอย่างไร ต่อมาสมเดจพระสังฆราชทรงแก้ไขเองเพียงเท่าไร กลายไปเพราะถูกเติมหรือตัดในชั้นหลังเท่าไร จะตรวจให้ละเอียดก็จำจะต้องใช้เวลามาก ที่ข้าพเจ้าหาได้เปนอันยากฯ หนังสือนี้จึงได้ชำระตามฉบับที่หาได้ ใช้อารัมภกถาแลคำอุทิศที่ข้าพเจ้าเข้าใจว่าเปนดี แต่จัดระเบียบให้เข้าวิธีเปนหนังสือสมุดพิมพ์กับเรียงความสังเขปแห่งกถานั้นๆ ไว้เบื้องต้นกัณฑ์ เพื่ออ่านสดวกค้นง่าย แลชื่อกถาของเดิมบางกัณฑ์ก็ยาวเกินคือเก็บข้อความที่กล่าวถึงในกถานั้นเรียงไว้โดยทำนองเปนบาญชีเรื่อง เรียกไม่ตลอดไปได้ ก็เท่ากับไม่มีชื่อ กถาเช่นนั้นได้ขนานชื่อใหม่เพื่อเรียกได้สดวก ของเดิมที่เหมาะอยู่แล้วก็คงอยู่ตามเดิม ฯฯ

กรมหมื่นวชิรญาณวโรรส

วัดบวรนิเวศวิหาร
วันที่ ๑ ตุลาคม ร.ศ. ๑๒๔

ปฐมสมโพธิ
กรมสมบัติ หมวดที่ ๓
[หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี–เอก]

สมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว)
ทรงเรียบเรียง
สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส
ทรงชำระ

พิมพ์ครั้งที่ ๗/๒๔๗๒
จำนวน ๕,๐๐๐ ฉะบับ

มหามกุฏราชวิทยาลัย

๑/–

เมื่อพระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณโวรส ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ เป็น สมเด็จพระสังฆราชฯ แล้วพระองค์ได้ทรงนำเอา "ปฐมสมโพธิ" เป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นตรี-เอก ทำให้พระภิกษุสามเณรทั่วประเทศได้ศึกษาอย่างทั่วถึง สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส นับเป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๖ ที่ได้ทรงรจนา "ปฐมสมโพธิ"

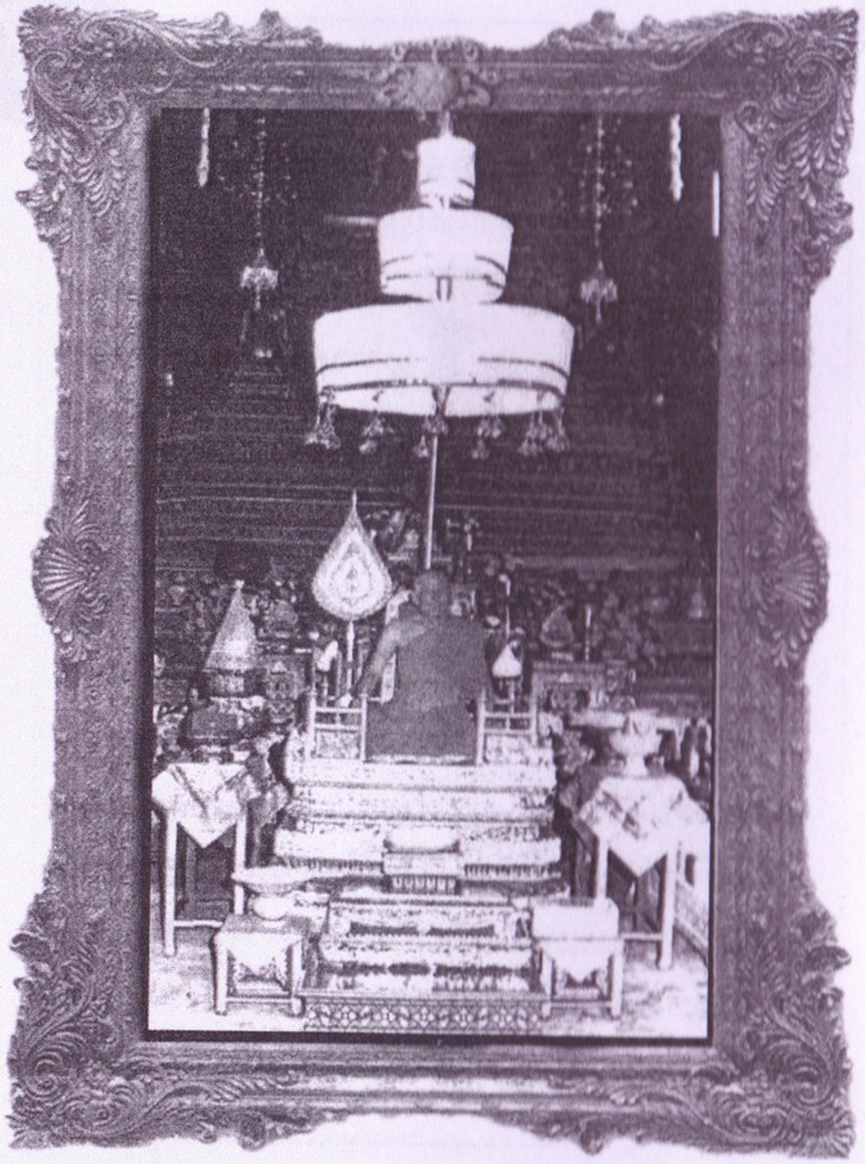

"ธรรมกาย"

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ

(ปุ่น ปุณฺณสิริ)

ทรงรจนา

"ธรรมกาย"

สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (ปุ่น ปุณฺณสิริ)

คำว่า "ธรรมกาย" นั้นพระคุณท่านไม่ได้บัญญัติขึ้นเอง แต่หากท่านปฏิบัติธรรมได้มาแล้ว ซึ่งตรงกับคำที่มีอยู่ในพระไตรปิฎกด้วย เมื่อท่านค้นคว้าได้มา บังเอิญไปตรงกับพระไตรปิฎกเข้า จึงเป็นเรื่องที่ท่านภูมิใจและมั่นใจว่า ของจริงมีจริง และมีอยู่ในพระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ของจริงนั้น บุคคลจะพึงได้พึงเห็นด้วยการปฏิบัติธรรมอย่างแท้จริงเท่านั้น มิใช่จะเกิดขึ้นเพราะความคิดนึกและความปรารถนา

เมื่อคำว่า "ธรรมกาย" แพร่หลายออกไป ถึงกับเข้าหูท่านผู้เป็นนักปราชญ์มหาบัณฑิต ทำความฉงนสนเท่ห์ให้เกิดขึ้นในวงการคณะสงฆ์ บางท่านก็ปลงใจเอาว่าหลวงพ่อวัดปากน้ำมีความรู้และการปฏิบัติธรรมเกินธงเสียแล้ว ถ้าปล่อยทิ้งไว้จะเป็นภัยแก่ศาสนา แต่ยังไม่มีใครกล้าจะยกความผิดขึ้นพิจารณา เพราะเวลานั้นคนทุกชั้นถวายความเคารพนับถือว่า เป็นคณาจารย์ที่มีศิษยานุศิษย์มาก ทั้งสามารถปกครองพระภิกษุสามเณรเป็นจำนวนหลายร้อยรูป มิใช่เพียงแต่ปกครองเปล่า ได้จัดการเลี้ยงอาหารเช้า และเพลแก่พระภิกษุสามเณรตลอดปี และตลอดอายุของท่าน นับแต่เริ่มจัดการเลี้ยงพระภิกษุสามเณรมา

เมื่อธรรมกายเกิดขึ้นวัดปากน้ำได้รับคำวิจารณ์กันมาก บางพวกก็ปลื้มใจ บางพวกก็หนักใจ บางพวกก็ตั้งข้อกล่าวหาลงโทษวัดปากน้ำอย่างหนักถึงกับพูดว่าอตุริมนุสสธรรมก็มี ข่าวนี้มิใช่ว่าท่านจะไม่รู้ ท่านได้ยินเสมอ ๆ แต่เสียงนั้นก็ไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนใจแก่ท่านแม้แต่เล็กน้อย ท่านกลับภูมิใจเสียอีกที่ได้ยินได้ฟังคำเช่นนั้น

ผู้เขียนได้เคยปรารภเรื่องนี้กับเจ้าคุณวัดปากน้ำ แสดงความหนักใจให้ท่านเห็นท่านกลับพูดว่า **"คนเช่นเราไม่ใช่ไร้ปัญญา ชั่วก็รู้ ดีก็เห็น เราจะฆ่าตัวเราเองเพราะความปรารถนาทำไม ที่เขาพูดหาว่าเราอย่างนั้น**

บางคนคงจะไม่รู้จักคำว่า "ธรรมกาย" มีอยู่ที่ไหน หมายเอาใคร เขาอาศัยความไม่รู้มาว่าเราผู้ตั้งใจปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ เมื่อผู้ไม่รู้มาติเตียนเรา ความไม่รู้ของเขาจะลบล้างสัจจธรรมของพระพุทธศาสนาได้อย่างไร ถ้าจะกลบก็กลบได้เพียงชั่วคราว ไม่ช้าดวงแก้วของพระพุทธศาสนาก็จะเปล่งรัศมีให้ผู้มีปัญญาเห็นด้วยสายตาของตนเอง การที่เขานำไปพูดเช่นนั้นเป็นผลแห่งการปฏิบัติที่เราได้กระทำกันอยู่ แสดงให้เห็นว่าคณะวัดปากน้ำไม่ได้กินแล้วนอน เป็นสำนักที่เคร่งครัดในการปฏิบัติธรรม การที่เขานำไปพูดเช่นนั้น เท่ากับเอาสำนักไปเผยแพร่ ดีเสียกว่าการโฆษณาทางหนังสือพิมพ์ เพราะการที่เขานำไปพูดนั้นเป็นการกระทำของผู้พูดเอง เราไม่ได้จ้าง ไม่ได้วานใคร เมื่อพูดทางไม่ดีได้ก็ต้องมีคนพูดทางดีได้เหมือนกัน ธรรมจะต้องชนะอธรรมเสมอ เราไม่ต้องเดือดร้อนใจเพราะธรรมกายของพระพุทธศาสนาเป็นของแท้ ไม่ใช่ของเก๊หรือของเทียม ธรรมกายจะปรากฏเป็นความจริงแก่ผู้เข้าถึงธรรม เรื่องอย่างนี้เราไม่หวั่น เราเชื่อในคุณพระพุทธศาสนา"

เมื่อคราวอุบาสิกา ท้วม หุตานุกรม หัวหน้าอุบาสิกาสมัยเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนียังมีชีวิตอยู่ ได้ทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ผู้เขียนได้พบพระเถระรูปหนึ่งมาในการบำเพ็ญกุศลนี้ด้วย ท่านรูปนี้คุ้นเคยและชอบพอกับผู้เขียนมาก ผู้เขียนชอบเรียกนามเดิมของท่าน พระเถระรูปนี้กลับพูดว่ากระผมพอใจที่ใต้เท้าเรียกอย่างนั้น ผมรู้สึกว่าใต้เท้าให้ความสนิทสนมแก่กระผมผู้น้อยอย่างใจจริง ใต้เท้าเรียกนามเดิมของกระผม กลับภูมิใจว่าใต้เท้าเอ็นดูในกระผมมาก ไม่นึกถึงว่าเป็นคำพูดดูหมิ่นดูแคลน เรายังนึกชอบใจในอัธยาศัยอันงามของท่านผู้นี้

เพราะไม่เคยคิดและไม่เคยเห็น ทั้งไม่เคยทราบมาก่อนว่าพระเถระรูปนี้เคยมาติดต่อกับวัดปากน้ำ จึงได้ถามเพื่อทราบความจริงว่า เจ้าคุณเคยรู้จักกับหลวงพ่อวัดปากน้ำและเคยมาเสมอหรือได้รับคำตอบอย่างนิ่มนวลว่า เมื่อเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนียังมีชีวิตอยู่และก่อนมรณภาพหลายปีเคยมา

ติดต่อกับท่าน เหตุที่มานั้นพระเถระรูปนี้เล่าว่าการปฏิบัติธรรมของหลวงพ่อวัดปากน้ำแพร่หลายไปในหมู่คนทุกชั้น มีทั้งติทั้งชมเป็นแนวทางสอนที่แตกหักทั้งน่าเคารพและน่ากลัว ท่านผู้รู้วิจารณ์ในแง่ต่าง ๆ บางท่านก็สนเท่ห์ว่าธรรมกายของหลวงพ่อวัดปากน้ำมีผู้ปฏิบัติถึงกันมาก จะเป็นแผนการลวงประชาชนของผู้มีความปรารถนาอันลามก ถึงมีการประชุมลับกันในพระเถระผู้ใหญ่และผู้เชี่ยวชาญในพระกรรมฐาน ส่วนมากลงความเห็นหนักไปในการละเมิดพระวินัย เข้าขั้นอวดอุตตริมนุสสธรรม ยกโทษสูงถึงเพียงนั้น ท่วงทีก็หาทางเพื่อจะคว่ำบาตรเจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี

พระเถระรูปนี้ คือองค์ที่ผู้เขียนกล่าวถึง ได้รับเกียรติเข้าประชุมอยู่ด้วย ท่านผู้นี้พูดว่าอันอุตตริมนุสสธรรมนี้เป็นคำที่แปลว่าเป็นธรรมของมนุษย์อันยอดยิ่ง คือเป็นธรรมชั้นสูงสุดของมนุษย์ทางพระพุทธศาสนา เมื่อใครผู้ใดเข้าถึงแล้วย่อมข้ามพ้นโอฆะทั้งมวลถึงฝั่งพระนิพพานอันไม่มีภพชาติสืบต่อไป

แต่ผู้จะเข้าถึงอุตตริมนุสสธรรมต้องเป็นคนมีบารมีธรรมสูง มีความเพียรมาก งามทั้งปริยัติ งามทั้งปฏิบัติ งามทั้งสีลาจารวัตร ต้องมีสัจธรรมประจำสันดาน ไม่ใช่วิสัยของคนพอดีพอร้าย ต้องเป็นคนใจกล้า เสียสละ มีเมตตาธรรมสูง

เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี วัดปากน้ำ เป็นคณาจารย์กล้าพูด กล้าสอน ไม่มีความครั่นคร้ามต่อใครผู้ใด เมื่อเห็นดีอย่างไร ก็ปฏิบัติตามความเห็น น่าจะมีความบริสุทธิ์ใจตามความรู้ความเห็นแม้พระพุทธเจ้า เมื่อจะทรงประกาศสัจจธรรมก็ตรัสแก่ปัญจวัคคีย์ว่าเมื่อญาณทัศนะยังไม่บริสุทธิ์ตราบใด เราก็ไม่อาจจะปฏิญาณความเป็นพระสัมพุทธะแก่สมณพราหมณ์ ประชาชน แก่เทวดาและมนุษย์โลก กับทั้งเทวโลก มารโลก พรหมโลกได้ ที่พระองค์ทรงกล้าปฏิญาณได้ ก็เพราะได้ญาณทัศนะ รู้ความจริงแล้ว นี่เป็นข้อความที่จำต้องคนึงถึงเป็นบทมาติกาก่อน

เจ้าคุณวัดปากน้ำ ตามเสียงพูดกันว่ามีเมตตาธรรมสูง มีสังคหธรรม ยอดเยี่ยมกล้าพูดว่าได้ธรรมกาย กล้าเอาธรรมกายมาสอนให้การศึกษาทั้งทางปริยัติ ทั้งทางปฏิบัติ แก่พระภิกษุสามเณรในวัดปากน้ำไม่น้อยกว่า ๓๐๐ รูป สอบนักธรรมและบาลีในสนามหลวงได้จำนวนตั้ง ๑๐๐ ลอง คิดตรึกตรองดูบ้างว่า ในประเทศไทยวัดไหนทำประโยชน์ศาสนาถึงขนาดนี้ ถวายอาหารบิณฑบาตแก่พระภิกษุ สามเณรทุกวัน ทุกเวลา เป็นจำนวนตั้ง ๓๐๐ ถึง ๔๐๐ องค์ ใครบ้างทำได้อย่างนี้

อันการปฏิบัติธรรมเข้าถึงหลุดพ้นนั้น ท่านก็วางไว้ถึง ๓ ขั้น คือ

๑. ตทังควิมุตติ
๒. วิขัมภนวิมุตติ
๓. สมุจเฉทวิมุตติ

เจ้าคุณวัดปากน้ำจะเข้าขั้นไหนเราก็ยังไม่ทราบ แต่ก็ควรคิดไว้ก่อนว่าสำนักวัดปากน้ำสอนมานาน พูดมานานแล้ว ธรรมวัดปากน้ำก็ยังไม่เสื่อม มีแต่เพิ่มผู้ปฏิบัติยิ่งขึ้น ท่านยังตั้งเจตนาไว้ว่าจะรับพระภิกษุสามเณรให้เข้าศึกษาถึง ๕๐๐ องค์ เฉพาะวัดปากน้ำลักษณะนี้น่าจะมีอะไรดีอยู่มาก ถ้าเป็นเจตนาลวงโลกคงอยู่ไม่ได้ถึงเพียงนี้ เท่าที่เคยพบมาพระอาจารย์ลามกอยู่ได้ เพียง ๕-๖ ปีก็สาบสูญไป แต่วัดปากน้ำสู้หน้าโลกอยู่ได้โดยไม่ตกต่ำ ก็น่าจะมีอะไรดีเป็นหลักประกันอยู่มาก

พวกเราที่มาพิจารณาโทษของวัดปากน้ำทั้งหมดนี้ ความจริงก็ไม่ใช่ผู้เชี่ยวชาญทางพระกรรมฐานมากนัก รู้พอรักษาตัวได้ ความรู้ทางธรรมปฏิบัติก็มีความลุ่มลึกสุขุมแตกต่างกัน แม้ขั้นพระอรหันต์ก็ยังต่างกันโดยคุณสมบัติ อุตตริมนุสสธรรมนั้นผู้ปฏิบัติพึงได้พึงถึง ต้องสามารถดำเนินปฏิปทาทางจิต มีวิริยะอุตสาหะอย่างอุกฤษฏ์ พวกเรายังปฏิบัติไม่เข้าขั้นเช่นนี้ จะไปลงโทษผู้เชี่ยวชาญในพระกรรมฐานได้อย่างไร เอาความรู้อะไรไปลงโทษเขา

ที่ประชุมยอมรับความเห็นนั้น และให้พระเถระรูปนี้มาสอบสวนเป็นความลับและท่านมาในฐานะเป็นผู้สนใจในการปฏิบัติธรรม ในที่สุดเรื่องร้ายก็ไม่เกิดขึ้น และไม่ถูกสงสัยในแง่อุตตริมนุสสธรรมอีกต่อไป การเป็นดังนี้ก็เท่ากับว่า หลวงพ่อวัดปากน้ำรอดตัวได้ด้วย “อานุภาพธรรมกาย”

เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนี ท่านมีสัจจะอยู่ประการหนึ่ง คือว่าลงปักเจตนาลงไปแล้ว ใครจะคัดค้านอย่างไรเป็นไม่ยอมฟังเสียง ตั้งใจแล้วต้องทำดังตั้งใจ เช่นการเลี้ยงพระทั้งวัด ซึ่งมีจำนวนตั้ง ๓๐๐-๔๐๐ องค์ เริ่มตั้งแต่

จำนวน ๑๐ จนถึงจำนวน ๑๐๐ ใครจะค้านท่านก็เฉยเสีย มีแต่พูดว่าเลี้ยงได้ซิน่าๆ ท่านก็เลี้ยงของท่านไป ซึ่งคนอื่นๆ เขาหนักใจแทนท่าน แต่เจ้าคุณวัดปากน้ำพูดถึงการเลี้ยงพระ พระคุณท่านยิ้มเสมอ พูดด้วยหน้าตาแจ่มใส เป็นเรื่องที่ถูกใจพระคุณท่าน ใครจะพูดอย่างไรก็ไม่ถอยหลัง พระคุณท่านพูดว่า เชื่อพระบารมีของพระพุทธศาสนาจึงต้องสู้ และสู้ได้อย่างสบายใจ เป็นเรื่องประหลาดเหมือนกัน พออีกหนึ่งถึงสามวันข้าวสารจะหมดก็บังเอิญให้มีผู้นำมาถวายสืบต่อกันเสมอ พอจะหมดก็มาๆ หลวงพ่อรู้เรื่องนี้ พูดอย่างภูมิใจว่า เห็นไหมคุณพระพุทธศาสนา

ได้ทราบว่าทางพระกรรมฐานชี้ทางให้ท่านดำเนินงาน ท่านได้ใช้ความสงบทางใจจนเกิดญาณอันหนึ่ง ข้าพเจ้าคิดว่า คงเป็นอนาคตังสญาณรู้เหตุการณ์ได้อย่างประหลาด ใครจะทำสมาธิขั้นไหนก็ไม่มีใครจะรู้ถึงการปฏิบัติของกันและกันได้ เว้นไว้แต่ผู้มีธรรมปฏิบัติเสมอกัน การเลี้ยงพระนี้เป็นผลของกรรมฐาน คือทางสมาธิแนะแนวให้ **เจ้าคุณพระมงคลเทพมุนีพูดกับศิษยานุศิษย์เสมอๆ ว่า กิจการใดที่ท่านดำเนินไว้แล้ว ขอให้ช่วยกันทำกิจการนั้นๆ อย่าทอดทิ้ง ขอให้ทำไปเถิดไม่ตกต่ำ มีแต่ความเจริญยิ่งขึ้นแม้ท่านสิ้นชีวิตแล้ว กิจการของวัดจะเจริญกว่าตัวท่านยังมีชีวิตอยู่ เพราะแม้ถึงท่านมรณภาพแล้วก็มีโอกาสช่วยวัดได้มากกว่ายังมีชีวิตอยู่ เพราะทำหน้าที่ช่วยเหลืออย่างเดียว ท่านพูดด้วยความมั่นใจอย่างนี้ เวลานี้ยังเป็นไปตามคำพูดของหลวงพ่อวัดปากน้ำ**

"ธรรมกาย"

บทพิสูจน์ความเป็นอมตะ

"ธรรมกาย" เมื่อกล่าวโดยอรรถย่อมหมายถึง "ความเป็นอมตะ" คือ "ไม่ตาย" หรือ ไม่มีวันสาปสูญไปได้ไม่ว่ากรณีใดๆ" สัจจธรรมในอรรถนี้ดูสมจริงอันไร้ข้อกังขาใดๆ ในความเป็น "อมตะ"

นับตั้งแต่สิ้นแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช และแผ่นดินสมเด็จพระเอกาทศรฐ(ราชวงศ์สุโขทัย) แล้ว อธิบดีสงฆ์แห่งวัดประดู่โรงธรรมได้ธุดงค์หายสาปสูญไป การปฏิบัติ ***"ธรรมกาย"*** จึงนับได้ว่าขาดตอนสูญนับแต่นั้นมา (หลักฐานประวัติศาสตร์ประมาณ พ.ศ. ๒๑๔๕) ที่เป็นดั่งนี้เพราะสภาพทางการเมืองของสยาม ยุคนั้นมีการแย่งชิงและเปลี่ยนราชวงศ์กันอยู่โดยตลอด ทำให้พระพุทธศาสนาต้องถูกทำลาย คัมภีร์ความรู้และการปฏิบัติของพระพุทธศาสนาถูกศาสนิกโรมันคาทอลิก เช่นเจ้าพระยาวิชาเยนในสมัยพระนารายณ์ฯ สั่งเอามาเผาทิ้งหลายร้อยเล่มเกวียน ทั้งได้สูญเสียครั้งใหญ่เมื่อเสียกรุงศรีอยุธยา ปี พ.ศ. ๒๓๑๐ วัดวาอาราม คัมภีร์พุทธถูกเผาสิ้นฉะนั้นสิ่งที่เหลืออยู่ จึงมีแต่คำกล่าวถึง "ธรรมกาย" ในด้าน **"ความเป็นอมตะและพลานุภาพ"** ที่ส่งผลอันอเนกอนันต์แก่ผู้ที่เข้าถึง **"ธรรมกาย"** ซึ่งโดยเฉพาะส่วนใหญ่จะมีปรากฏอยู่ใน **"คัมภีร์ปถมสมโพธิ"** ที่กล่าวถึงรายละเอียดไว้มาก แต่ก็ไม่ปรากฏวิธีปฏิบัติให้เข้าถึง **"ธรรมกาย"** ตรงๆ เลยแม้แต่คัมภีร์เดียว ซึ่งอาจถูกทำลายหายสูญดังกล่าว (คณะธรรมยุติเห็นความสำคัญนี้ จึงได้ใช้ความพยายามค้นหารวบรวมหลักปฏิบัติสมถวิปัสสนาทั่วทุกสารทิศโดยเริ่มแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ดังได้นำมาแสดงไว้แต่เบื้องแรกแล้ว)

ยุคสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ **"ธรรมกาย"** ปรากฏต่อชนชาติไทยอีกครั้งหนึ่ง โดยพระมหาเถระฝ่ายมหานิกายที่ พระมงคลราชมุนี แห่งวัดปากน้ำภาษีเจริญ ได้นำมาเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติให้เข้าถึง **"ธรรมกาย"**

ได้ทุกคน หลังจากที่วิธีปฏิบัตินี้ได้สาปสูญการสั่งสอนถ่ายทอดไปจากแผ่นดินไทยเป็นเวลาเกือบ ๕๐๐ ปี และนี้คือบทพิสูจน์บทแรกแห่ง "ความเป็นอมตะของธรรมกาย" ว่ามีอยู่จริง

ชื่อเสียงของพระมงคลราชมุนีได้ถูกบันทึกในประวัติศาสตร์การรบขององค์การสหประชาชาติว่าด้วยเรื่อง **"กรณีพิพาทเกาหลีกับทหารสัมพันธมิตร"** ทั้งนี้เพราะท่านได้สร้างพระพิมพ์ ซึ่งโดยทั่วไปเรียกว่า **"สมเด็จวัดปากน้ำ"** แจกแก่ทหารไทยซึ่งไปราชการสงคราม ณ ประเทศเกาหลี เพื่อให้เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ในฐานะที่เขาเป็นพุทธมามกะนั้น ได้ก่อปรากฏการณ์มหัศจรรย์ต่อสายตาของกองทัพชาติพันธมิตร ดังมีบันทึกได้นิยามไว้ว่า **"ทหารไทยเป็นทหารผี แม้ถูกยิงล้มคว่ำลงไปแล้วแต่กลับลุกขึ้นได้ ร่างกายไม่บาดเจ็บแม้แต่น้อย"** ชื่อเสียงของท่านจึงเป็นที่รู้จักและเคารพในหมู่ของนักการทหารระดับผู้นำ ของกองทัพพันธมิตรทั้งยุโรป และอเมริกา

คำจำกัดความสั้นๆ สำหรับปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นเกิดจากพลานุภาพแห่ง **"ธรรมกาย"** ดังที่กล่าวไว้ใน **"คัมภีร์ปถมโพธิกถา"** มิได้ผิดเพี้ยนแม้แต่น้อย ทำให้พุทธบริษัททั้งไทย ต่างชาติพากันสนใจเข้าศึกษาปฏิบัติ **"ธรรมกาย"** จากพระมงคลราชมุนี วัดปากน้ำ เพื่อเสริมสร้างสมาธิจิตและสืบต่อพระพุทธศาสนา เสริมปฏิปทาในพระรัตนตรัย ยึดมั่นในพุทธานุภาพว่ายังคงดำรงอยู่จริง อันเป็นทางที่เข้าถึง **"ธรรมกาย"** อันเป็น "อมตะ" ในที่สุด

และย่อมเป็นสิ่งที่ควรบันทึกไว้ ถึงประวัติของพระมหาเถระผู้นำเอาวิธีปฏิบัติให้เข้าถึง **"ธรรมกาย"** มาเผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนในยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ไว้เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้ศึกษาค้นคว้าต่อไป

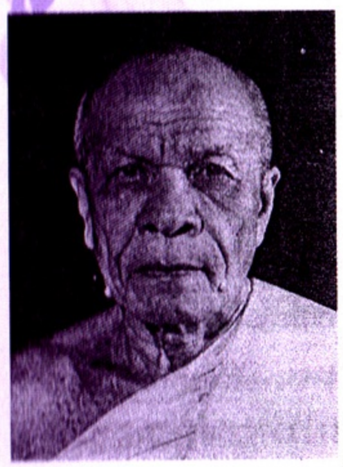

พระมงคลเทพมุนี เดิมท่านชื่อ สด เกิดวันที่ ๑๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๒๗ ตรงกับวันศุกร์ แรม ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีวอก ณ บ้านสองพี่น้อง ตำบลสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี อุปสมบทเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๔๙

จากนั้นท่านได้ศึกษาพระปริยัติธรรมออกธุดงค์แสวงทางปฏิบัติสู่สุขวิโมกข์

เมื่อท่านอุปสมบทได้ ๑๒ พรรษาจึงได้พบวิธีปฏิบัติและการเข้าถึง **"ธรรมกาย"** ซึ่งสามารถพิสูจน์ผลพลานุภาพแห่งพระพุทธศาสนาได้ว่ามีอยู่จริง ท่านจึงได้นำวิธีการปฏิบัติมา เผยแผ่แก่พุทธศาสนิกชนไทย ภายหลังได้รับพระราชทานเป็นพระราชาคณะ ที่พระมงคลเทพมุนี ซึ่งพุทธศาสนิกชนชาวไทยทั่วไปเรียกท่านว่า **"หลวงพ่อวัดปากน้ำ"**

"ธรรมกาย" ซึ่งพระมงคลเทพมุนี แห่งสมัยรัตนโกสินทร์ได้นำมาเผยแผ่นี้ ตรงกับตำหรับโบราณของ พระมหาเถรศรีศรัทธา ในสมัยกรุงสุโขทัยทั้งสิ้น ปรากฏตามคำเทศนาของท่านเมื่อวันที่ ๑๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๙๗ ว่า

"..แท้ จริง ดิน น้ำ ลม ไฟ วิญญาณธาตุมีอยู่ ถ้าผู้มีปัญญาในอากาศว่างๆ นี้แหล่ เขาสามารถใช้เครื่องตัก เอาไอน้ำในอากาศก็ได้ และในศาลานี้ ก็มี ธาตุน้ำ ธาตุดิน ธาตุลม เต็มไปหมด แต่ผู้ใดจะให้ฝนตก ผู้นั้นต้องทำฝนเป็น แก้ไขน้ำฝนขึ้นได้ทำน้ำขึ้นได้ ผู้เทศน์นี้ได้เคยแก้ไขมาแล้ว จะแก้เกณฑ์ฝน ได้เหมือนกัน..หากเข้าไปหาน้ำบ้าง กลางของกลาง ธาตุน้ำนั้น ก็จะเข้าไปในทะเลพบทะเลหนักลงไป จะใช้น้ำสักเท่าใด ก็ใช้ไม่หมด ใช้ไม่รู้จักหมดสิ้น จะเอาน้ำเท่าใดก็ได้ เข้าไป ในกลางของกลางนี่แหละ ไม่ใช่ที่อื่น นี่ต้องการน้ำต้องทำอย่างนี้.."

จากคำเทศนาจะเห็นได้ว่าเป็นการใช้ธาตุทั้ง ๔ ตรงกันกับจารึกของท่านมหาเถรศรีศรัทธาในสมัยสุโขทัย และวิธีปฏิบัติของวัดประดู่โรงธรรมในสมัยอยุธยาทุกประการ

พระมงคลเทพมุนี ท่านได้เทศนาไว้ว่า "ประมาณครึ่งหรือค่อนคืนไม่มีนาฬิกา ไม่แน่ ก็เห็นผังของจริงของพระพุทธเจ้า ซึ่งมีอยู่ในหนังสือ "ธรรมกาย" ที่คุณพระทิพย์ปริญญาเรียงพิมพ์แจกไปแล้วนั้นแหละ"

เมื่อได้นำภาพผังซึ่งพระมงคลเทพมุนี กล่าวถึงมาเปรียบเทียบกับจารึกของพระมหาเถระศรีศรัทธาปรากฏตรงกัน

สำหรับวิธีการปฏิบัตินั้นท่านพระมงคลเทพมุนี ได้แสดงไว้ว่า **"หญิงลมเข้าซ้าย ชายลมเข้าขวา สร้างนิมิตรเป็นแสงสว่างดวงกลม หรือเป็นนิมิตรองค์พระพุทธรูปนำนิมิตรหยุดสนิทที่ศูนย์กลางกายตรงฐานที่ ๗ (เหนือสะดือ ๒ นิ้ว)"**

วิธีปฏิบัติของพระมงคลเทพมุนี ตรงกับในจารึกสุโขทัย มีว่า ***"..ตั้งจิตไว้ที่นาภี(ศูนย์กลาง) แลให้ส่งลมเข้าทางจมูกซ้ายเรียกอิตถีจันทรกลา ทางจมูกขวาเรียกบุรุษสูรยกลา.."***

เทศนาของพระมงคลเทพมุนีเกี่ยวกับการให้นำนิมิตรอันเป็นรูปของพระพุทธรูป ตั้งไว้ที่ศูนย์กลางกายนั้น ตรงกันกับข้อความในจารึกพระมหาเถรศรีศรัทธา (หลักที่ ๕๔) ซึ่งจารึกไว้ว่า

"พระพุทธลักษณะคือพระธรรมกายนี้ อันโยคาวจรกุลบุตรผู้มีปัญญาอันกล้า เมื่อปรารถนาซึ่งภาวะแห่งตนเป็นสัพพัญญูพุทธเจ้า.."

ในส่วนที่พระมงคลเทพมุนี ให้นำนิมิตรอันเป็นแสงสว่างดวงแก้วให้พิจารณาในดวงแก้วให้เห็นรูปกายต่าง ๆ ในนิมิตร และแสงสว่างนั้น เป็นวิธีปฏิบัติชนิดเดียวกับที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงใช้ เพื่อถึงการตรัสรู้สัจจธรรม เมื่อตอนใกล้อรุณ วันเพ็ญ ๑๕ ค่ำ เดือน ๖ ปรากฏในพระไตรปิฎกบาลีเถรวาท (อุปกิเลสสูตรในสูญญตวัคค์ อุปริปัณณาสก์ มัชฌิมนิกาย หน้า ๓๐๒ ข้อ ๔๕๒) ว่า

"ดูก่อน อนุรุทธะทั้งหลาย ความรู้ได้เกิดแก่เราว่า สมัยใดสมาธิของเราน้อย สมัยนั้นจักขุก็มีน้อย ด้วยจักขุอันมีน้อย เราจึงจำแสงสว่างได้น้อย เห็นรูปน้อย สมัยใดสมาธิของเรามากไม่มีประมาณ สมัยนั้นจักขุของเราก็มาก ไม่มีประมาณด้วยจักขุอันมาก ไม่มีประมาณนั้น เราจึงจำแสงสว่างได้มาก ไม่มีประมาณ เห็นรูปได้มาก ไม่มีประมาณ ตลอดคืนบ้าง ตลอดวันบ้าง ตลอดทั้งคืน ทั้งวันบ้าง

ดูก่อนอนุรุทธะ ทั้งหลาย เราเจริญแล้ว ซึ่งสมาธิอันมีวิตกวิจาร ซึ่งสมาธิอันไม่มีวิตก แต่มีวิจารพอประมาณซึ่งสมาธิอันมีปีติ ซึ่งสมาธิอันเป็นไปกับด้วยความยินดีและสมาธิอันเป็นไปด้วยอุเบกขา

ดูก่อนอนุรุทธะ ทั้งหลาย กาลใดสมาธิอันมีวิตกวิจารเป็นธรรมชาติอันเราเจริญแล้วกาลนั้นญาณเป็นเครื่องรู้ เครื่องเห็นเกิดขึ้นแก่เรา ว่า วิมุตติของเราไม่กำเริบ ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย บัดนี้ภพเป็นที่เกิดไม่มีอีก (นิพพาน) ดังนี้"

ในส่วนที่พระมงคลเทพมุนี ให้พิจารณาในดวงแก้ว ให้เห็นรูปกายโดยตั้งชื่อนิมิตร ให้ต่างกันไปนั้น เพื่อเป็นการสะดวกให้จำได้หมายรู้ เพื่อนำไปสู่การเลื่อนระดับจิตให้สูงขึ้น ตามชั้นของฌาณได้โดยง่าย ดังนั้นชื่อต่าง ๆ นั้นจึงมิได้กำหนดตามสภาวะรูปของภพดังทั่วไป เช่นดังกายอรูปพรหมเป็นต้น

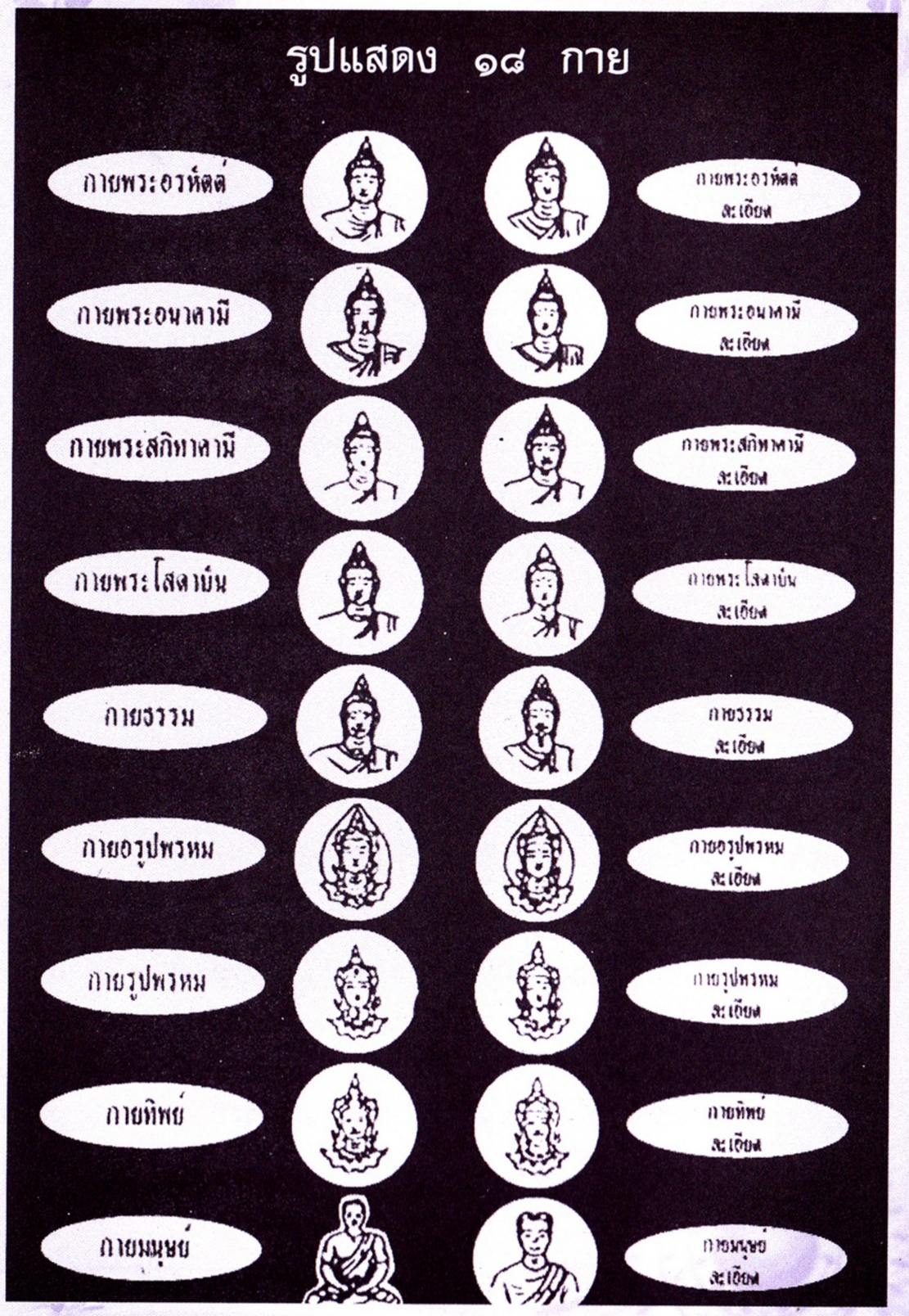

ทิพยกาย - ธรรมกาย

ปาฐกถาธรรมของ พระพรหมมุนี (สุวจเถร)
วันที่ ๑๓ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๔๙๓
มหามกุฏราชวิทยาลัย วัดบวรนิเวศวิหาร

"ทิพยกาย" หรือ "เทวกาย" นั้น แปลว่า กายทิพย์ กายที่เป็นทิพย์ คือกายที่สว่าง กายที่ประณีต ละเอียด คล่องแคล่ว ว่องไว เบา ในตำนานแสดงว่า พวกทิพยกาย คือ เทวดา มาเฝ้าพระผู้มีพระภาคในเวลากลางคืน เปล่งรัศมีให้พระเชตวันสว่างรุ่งโรจน์ทั่วไปและเทวดาเหล่านั้นจะมาจากวิมานชั้นไหนก็ตาม ย่อมมีระยะทางกินเวลาเท่ากันหมด คือชั่วบุรุษผู้มีกำลังเหยียดแขนคู้แขนก็ถึง และไม่มีอะไรจะกั้นจะบังได้ นี้กล่าวตามตำนาน ในทางปฏิบัติพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ทรงแสดงว่า ทิพย์นั้นย่อมปรากฏแก่ผู้ปฏิบัติได้เช่นทรงแสดงไว้ในอภิญญา ๖ รูปทิพย์ทรงแสดงว่า คนหนึ่งทำให้เป็นหลายคน หรือหลายคนทำให้เป็นคนหนึ่ง เล็ดรอดไปในฝา ในกำแพง ในภูเขา เหาะเหินไปในอากาศ เดินน้ำ ดำดิน ลูบคลำพระอาทิตย์พระจันทร์ได้ ทิพย์โสตย่อมฟังเสียงทิพย์และเสียงมนุษย์ทั้งที่ใกล้และที่ไกลได้ ทิพย์จักษุย่อมเห็นสัตว์ที่จุติ และอุบัติเป็นต้นได้ นี่กล่าวตามพระสูตรที่มีมา

เรื่องทิพยกายนี้ก็แปลกมาก ถ้าสังเกตดี ๆ และหนักไปในทางปฏิบัติจะรู้ได้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๗ ในรัชกาลที่ ๗ ข้าพเจ้าได้ไปเที่ยวตากอากาศที่จังหวัดเพ็ชรบุรี พักอยู่กับอาจารย์สุมน ที่วัดมหาธาตุหลายวัน ได้เห็นอาจารย์สุมนสอนศิษย์ที่เป็นเด็ก ๆ ให้เจริญกัมมัฏฐาน นั่งเป็นแถว ๆ เวลาเย็น เด็กเหล่านั้นอายุอยู่ในราว ๑๐ ขวบ อย่างมากไม่เกิน ๑๗ ปี ก่อนที่จะนั่งกัมมัฏฐานอาจารย์ต้องให้ศีล และสอนให้เด็กเหล่านั้นรู้จักรักษาศีลของตน แล้วก็ให้ภาวนาด้วยบทพุทธคุณ (สมฺมา อรหํ) เด็กเหล่านั้นบางคนเชี่ยวชาญถึงเป็นหมอดูได้

วันหนึ่ง ข้าพเจ้าฉันเพลแล้ว ว่างแขกตอนบ่ายจะกลับเข้ากรุงเทพฯ โดยรถไฟสายใต้ขบวนหัวหิน ในระหว่างที่มีเวลาอยู่นั้น ได้เรียกเด็กคนหนึ่ง

อายุประมาณ ๑๑ หรือ ๑๒ ปี มาให้ช่วยดู ความจริงก็ตั้งใจจะสอบสวน ถามว่า วันนี้ข้าพเจ้าจะกลับเข้ากรุงเทพฯ จะมีเหตุขัดข้องอย่างไรบ้าง และจะพบใคร รูปร่างเป็นอย่างไร

เด็กนั้นนั่งหลับตาดูไม่ถึง ๓ นาที ก็ตอบว่า ถ้าท่านได้ขึ้นนั่งบนรถไฟแล้ว ก็ไม่มีเหตุขัดข้องอย่างไร เดินทางถึงกรุงเทพฯได้โดยสะดวก และจะพบกับบุคคลมีรูปร่างอย่างนั้น ๆ แต่ทว่าท่านไม่ได้กลับ

ข้าพเจ้าก็ถามว่า "เพราะเหตุไร" เขาตอบด้วยคำที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจอยู่นาน ต้องซักจนออกรำคาญ ผลที่สุดเขาตอบว่า เพราะท่านไม่ได้ขึ้นอยู่บนรถ บอกได้เพียงเท่านี้

เมื่อดูเสร็จแล้ว ก็มีแขกที่จะมาส่ง มานั่งคุยอยู่กับข้าพเจ้าพันเอกหลวงสุรสิทธ์สมบูรณ์ ซึ่งในขณะนั้นมียศชั้นนายพันตรี ตำแหน่งรองผู้บังคับการจังหวัดทหารบกเพ็ชรบุรี เป็นผู้คอยดูนาฬิกา ถึงเวลาก็ขึ้นรถมาสถานีเพ็ชรบุรี พอถึงสถานี เดินเข้าไปถึงหน้าห้องขายตั๋ว รถไฟก็เคลื่อนขบวนออกจากสถานี ต้องกลับมาวัดมหาธาตุอีก ก็แปลกมากทีเดียว ที่เขาเห็นภาพนั้นก่อนรถไฟมาถึง ภาพนั้นจะมีขึ้นได้อย่างไร ข้อนี้และข้าพเจ้าข้องใจมาก ตกตอนเย็นหมดแขกแล้ว จึงเรียกเด็กมาให้รางวัลในการที่เขาทายถูก รุ่งขึ้นตอนเช้าฉันเช้าแล้วประมาณ ๒ โมงเศษ จึงเรียกเด็กคนนั้นมาให้ดูอีกเพราะต้องการจะสอบสวนให้ละเอียด

ถามเด็กว่า "เคยไปวัดบวรนิเวศฯ หรือไม่"
เด็กตอบว่า "ไม่เคย"
ถามว่า "เคยไปกรุงเทพฯ ไหม?"
เด็กตอบว่า "ไม่เคย"

จึงกำหนดนาฬิกาแล้วให้เขาดู ถามถึงโบสถ์วัดบวรนิเวศฯ เขานั่งหลับตาดูไม่ถึง ๒ นาที ก็ตอบรูปร่างของโบสถ์วัดบวรนิเวศฯ ว่าเป็น ๓ มุข

และถามว่า "ในโบสถ์มีอะไร" เขานั่งหลับตาประเดี๋ยวก็ตอบว่า มีพระนั่งกันในโบสถ์เป็นแถว ๆ ข้าพเจ้าดูนาฬิกา ๒ โมงเศษก็เห็นว่าฟังได้ เพราะตรงกับเวลาไหว้พระตอนเช้าในพระอุโบสถ จึงถามเขาต่อไปอีกว่า นอกจากนั้นมีอะไร

เขาตอบว่า "มีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ผมจุกท่านห่างจากเพดานประมาณคืบหนึ่ง"

ข้าพเจ้าก็ซักต่อไปอีกว่า "มีองค์เดียวหรือ" เขานั่งหลับตาประเดี๋ยวแล้วตอบว่า มีอีกองค์หนึ่ง อยู่ข้างหน้าองค์ใหญ่และย่อมกว่าองค์ใหญ่ เหนือผมจุกท่านขึ้นไปมีฝาชีใหญ่อยู่ข้างบน นั่นคือเสวตฉัตรของพระพุทธชินสีห์ แต่เด็กไม่รู้เรียกไม่ถูก ช่างเขาเถิด

เมื่อดูในโบสถ์เสร็จแล้ว ข้าพเจ้าจึงให้ดูหอระฆัง เขาก็ตอบบอกลักษณะตรงกัน จึงให้ดูกุฏิของข้าพเจ้า เขาบอกได้ถูกต้องทุกอย่าง ถามถึงสีถึงรูปร่าง ก็ตอบได้ตรง ถามถึงสิ่งที่มีอยู่ในกุฏิก็บอกได้ถูก ถามถึงบุคคลที่อยู่เฝ้ากุฏิ ก็บอกว่ามีเณร ๒ องค์ จำนวนและภาวะก็ถูก

ถามถึงรูปร่างผิวพรรณ ก็บอกว่า ขาวองค์ ดำองค์ถูกอีก เมื่อถามในเรื่องเหล่านี้เสร็จแล้ว จึงได้ซักถึงอาการที่เขาบอกมานั้นว่า เธอนั่งอยู่ที่นี่แล้วมองมาเห็นหรือ ๆ ว่าตัวของเธอไป

เขาตอบว่า "ตัวของเขาไป" ข้าพเจ้าถามว่า "ไปอย่างไร" เพราะไม่เคยไป เขาว่า เขาตั้งใจและอธิษฐานว่า จะไปที่วัดบวรนิเวศฯ กายนั้นก็ลอยปรู๊ดถึงวัด แล้วก็ถามทิพยกายที่โบสถ์ที่หอระฆังและที่กุฏิของข้าพเจ้าที่โบสถ์นั้นว่ามีมาก ส่วนที่กุฏิของข้าพเจ้า เขาว่ามีเหมือนกันแต่มิได้อยู่ที่กุฏิ อยู่ที่ต้นไม้หลังกุฏิ ก็ตรงกับเขาบอกเพราะที่หลังกุฏิมีต้นโพธิอยู่ต้นหนึ่ง และว่า ทิพยกายนี้เพิ่งมาอยู่ได้ ๒ ปี ข้าพเจ้ารู้สึกแปลกใจมาก ที่เขาตอบได้ถูกทุกข้อที่ถาม ครั้นตอนสายอาจารย์สุมนกลับมา ข้าพเจ้าก็เล่าให้ฟัง

อาจารย์บอกว่า เด็กพวกนี้ บางครั้งแม่นมาก แต่บางครั้งก็ผิดทีเดียว ที่ผิดก็เพราะเด็กไม่สามารถจะรู้ภาพลวง หรือภาพปริศนา หรือที่มีความหมายตรงกันข้ามได้ เช่นถามทิพยกายนั้น แต่ถ้าพวกทิพยกายพวกนั้นแกล้งบอกให้ผิด เด็กก็บอกผิดหมด เพราะฉะนั้น จึงต้องรู้จักพิจารณาคำหรือภาพนั้นๆ

ข้าพเจ้าก็ติดใจอยู่ อีกคราวหนึ่งได้พบกับท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (สิริจนฺโท) วัดบรมนิวาส ที่วัดเกตการาม จังหวัดสมุทรสงคราม ท่านเล่าให้ฟังว่า ครั้งหนึ่ง ท่านได้ขึ้นไปจังหวัดลพบุรี หาที่วิเวก เพื่อเจริญสมณธรรมวันหนึ่งนั่งเจริญธรรมอยู่ ทิพยกายออก คือปรากฏว่า ท่านได้ออกไปเดินดูบริเวณสถานที่ซึ่งพักอยู่นั้น เมื่อออกไปได้เห็น สิ่งต่างๆ ท่านก็ตั้งใจสังเกตไว้ ครั้นรุ่งเช้า เดินออกไปสอบดู ท่านว่า มันแจ้งยิ่งกว่าตาเนื้อเห็นสิ่งนั้นไม่ผิดเลย แต่ตาเนื้อนี้ดูไม่ชัดเหมือนตานั้นดู

อีกครั้งหนึ่ง ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีองค์นั้นเอง ได้ออกไปต่างจังหวัดหาที่วิเวกเจริญสมณธรรม วันหนึ่งกำลังนั่งเจริญสมณธรรมอยู่ ก็ปรากฏกายทิพย์ออกไปนั่งอยู่ในที่แจ้ง เห็นเปรตตนหนึ่งมายืนอยู่ข้างหลัง รูปร่างสูงใหญ่น่ากลัว ครั้นท่านกลับเข้ากรุงเทพฯ แล้วได้ไปหาพระมหาเถระที่ท่านคุ้นเคยชอบพอกัน เล่าเรื่องนั้นให้ฟัง

พระมหาเถระองค์นั้นจึงถามว่า "เจ้าคุณเห็นด้วยตาไหน"
ท่านก็ตอบว่า "เห็นด้วยตานี้" ชี้ที่ดวงตาของท่าน
พระมหาเถระองค์นั้นจึงถามว่า "เจ้าคุณเหลียวหลังหรือเปล่า"
ท่านก็ตอบว่า "ไม่ได้เหลียว"
พระมหาเถระองค์นั้นจึงบอกว่า "เอ้าๆ ลองดูเดี๋ยวนี้ซิ? เห็นไหม? ไม่เหลียวจะเห็นได้อย่างไร"

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีจึงตอบว่า ถึงว่าซิน่ะ ก็มันเห็น พระมหาเถระองค์นั้นก็เชื่อว่า ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีไม่เอาเรื่องเหลวไหลมาพูด แต่เหตุผลไปไม่ได้

ไม่หายความข้องใจ ภายหลังมีพระเจ้าบรมวงศ์องค์หนึ่ง เป็นนักธรรมเสด็จมาเยี่ยม พระมหาเถระองค์นั้นก็เล่าถวาย

พระเจ้าบรมวงศ์องค์นั้นก็ทรงอธิบายว่า เจ้าคุณจะเอามนุษย์กับทิพย์มาเทียบกันไม่ได้ ตามนุษย์เห็นได้ฉะเพาะข้างหน้า ไม่เห็นข้างหลัง แต่ตาทิพย์เห็นได้รอบตัวหมด ทรงยกตัวอย่างว่า เช่นเรานั่งอยู่ในห้องนี้ หลับตาดูของในห้อง ถ้าไม่เห็นก็ไม่เห็นทั้งหมด ถ้าเห็นก็เห็นได้ทั้งหมดเท่ากัน ทั้งของที่อยู่ข้างซ้ายข้างขวาข้างหน้าข้างหลัง นี้เป็นส่วนทิพยจักษุ แม้ส่วนรูปก็เหมือนกันไปได้เร็ว ไม่มีระยะ ไม่มีอะไรบัง ไม่มีอะไรกั้น ทรงให้ตัวอย่างเช่นเรานั่งอยู่ที่นี่จะส่งจิตต์ระลึกไปในที่ใกล้ภายในภายนอกกำแพง ก็ทะลุปรุโปร่งไปได้หมด มีระยะเท่ากัน ไม่ช้าไม่เร็วกว่ากัน ระลึกถึงเพียงในห้องนี้ ระลึกถึงเมืองจีนหรือยุโรป ก็เท่ากันหมด อุทาหรณ์ที่ประทานนี้ก็น่าฟัง

มีเรื่องเล่าไว้ในมิลินทปัญญาข้อหนึ่งว่า พระเจ้ามิลินท์ ทรงถามพระนาคเสนว่า สัตว์ผู้เข้าถือปฏิสนธิในครรภ์มารดา เข้าทางไหน พระนาคเสนถวายพระพรตอบว่า สัตว์นั้นเป็นทิพยกาย เข้าได้ทุกทางหมด พระเจ้ามิลินท์ตรัสว่า โยมไม่เข้าใจ ขอพระผู้เป็นเจ้าจงให้อุทาหรณ์ พระนาคเสนจึงให้นำหีบเล็ก (หีบบุหรี่) มาวางไว้หน้าพระที่นั่ง เปิดถวายให้ทอดพระเนตรแล้วปิดฝาลง ทูลเชิญให้พระเจ้ามิลินท์ทรงระลึกเข้าไปในหีบนั้น พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่าโยมระลึกเข้าไปแล้ว พระนาคเสนทูลถามว่า มหาบพิตรทรงระลึกเข้าไปทางไหน ทรงรูกุญแจหรือทางระหว่างฝา พระเจ้ามิลินท์ตรัสตอบว่าโยมเข้าใจแล้ว นี่ก็เป็นเรื่องที่น่าคิดเหมือนกัน.

...พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา ทรงเล่าว่า แต่ก่อนนั้นพระองค์ทรงเห็นว่า ตายสูญมานาน ครั้นภายหลังทรงเฉลียวพระหฤทัยถึงรัชกาลที่ ๔ ว่า จะทรงเห็นอย่างไร จึงเสด็จไปทูลถามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทววงศ์วโรปการ ก็ทรงได้รับตอบว่า ทูลหม่อมไม่ได้ทรงเห็นว่าตายสูญ เมื่อเป็นเช่นนี้จึงทรงดำริว่า ว่าด้วยความรู้ ความคิดความอบรมศึกษาปรีชาสามารถทุกอย่าง ทูลหม่อมสูงกว่าพระองค์มาก

บางทีที่พระองค์ทรงเห็นอย่างนี้จะยังไม่ถูกกระมัง จึงทรงสอบสวนต่อไปจนที่สุดทรงเจริญกัมมัฏฐาน วันหนึ่งทิพยกายออกจากพระสรีระมาดูพระสรีระของพระองค์ หรือบางครั้งเสด็จลุกพระกายลงจากพระแท่นบรรทม แต่ทิพยกายออกไปยืนอยู่ข้างล่าง แลดูพระกายเดิมที่กำลังทรงคลานจากพระแท่นนั้น ก็ทรงเชื่อว่ามีอีกชั้นหนึ่ง เรื่องทิพยกายนี้ยังมีอีกมาก

ธรรมกาย

ธรรมกายคือกายธรรมเป็นชั้นละเอียดเมื่อกล่าวด้วยเรื่องกายธรรมจำเป็นจะต้องอธิบายคำว่า "ธรรม" ในศัพท์นี้ให้เข้าใจก่อน. ธรรมหรือธาตุนั้นตามพยัญชนะแปลว่า "ทรง" เมื่อถือเอาคำว่า "ทรง" เป็นประมาณ ก็ได้ความตรงกันข้ามว่าสภาพที่ทรงเป็นธรรม สภาพที่ไม่ทรงก็ไม่เป็นธรรม คือเป็นอธรรม. แม้ในสภาพที่เป็นธรรม ซึ่งแปลว่า "ทรง" นั้น เมื่อเพ่งตามอาการแล้ว ก็มีทรงอยู่ ๒ อย่างคือ ทรงอยู่อย่างนั้น ไม่แปรผันเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่น ซึ่งเรียกว่าอสังขตธรรม ธรรมที่ไม่มีปัจจัยปรุงแต่ง หรืออมตธรรมธรรมที่ไม่ตายอย่างหนึ่งทรงอยู่ชั่วครู่ชั่วคราว แล้วก็เปลี่ยนแปลงเป็นอย่างอื่นไป เช่น ร่างกายของคนของสัตว์ หรือสิ่งประดิษฐ์ทุก ๆ ชนิดอย่างหนึ่งอย่างหลังนี้ท่านเรียกว่าสังขตธรรมบ้าง สังขารธรรมบ้าง เพราะเป็นธรรมที่มีปัจจัยปรุงแต่งขึ้น เรียกว่ามตธรรม ธรรมที่ตายสลายไปบ้าง.

คำว่าธรรมกายในที่นี้เข้าใจว่าหมายเอาอสังขตธรรมหรืออมตธรรมที่เป็นส่วนโลกุตตรธาตุหรือโลกุตตรธรรม ไม่ใช่โลกียธาตุหรือโลกียธรรม.

ธรรมกายได้แก่อะไร

ธรรมที่เรียกว่า "ธรรมกาย" นี้ เข้าใจว่า หมายเอา **อสังขตธรรม** ทั้งที่เป็นวิราคะ ทั้งที่เป็นสราคะ **ถ้าเป็นวิราคธรรมก็เป็นธรรมกายที่บริสุทธิ์ ถ้ายังไม่เป็นวิราคธรรม ก็ยังไม่เป็นธรรมกายที่บริสุทธิ์** แต่ธรรมกายที่มาในอัคคัญญสูตร ซึ่งแสดงว่าคำว่า ธรรมกายก็ดี **พรหมกายก็ดี ธรรมภูตก็ดี พรหมภูตก็ดี เป็นชื่อหรือคำร้องเรียกซึ่ง "ตถาคต"** นั้น มีปรากฏที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ในที่อื่นหลายแห่ง เช่น ในอัคคิเวสสนวัจฉโคตรสูตรเป็นต้น เล่าว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่วัจฉโคตรปริพาชก ปฏิเสธปัญจขันธ์ว่า เขาบัญญัติตถาคตด้วยรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอันใดรูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณอันนั้น ตถาคตละเสียได้แล้ว ทำให้เหมือนตาลมีรากขาด มียอดด้วน ไม่เจริญอีกแล้ว ดังนี้ นี่ก็ได้ความว่า

ตถาคตไม่ใช่นาม ไม่ใช่รูป ไม่ใช่ขันธ์ ๕ ไม่ใช่อายตนะ ๖ ไม่ใช่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม ไม่ใช่โลกิยธาตุ ตถาคตนั้นเป็นธรรม ซึ่งบางครั้งหรือบางแห่ง ก็เรียกว่า "เรา" เช่นในวักกลิสูตร ทรงแสดงแก่พระวักกลิว่า **"ประโยชน์อันใดด้วยการมานั่งแลดูร่างกาย ซึ่งเป็นของเน่านี้ ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม ดังนี้"** แต่คำว่า "เราๆ" นี้ มีที่ใช้หลายแห่ง เราแก่ เราเจ็บ เราตายก็มี เราเป็นผู้พลัด พรากจากนามรูป ที่แก่ที่เจ็บ ที่ตาย ซึ่งเป็นของรักยิ่งนั้นก็มี เราเป็นผู้เป็นไปตามกรรมก็มี อันมาในอภิณหปัจจเวกขณ์. **"เรา" ไม่แก่ ไม่เจ็บ ไม่ตาย ก็มี. "เราที่แสดงไว้ในวักกลิสูตรนั้น ไม่ใช่เรา ๓ ข้อข้างต้นในอภิณหปัจจเวจขณ์นั้น "เรา" ในพระสูตรนี้ เป็น" เราตถาคต" "เรา" ใช้ในธรรมกายที่บริสุทธิ์ ดังนี้.**

ธรรมกายคือจิตต์

ธรรมกายนั้น โดยตรงได้แก่อะไร? ก็น่าคิดอีกเหมือนกัน เมื่อได้มาพูดถึงชั้นนี้แล้วก็ใคร่จะขอพูดเสียให้หมด ธรรมกายนั้นเข้าใจว่าจิตต์ตัวเดิมนั่นเอง แต่ไม่ใช่จรณจิตต์. จิตต์นั้นเมื่อกล่าวตาม พระบาลีที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ อันมาในสังยุตตนิกาย ขันธวาร พระสุตตันตปิฎก เล่ม ๑๗ หน้า ๑๘๔ ว่า ทิฏฺฐํ โว ภิกฺขเว จรณนฺนาม จิตฺตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายจิตต์ที่ชื่อว่าจรณะท่านทั้งหลายเห็นแล้วหรือ? ตมฺปิ โข ภิกฺขเว จรณํ นาม จิตฺตํ จิตฺเตเนว จินฺติตํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตต์ที่ชื่อว่าจรณะแม้นั้นแลอันจิตต์นั่นเองคิดขึ้น เตนปิ โข ภิกฺขเว จรเณน จิตฺเตน จิตฺตญฺเญว จิตฺตตรํ ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย จิตต์นั่นแล อันจรณจิตต์แม้นั้นแลให้วิจิตรแล้ว พระบาลีในพระสูตรนี้ แสดงจิตต์มี ๒ คือ จิตต์ที่เป็นตัวตั้ง ตัวประธานอันไม่มีเกิด ไม่มีดับนั้นอย่างหนึ่ง จิตต์ที่มีเกิดมีดับ มีเฉพาะเวลาที่ทำงานเมื่อหมดงานแล้ว ก็ไม่มี อีกอย่างหนึ่ง. จิตต์ที่มีเฉพาะเวลาที่ทำงานนี้เรียกว่าจรณจิตต์ นี้เป็นสังขาร ส่วนจิตต์ตัวเดิม ไม่ใช่สังขาร แต่มีหน้าที่พ้นกับไม่พ้นเท่านั้น คือเมื่อยังมีกิเลสก็เป็นสัตตะผู้ข้อง อวิมุตตะผู้ไม่หลุดพ้น ถ้าหมดกิเลสอาสวะ ก็ไม่เป็นสัตตะผู้ข้อง แต่เป็นวิมุตตะ ผู้หลุดพ้นเท่านั้น

เช่นพระบาลีว่า กามาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ ภวาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ อวิชฺชาสวาปิ จิตฺตํ วิมุจฺจิตฺถ จิตต์หลุดพ้นแล้วแม้จากกามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ พระบาลีนี้แสดงว่าจิตต์ ตถาคต(เรา) ที่แสดงแก่พระวักกลิ **ธรรมกายที่บริสุทธิ์ เป็นชั้นเดียวกัน ต่างกันก็แต่ชื่อ แต่บัญญัติเท่านั้น ธรรมที่เป็นธรรมกายนี้ เป็นอมตธรรม อมตธาตุเหมือนกันดังนี้**

พุทธนิมิตร - ธรรมกาย

ความเหมือนที่ไม่แตกต่างอย่างหนึ่งของ "ธรรมกาย" นั้นคือ "นิมิตร ของ ธรรมกาย" ซึ่งจะมีวิธีปฏิบัติกำหนดภาพพระพุทธรูปให้อยู่ที่ศูนย์กลางกายฐานที่ ๗ สิ่งที่ปรากฏ ณ ตำแหน่งศูนย์กลางกายก็คือ "ภาพนิมิตรแห่งพระธรรมกาย" จะมีลักษณะเหมือนกันทุกประการ เปรียบดั่งการเดินทางไปไหว้ "พุทธคยา" ณ ประเทศอินเดีย ไม่ว่าท่านจะเดินทางไปด้วยวิธีใด ยานพาหนะชนิดไหน ภาพของพุทธคยาที่แท้จริงนั้น จะต้องเหมือนกันทั้งหมด ถ้าท่านไป "ถึง" จริงๆ ดังตัวอย่าง ของ "นิมิตรพระธรรมกาย" ซึ่งได้สร้างขึ้นจากภาพนิมิตรของผู้ปฏิบัติ "เข้าถึงธรรมกาย" ที่เป็นพุทธลักษณะเดียวกัน

จากเมืองคันธาระ ประเทศอินเดีย พุทธศตวรรษที่ ๓

จากเมืองพริบพรี ประเทศไทย พุทธศตวรรษที่ ๔

ภาพแสดงที่ตั้งจิตทั้ง ๗ ฐาน

เพื่อปฏิบัติให้เข้าถึงวิชชาธรรมกาย
ตามคำสอนของหลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ

พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

ฐานที่ ๑ ปากช่องจมูก หญิงข้างซ้าย
ชายข้างขวา

ฐานที่ ๒ เพลาตา หญิงข้างซ้าย
ชายข้างขวา

ฐานที่ ๓ จอมประสาท

ฐานที่ ๔ ช่องเพดาน

ฐานที่ ๕ ปากช่องลำคอ

ฐานที่ ๗ ศูนย์กลางกายที่ตั้งจิตถาวร

ฐานที่ ๖ ศูนย์กลางกายระดับสะดือ

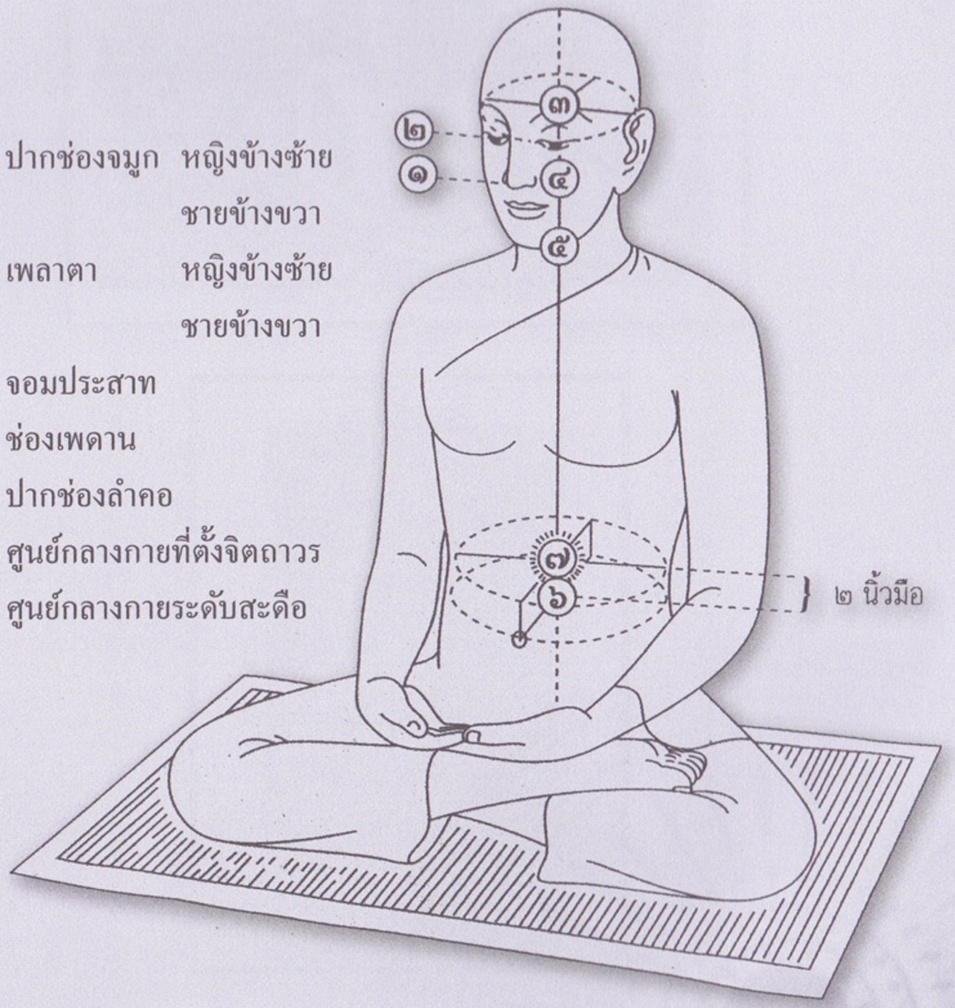

พระธรรมเทศนาของพระอริยคุณาธาร (เส็ง ปุสฺโส)

วัดป่าเขาสวนกวาง จ.ขอนแก่น

เราควรศึกษาพระพุทธศาสนาอย่างไรดี

มีคำเปรียบพระพุทธศาสนาเหมือนมหาสมุทร ซึ่งค่อยลึกลงไปโดยลำดับ ใจกลางของมหาสมุทรนั้นลึกล้ำ ยากที่จะหยั่งถึง พระพุทธศาสนาก็เหมือนกัน ส่วนที่ลึกซึ้งที่สุดคือพระปรมัตถธรรม เพียงแต่ความรู้อันได้จากการศึกษาทางพระปริยัติธรรม หาพอเพียงที่จะเป็นเครื่องมือให้หยั่งรู้พระปรมัตถธรรมได้ไม่ เพราะความรู้ชั้นนั้นเป็นเพียงสุตมยปัญญา และจินตมยปัญญา พระปรมัตถธรรม เป็นวิสัย แห่งการภาวนามยปัญญาจะพึงหยั่งรู้ได้

การศึกษาพระปริยัติธรรมต้องดำเนินตามลำดับขั้น คือ

๑. ธตา ท่องจำ

๒. วจสา ปริจิตา ทำให้คล่องปาก

๓. มนสานุเปกขิตา ทำให้ขึ้นใจ คือ เพ่งด้วยใจและการคิดอ่านทำตาม

๔. ทิฏฐิยา สุปฏิวิทฺธา ให้เห็นเหตุผล หรือความหมายทะลุปรุโปร่ง

การคิดอ่านธรรมะตามที่ศึกษาเล่าเรียนมา ก็อยู่ในลำดับขั้นการศึกษาพระปริยัติธรรม ขั้น ๓ - ๔ เท่านั้น ยังไม่จัดว่าก้าวขึ้นสู่ขั้นปฏิบัติ ที่เรียกว่า "ภาวนา" อันเป็นทางให้เกิดสติปัญญาแหลมคม เมื่อเรายังศึกษาอยู่แค่ขั้นปริยัติ ๔ ขั้นดังกล่าวนั้น **เราก็ยังไม่มีปัญญาเพียงพอที่จะหยั่งรู้พระปรมัตถธรรมถูกต้อง เพียงแต่พูดได้ตามหลักพระปริยัติธรรมเท่านั้น ครั้นพูดออกนอกหลักพระปริยัติธรรมเมื่อไร ความผิดพลาดก็มักเกิดขึ้นเมื่อนั้น แทนที่จะเป็นการบำรุงพระพุทธศาสนา ก็กลายเป็นทำลายพระพุทธศาสนาโดยไม่รู้ตัว**

สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้แสดงให้ผิดเพี้ยนไปจากที่ทรงแสดงไว้เป็นบาปหนัก เขาเป็นผู้ทำลายพระศาสนาของพระองค์ จักต้องเสวยทุกข์ไปนาน ฉะนั้นเราจึงควรสังวรในเรื่องนี้ให้มาก **เมื่อเรายังรู้ไม่ทั่วถึงพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นพระศาสนาของพระบรมศาสดาแล้ว อย่าอวดรู้แสดงออกนอกหลักพระปริยัติธรรมดีกว่า**

การอวดรู้ อวดฉลาด แสดงความหมายของพระพุทธศาสนาให้ผิดไปจากหลักพระปริยัติธรรมไม่ดีเลย ถ้าเป็นผู้หลักผู้ใหญ่แสดงแล้ว ผู้น้อยก็จะแสดงตาม เลยผิดตามกันไปเป็นแถว หากมีใครทัดทานการแสดงธรรมผิดๆ ของผู้ใหญ่เช่นนั้นขึ้น ก็อาจถูกรุมตบตีด้วยวาทะอันหยาบช้าหาว่ารู้ดีกว่าผู้ใหญ่ เด็กวานซืนนี้แท้ๆ แต่หาสำนึกไม่ว่าสติปัญญาของคนนั้นมิได้ขึ้นอยู่กับร่างกายใหญ่หรือเล็ก เด็กๆ ที่เจริญภาวนา อาจมีสติปัญญายิ่งกว่าผู้ใหญ่ ซึ่งมีวัยตั้ง ๑๐๐ ปีก็ได้ สมัยพุทธกาล ปรากฏว่ามีเด็กอายุ ๗ ขวบ บรรลุพระอรหัตตผลก็มี ทางที่ดีควรศึกษาพระพุทธศาสนาให้ตลอดทั้งทางปริยัติทั้งทางปฏิบัติ คือการเจริญภาวนาด้วย ความรู้ดีซึ่งถูกต้องตรงตามหลักพระพุทธศาสนาก็จะเกิดขึ้น ความเห็นผิดๆ ซึ่งคัดค้านหลักพระพุทธศาสนาก็จะไม่มี

ข้าพเจ้าเคยสลดใจที่ได้เห็นพระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิทางพระปริยัติธรรมกล่าวธรรมะผิดๆ โดยไม่รู้ตัว แถมยังอวดฉลาด ดูหมิ่นผู้เจริญภาวนาด้วย ถ้าภิกษุเช่นนี้ยังมีอยู่ในพระพุทธศาสนามากๆ แล้ว น่ากลัวว่า พระพุทธศาสนาจะถูกเปลี่ยนรูปโฉมไปจากเดิม ตัวอย่างเช่น

๑. หลักพระนิพพาน ซึ่งมีความหมาย "ดับทุกข์ดับร้อน" ก็ถูกแปรความหมายไปว่า "ดับมอดหมดทุกสิ่งเหมือนไฟดับ" ซึ่งไปเข้ากับทฤษฎีสังสารสุทธิของพราหมณ์บางพวก ทฤษฎีนี้ถือว่า สัตว์เกิดมาเสวยสังสาร ทุกข์ไปตามกฎหมุนเวียนของโลก ๓ ประการ คือพระพรหมผู้สร้างโลกซึ่งกำหนดอวสานของโลกไว้แล้ว กำหนดขีดขั้นชีวิตของสัตว์ไว้ตายตัว และกำหนดเวลาสร้างโลก ซึ่งเรียกว่า "ประลัยกัลป์" ไว้แล้ว เมื่อถึงกำหนดแล้วทุกตัว สัตว์ก็พ้นสังขารทุกข์ไปเอง ทฤษฎีนี้ไม่นิยมความพากเพียรแก้ทุกข์ ไม่ยอมรับรู้กฎแห่งกรรม เขาเปรียบการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์

เหมือนการคลี่ด้ายกลุ่ม เมื่อคลี่ไปจนหมดกลุ่มแล้ว ก็หมดการหมุนดับแค่นั้น

ทฤษฎีนี้สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงปฏิเสธเพราะขัดแย้งหลักกรรมและความพากเพียรเพื่อพ้นทุกข์ที่พระองค์ตรัสรู้และสั่งสอน ถ้าเราพุทธศาสนารับเอาทฤษฎีนี้มาใช้อธิบายความหมายของพระนิพพานแล้ว เราก็กลายเป็นคนนอกครูไป จะชื่อว่าพุทธศาสนิกอย่างไรได้ เพราะเราดีดตัวของเราออกไปจากพระพุทธศาสนาเอง

๒. **หลักอนัตตา** ซึ่งมีความหมายตรงกันข้ามกับอัตตาตัวตน แต่แปรความหมายไปตามทฤษฎีของนักวิทยาศาสตร์ ซึ่งไม่ได้ในหลักพุทธศาสตร์ โดยที่เขาทำการพิสูจน์ธาตุของโลกที่รวมตัวกันเข้าเป็นกลุ่มก้อน ด้วยการแยกออกเป็นอย่างๆ ไปตามลักษณะธาตุนั้นๆ ครั้นแล้วก็ไม่มีอะไรเหลืออยู่เป็นแก่นสารพอจะเรียกได้ว่าเป็นตัวตน เช่น ร่างกายของสัตว์ นักวิทยาศาสตร์เขาพิสูจน์แต่ในด้านรูปธรรมที่สัมผัสถูกต้องได้ หาได้พิสูจน์อรูปธรรมไม่ นักศึกษาพุทธศาสตร์ไม่ทันพิจารณาให้ตระหนัก ก็นำทฤษฎีนั้นมาใช้หมายครอบจักรวาลไปถึงพระนิพพานด้วย

ความจริงนั้นสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสหลักอนัตตาไว้จำกัดวงแค่สังขารโลก สังขารธรรมเท่านั้น มิได้ครอบไปถึงพระนิพพาน แม้จะมีพระพุทธภาษิตว่า สพฺเพ ธมฺมา อนตฺตา ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตาก็ตาม พระพุทธภาษิตนั้นก็จำกัดความแค่สังขารโลก - สังขารธรรมเท่านั้น ส่วนพระนิพพานอยู่นอกไตรลักษณ์ เพราะคำสรรเสริญคุณพระนิพพานที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ ล้วนแต่ตรงข้ามกับพระไตรลักษณ์ทั้งนั้น ถ้าพระนิพพานตกอยู่ภายใต้อำนาจของพระไตรลักษณ์แล้ว พระนิพพานก็ไม่ควรจะเรียกว่า "วิสังขาร" ควรจะเรียกว่า "สังขาร" เหมือนสังขารโลก สังขารธรรมทั้งหลายการที่เรียกว่า "วิสังขาร" ก็เพราะพ้นจากความเป็นสังขารแล้ว หรือปราศจากสังขารซึ่งเป็นเปลือกเป็นกระพี้แล้ว เหลือแต่แก่นสารจึงเป็นพระนิพพานหมดกิริยาเกิดตาย หมดกิริยาเสวยทุกข์ เป็นสุขล้วนๆ ตลอดกาลนิรันดร

อนัตตาบังอัตตา ตราบใดที่ยังไม่รู้จักอนัตตาแจ่มแจ้ง ตราบนั้นยังไม่รู้จักอัตตาตัวจริง จึงมีอุปาทานยึดถือเอาขันธ์ ส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นอัตตาร่ำไป โดยความสำคัญผิดครั้นเจริญภาวนาพิจารณาดูธรรมทั้งหลายที่ปรากฏแก่ญาณอย่างถี่ถ้วน เห็นธรรมที่อยู่ใต้อำนาจไตรลักษณ์และนอกอำนาจไตรลักษณ์แล้ว ก็รู้จักอนัตตาตัวจริง แต่นั้นก็รู้จักอัตตาตัวจริงด้วย อุปาทานที่ยึดถือขันธ์เป็นอัตตาก็หลุดไป

ภูมิรู้ชั้นนี้เป็นชั้นสูง ซึ่งมีกำลังเพียงพอที่จะทำลายภพชาติได้ ถ้าต้องการเว้นแต่ผู้เจริญภาวนานั้นได้ตั้งความปรารถนาเป็นพระพุทธเจ้าไว้แล้ว ทั้งได้รับพุทธพยากรณ์ว่า จะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแน่นอนในอนาคต เมื่อญาณขั้นสูงถึงขั้นรู้จักอนัตตาได้แล้ว ความปรารถนาพ้นจะลงมาขัดขวางได้ มิให้ญาณก้าวไปสู่ขั้นตัดสินใจสละโลก ให้บังเกิดความห่วงใยในพระโพธิญาณในความเป็นพระบรมครูของโลกในอนาคต ญาณก็หยุดชะงัก ไม่ก้าวหน้าต่อไป คงยังอยู่เพียงแค่นั้น บุคคลผู้เช่นนั้น ท่านว่า ดำรงอยู่ในอรหัตตภูมิ แต่มิใช่พระอรหันต์ มีความรู้เท่าเทียมพระอรหันต์ กำลังจิตก็เข้มแข็งอาจหาญและอดทนดียิ่ง คล้ายๆ พระอรหันต์เหมือนกัน บุคคลประเภทนี้มิได้แต่บรมโพธิสัตว์เท่านั้น เพราะมีบารมีแก่กล้า ควรแก่การบรรลุพระอรหัตตผลได้แล้ว พระบรมโพธิสัตว์ประเภทนี้ แม้ยังเป็นปุถุชนก็สามารถทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนา ให้คงความบริสุทธิ์สะอาดได้ พระบรมโพธิสัตว์จึงได้เอาธุระทำนุบำรุงรักษาพระพุทธศาสนาเสมอมา ตามคราวที่พระพุทธศาสนามัวหมอง

๓. **หลักสังสารวัฏ** การเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ พระบรมศาสดาทรงตรัสรู้หลักสังสารวัฏ ด้วยพระปุพเพนิวาสานุสติญาณ

๔. **หลักกรรม - กฎแห่งกรรม** พระบรมศาสดาตรัสรู้หลักกรรมด้วยจุตูปปาตญาณว่า สัตว์ดีเลวด้วยอำนาจกรรมของตนเอง มิใช่ด้วยสิ่งอื่นดลบันดาล

๕. หลักอริยบุคคล พระบรมครูทรงบัญญัติบุคคลผู้บรรลุธรรมด้วยวิวัฏคามีกุศลว่า พระอริยบุคคล คือพระโสดาบัน พระสกิทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ในบรรดาพระอริยบุคคล ๔ จำพวกนี้ พระอรหันต์เป็นชั้นสูงสุด พ้นทุกข์โดยประการทั้งปวงแล้ว ท่านเรียกว่าปรินิพพาน คือหมดทุกข์โดยครบถ้วน หมดภาระหนักที่ต้องบริหารแล้ว

ไม่เคยมีพระดำรัสไว้ที่ไหนว่า พระอรหันต์นิพพานดับสูญไปเลย แต่ปัจจุบันได้มีผู้เข้าใจและอธิบายการปรินิพพานของพระอรหันต์ไปในทำนองดับสูญไป เช่นเดียวกับความเห็นของพระยมกะเถระ เมื่อยังไม่บรรลุพระอรหัตตผล ร้อนถึงพระสารีบุตรเถระต้องเอาธุระไล่เลียง จนพระยมกะเถระสละความเห็นผิดเช่นนั้นได้

ถ้าพระอรหันต์ตายสูญ พระนิพพานก็ไร้ค่า ถ้าพระอรหันต์ตายแล้วไม่สูญล่ะ เป็นอย่างไรต่อไป พระอรหันต์เป็นวิสุทธิเทพ* แล้ว เมื่อสังขารทั้งหลายซึ่งเกิดแต่เหตุปัจจัยสลายไปตามเหตุปัจจัยแล้ว วิสุทธิเทพซึ่งมิใช่สังขารก็ออกจากสังขารไป ไปอยู่ในสภาพอย่างไรนั้นสุดวิสัยที่จะบัญญัติ ท่านจึงเปรียบเหมือน เปลวไฟดับ ไฟไปอยู่ที่ไหนก็บอกไม่ได้ เพราะเกินวิสัยปัญญาของสามัญชนฉันใด **พระอรหันต์นิพพานแล้วก็ฉันนั้น แต่ผู้มีปรีชาญาณชั้นสูงสุดย่อมรู้สภาพอันบริสุทธิ์นั้นว่า อยู่อย่างไร ณ ที่ไหน**

วิสุทธิเทพแม้ปรินิพพานแล้วก็ย่อมสามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่เวไนยและพระโพธิสัตว์ได้ ผู้มีภูมิทางจิตใจพอ ย่อมได้รับการสงเคราะห์จากวิสุทธิเทพ คนสามัญทั้งหลายแม้กระทั่งเทวดาสามัญ พรหมสามัญ ก็ไม่อาจรู้เห็นวิสุทธิเทพ มีพระพุทธดำรัสไว้ในพระสุตตันตปิฎก ถึงเรื่องนี้เป็นหลักฐาน

อนึ่ง ในปารายนวรรค ขุททกนิกาย พระสุตตันตปิฎก พระบรมศาสดาตอบปัญหาของมาณพหนึ่งในจำนวน ๑๖ มาณพ ก็ว่า "วิโมกฺโข ตสฺส นาปโร ความพ้นของเรา(พระอรหันต์) ไม่เป็นอย่างอื่น" หมายความว่า

ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอื่น คงเป็นความพ้นตลอดไป ทั้งนี้เพราะมาณพคนนั้นสงสัยตามทฤษฎีของพราหมณ์พวกหนึ่งว่า อาตมัน(อัตตา) บรรลุถึงความบริสุทธิ์ เป็นมหาตมัน(มหัตตา) แล้วเข้ารวมกับ ปรมาตมัน(ปรมัตตา) ภายหลังเมื่อพระพรหมสร้างโลกใหม่แล้ว ก็แบ่งปรมาตมันนั้นลงมาสิงอยู่ในธาตุของโลก ท่องเที่ยวไปในโลก ทำดีทำชั่ว ได้เสวยสังสารทุกข์ ครั้นเกิดญาณตรัสรู้แล้วก็เป็นมหาตมันเข้ารวมกับปรมาตมันอีก เช่นนี้ไม่รู้ว่ากี่รอบต่อกี่รอบ ดูไม่แปลกจากสัตว์โลกสามัญ ไม่พ้นสังสารทุกข์จริง มาณพนั้นจึงทูลถามพระบรมศาสดาเช่นนั้น

เมื่อพระพุทธองค์ตรัสตอบยืนยันว่า ความพ้นของพระอรหันต์ไม่เปลี่ยนแปลงเป็นอื่น มาณพนั้นก็พอใจ และปฏิบัติตาม ได้บรรลุถึงความพ้นที่ไม่เปลี่ยนแปลงนั้นด้วย เมื่อเป็นอย่างนี้ ควรหรือที่เราจะเข้าใจไปว่าพระอรหันต์ปรินิพพานแล้วสูญหมด(ตายสูญ) ไม่มีอะไรเหลืออยู่โปรดสัตว์โลกได้อีก

คัดลอกจากหนังสือวิปัสสนาบันเทิงสาร
ปีที่ ๒ เล่ม ๘ เดือนพฤษภาคม พ.ศ.๒๕๐๐ หน้า ๙-๑๔

*วิสุทธิเทพ หมายถึง เทวดาโดยความบริสุทธิ์ ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ทั้งหลาย

(ขุ.จู.๓๐/๖๕๔/๓๑๒ : ขุทฺทก.อ.๑๓๕.)

อินทรีย์แก้ว

ปกรณ์ของฝ่ายทักษิณนิกาย หรือเถรวาท(คือฝ่ายเรา) ท่านโบราณาจารย์แบ่งพระกายของพระพุทธเจ้าเป็น ๓ ภาคเช่นเดียวกันกับปกรณ์ของฝ่ายมหายาน แต่เรียงลำดับจากต่ำไปหาสูงเมื่อเทียบดูแล้วก็จะเห็นว่าคล้ายคลึงกัน คือ

๑. **พระรูปกาย** เป็นพระกายซึ่งเอากำเนิดจาก พระพุทธบิดา พระพุทธมารดาที่เป็นมนุษย์ธรรมดา ประกอบด้วยธาตุทั้ง ๔ เหมือนกายของสามัญมนุษย์ เป็นแต่บริสุทธิ์สะอาดสวยงาม พระฉวีวรรณ เปล่งปลั่งเกลี้ยงเกลากว่ากายของมนุษย์สามัญ เป็นวิบากขันธ์ สำเร็จมาแต่พระบุญญาบารมี

๒. **พระนามกาย** ได้แก่กายชั้นใน ปราชญ์บางท่านเรียกว่ากายทิพย์ และว่าเป็นกายที่มีรูปร่างสัณฐานเหมือนกายชั้นนอก เป็นแต่ว่องไวกว่า และสามารถกว่ากายชั้นนอกหลายร้อยเท่า สามารถออกจากร่างหยาบไปในที่ไหนๆ ได้ตามต้องการ เมื่อกายหยาบสลาย กายชั้นนี้ยังไม่สลายจึงออกจากร่างไปหาที่เกิดใหม่ต่อไป นามกายเป็นของมีทั่วไปแม้แต่สามัญมนุษย์ แต่ดีเลวกว่ากันด้วยอำนาจกุศล อกุศลที่ตนทำไว้แต่ก่อน ส่วนพระนามกายของพระพุทธเจ้าท่านว่าดีวิเศษยิ่งกว่าของสามัญมนุษย์ ด้วยอำนาจพระบุญญาบารมีที่ทรงบำเพ็ญมาเป็นเวลาหลายอสงไขยกัลป์

๓. **พระธรรมกาย** ได้แก่ พระกายธรรมอันบริสุทธิ์ ไม่สาธารณะทั่วไปแก่เทวาและมนุษย์ หมายถึงพระจิตที่พ้นจากกิเลสอาสวะแล้ว เป็นพระจิตบริสุทธิ์ผุดผ่อง มีพระรัศมีแจ่มจ้า เปรียบเหมือนดวงอาทิตย์อุทัยไขแสงในนภากาศฉะนั้น พระธรรมกายนี้เป็นพระพุทธเจ้าที่จริงแท้ เป็นพระกายที่พ้นเกิด แก่ เจ็บ ตาย และทุกข์ โศกทั้งหลายได้จริง เป็นพระกายที่เที่ยงแท้ถาวร ไม่สูญสลายเป็นอยู่ชั่วนิรันดร แต่ท่านมิได้บอกให้แจ้งชัดว่าพระธรรมกายนี้มีรูปพรรณสัณฐานเช่นไรหรือไม่ เป็นที่รวมแห่งธรรมทั้งปวง

ความเชื่อว่าพระอรหันต์นิพพานแล้ว ยังมีอยู่อีกส่วนหนึ่งซึ่งเป็นพระอรหันต์แท้ไม่สลายตามกาย คือความเป็นพระอรหันต์ไม่สูญ ความเป็นพระอรหันต์นี้ท่านก็จัดเป็นอินทรีย์ชนิดหนึ่งเรียกว่า อัญญาตาอินทรีย์ พระผู้มีพระภาคเจ้าคงหมายเอาอินทรีย์นี้เอง บัญญัติเรียกว่า วิสุทธิเทพ เป็นสภาพที่คล้ายคลึงวิสุทธาพรหมในสุทธาวาสชั้นสูงเป็นแต่บริสุทธิ์ยิ่งกว่าเท่านั้น เมื่อมีอินทรีย์อยู่ก็ย่อมจะบำเพ็ญประโยชน์ได้ แต่ผู้จะรับประโยชน์จากท่านได้ ก็จะต้องมีอินทรีย์ผ่องแผ้วเพียงพอที่จะรับรู้รับเห็นเท่าท่านได้เพราะอินทรีย์ของพระอรหันต์ประณีตสุขุมที่สุด แม้แต่ตาทิพย์ของเทวดาสามัญก็มองไม่เห็น มนุษย์สามัญซึ่งมีตาหยาบๆ จะเห็นได้อย่างไร อินทรีย์ของพระอรหันต์นั่นแหละเรียกว่าอินทรีย์แก้ว หู ตา จมูก ลิ้น กาย และใจของท่านเป็นแก้ว คือใสบริสุทธิ์ดุจแก้วมณีโชติ ผู้บรรลุถึงภูมิแก้วแล้วย่อมสามารถพบเห็นพระแก้ว คือพระอรหันต์ที่นิพพานแล้วได้

คัดลอกจากหนังสือวิปัสสนาบันเทิงสาร
ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑ เดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ หน้า ๒๐-๒๑

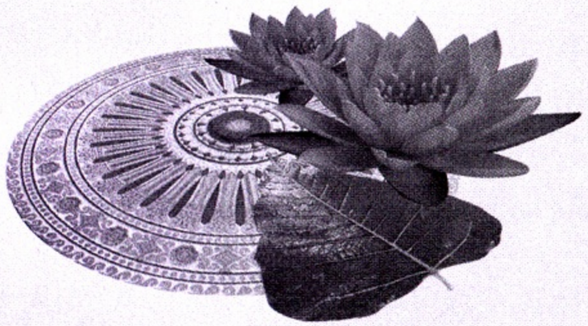

นิพพานนั้นเป็นเช่นไร

เรื่องพระนิพพานเป็นเรื่องละเอียดอ่อน สุขุม ลุ่มลึก อันสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า **"เห็นได้ยาก ตรัสรู้ตาม(พระองค์) ได้ยาก (แต่) เป็นวิสัยที่บัณฑิตพึงรู้"** ดังพระบาลีพุทธภาษิตว่า

อธิคโต โข มยายํ ธมฺโม คมฺภีโร ทุทฺทโส ทุรนุโพโธ
สนฺโต ปณีโต อตกฺกาวจโร นิปุโณ ปณฺฑิตเวทนีโย.

วินย. ๔/๗/๘.

แปลความว่า : **ธรรมที่เราบรรลุแล้วนี้แล เป็นสภาพลึกซึ้ง เห็นได้ยาก ตรัสรู้ตามได้ยาก เป็นธรรมสงบระงับ ประณีต ไม่เป็น วิสัยที่หยั่งลงได้ด้วยตรรกะ เป็นธรรมละเอียด อันบัณฑิต จะพึงรู้แจ้ง.**

เพราะเหตุนั้น การพิจารณาสภาวนิพพานว่าเป็น **"อนัตตา"** หรือ **"โลกุตตรอัตตา (แท้)"** ตามที่มีข่าวกันอยู่ในปัจจุบันนี้ มิใช่เป็นเรื่องที่จะพิจารณาจากข้อมูลที่ได้อย่างลวก ๆ หรือมักง่ายแล้วจะสามารถสรุปลง อย่างถูกต้องว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ได้โดยง่าย

ถ้าเห็นถูก ก็ตรงนิพพานเลยทีเดียว แต่ถ้าลงความเห็นผิด หรือหลงตามคนเห็นผิด ก็จะต้องเดินทางผิดไปอีกไกล อย่างเบาก็อเวจีมหานรก ส่วนผู้ที่เห็นผิดแล้วนำคนอื่นให้เห็นผิดตามไปด้วย ย่อมได้รับผลกรรมหนักถึงโลกันตนรกได้ง่ายจึงเป็นเรื่องที่จะประมาทมิได้

ดังที่พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (จันทร์ สิริจนฺโท) อดีตเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาส ได้แสดงธรรมเทศนา เรื่อง มงคลคาถา ๓๘ (ด่านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, พ.ศ. ๒๕๓๖, หน้า ๑๗๐ - ๑๗๑) มีข้อความตอนหนึ่งว่า

"ผู้ศึกษาธรรมในพระศาสนา ควรตรึกตรองให้มาก อย่าให้พลาด อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ใช่ของเล่น ๆ ถ้าดีก็ตรงนิพพานทีเดียว ถ้าพลาดก็ตกโลกันต์ เลยทีเดียว"

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นชาวอุบลราชธานี ออกบวชตั้งแต่เยาว์วัย เป็นศิษย์คนสำคัญของท่านเทวธัมมี (ม้าว) ซึ่งเป็นศิษย์สัทธิวิหาริกในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวผู้ใกล้ชิดคนหนึ่ง ท่านเจ้าคุณอุบาลีฯ มีศิษย์องค์สำคัญอยู่ ๒ รูป คือ **พระอาจารย์อ้วน ติสโส** (ต่อมาเป็นสมเด็จพระมหาวีรวงศ์ และเป็นเจ้าอาวาสวัดบรมนิวาสในเวลาต่อมา) และอีกรูปหนึ่งคือ**พระอาจารย์เสาร์ กันตสีโล** ท่านมีอุปนิสัยใฝ่ในทางวิปัสสนาธุระ ศึกษาและปฏิบัติสมถและวิปัสสนากรรมฐานมาโดยตรง ต่อมาหลวงปู่เสาร์ได้ลูกศิษย์เอกคือ **พระอาจารย์มั่น ภูริทัตโต** หลวงพ่อพุธ ฐานิโย หลวงปู่ดุลย์ อตุลโล พระอาจารย์หลุย จันทะสาโร ศิษย์ต่อมาเป็นสายพระอาจารย์มั่นทั้งสิ้น ได้แก่ หลวงปู่ฝั้น อาจาโร หลวงปู่ชอบ ฐานสโม หลวงพ่อชา สุภัทโท หลวงปู่เทสก์ เทสรังสี พระมหาบัว ญาณสัมปันโน และหลวงปู่เหรียญ วรลาโภ เป็นต้น

ผู้ศึกษาพึงศึกษา และพิจารณาข้อมูลจากทั้งเอกสารหลักฐานที่เชื่อถือได้ ที่ถูกต้องที่ตรงประเด็นและที่สมบูรณ์พอ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพึงศึกษาเปรียบเทียบข้อมูลจากทั้งพระปริยัติสัทธรรม และทั้งปฏิบัติพระสัทธรรมของพระสุปฏิปันโน ผู้ได้ผ่านการศึกษาอบรมตนด้วย **อธิศีลสิกขา** (การฝึกอบรมในศีลอันยิ่ง) **อธิจิตตสิกขา** (การฝึกอบรมในจิตอันยิ่ง) และ**อธิปัญญาสิกขา** (การฝึกอบรมในปัญญาอันยิ่ง) มาดีพอสมควรแล้ว จึงจะสามารถอาศัยปัญญาจากสุตมยปัญญา (การอ่าน/การฟัง) จินตมยปัญญา (การคิดพิจารณา) และ**ภาวนามยปัญญา** (การเจริญปัญญา ด้วยการเห็นแจ้งรู้แจ้ง) **ด้วยตนสรุปลงได้ถูกต้อง เพราะพระพุทธศาสนา มิใช่เป็นแต่เพียงแค่ความเชื่อตาม ใครแล้วจะสามารถรู้แจ้งเห็นจริงได้ แต่เป็นศาสนาคือคำสอนให้ปฏิบัติให้รู้แจ้งเห็นแจ้งด้วยตนเอง เป็น "ปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ" เท่านั้น**

ข้าพเจ้าจึงขอเสนอ **"หลักการพิจารณาพระนิพพานธาตุ อันเป็นปรมัตถธรรม ณ ภายในของพระอริยเจ้า/พระอรหันตเจ้า"** ว่าเป็น **"อนัตตา"** หรือ **"อัตตาโลกุตตระ หรืออัตตาวิมุตติ (แท้)"** เพื่อให้ท่านได้มีข้อมูลที่เพียงพอแก่การศึกษา สัมมาปฏิบัติให้สามารถทำความเข้าใจพระสัทธรรมอันเป็นเรื่องที่ลึกซึ้ง และให้สามารถวินิจฉัยได้ถูกต้องขึ้นด้วยตัวเองดีกว่าเพียงแต่ฟังความสั้นๆ จากผู้ใดหรือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แล้วก็สรุปและวินิจฉัย ว่าเป็นอย่างนั้น อย่างนี้ ฮือฮาตามเขาไป โดยที่ตนเองก็ยังมิได้ศึกษาค้นคว้าและทดลองปฏิบัติให้เห็นผลแจ่มแจ้งเอง หรืออย่างน้อย ก็ให้พอมีประสบการณ์บ้างด้วยตนเองเลย ก็จะมีโอกาสผิดพลาด ได้มาก และยิ่งถ้าตั้งทิฏฐิไว้ก่อนว่า จะต้องเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ตามที่ผู้นั้นว่าอย่างนั้นอย่างนี้เท่านั้น โดยไม่ยอมรับฟังข้อมูลจากแหล่งอื่น ให้ได้ข้อมูลเพียงพอประกอบการวินิจฉัยให้ถูกต้องยิ่งขึ้นแล้ว ก็เสียโอกาสทองของท่านไป

ชีวิตนี้สั้นนัก ถ้าคิดผิด เห็นผิด ฉวยว่าต้องตายไประหว่างที่ตนเองกำลังหลงผิดตามเขาไป เพราะตนเองนั้นมิได้ศึกษา และปฏิบัติให้รู้แจ้งด้วยตน แม้ให้พอ มีประสบการณ์บ้าง หรือให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งได้บ้างก็จะกลายเป็นมิจฉาทิฐิไป จึงไม่มีโอกาสแก้ตัวอีกแล้ว เกิดมาชาตินี้ได้พบพระพุทธศาสนาแล้ว แต่ก็เสียชาติเกิดแท้ๆ

หลักการพิจารณาพระนิพพานธาตุนั้น ท่านต้องได้ศึกษาทำความเข้าใจทั้งโดย**หลักปริยัติ และทั้งปฏิบัติสมถวิปัสสนา อย่างนั้นให้พอมีประสบการณ์จากการปฏิบัติสมถวิปัสสนาดีพอสมควร เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง ที่เชื่อถือได้ ที่ตรงประเด็น และที่สมบูรณ์ เพียงพอจะสรุปความได้ด้วยตนเองอย่างมั่นใจว่า "พระนิพพาน" คืออย่างไร มิใช่เพียงสักแต่ว่า รับฟังเขามาแล้วก็ว่าตามเขาไป** กล่าวคือ ท่านต้องทำความเข้าใจ ให้รู้แน่ แก่ใจว่า

[๑] พระพุทธดำรัสเคยตรัสไหมว่า **"พระนิพพานเป็นอนัตตา"**? ถ้าเคย มีหลักฐานอยู่ที่ใด? อย่าฟังใคร! จงเปิดดูพระไตรปิฎกให้ทราบแน่ชัดด้วยตน!!

[๒] **ที่แน่ๆ** มีพระพุทธดำรัสตรัสแสดงเปรียบเทียบ **อัตตลักษณะ** กับ **อนัตตลักษณะ** โดยยกเบญจขันธ์ขึ้นแสดงถึง ๕ ครั้ง มีปรากฏในอนัตตลักขณสูตร ว่า

รูปํ ภิกฺขเว อนตฺตา. รูปญฺจ หิทํ ภิกฺขเว อตฺตา อภวิสฺส นยิทํ รูปํ อาพาธาย สํวตฺเตยฺย ลพฺเภถ จ รูเป เอวํ เม รูปํ โหตุ เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ.

ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว รูปํ อนตฺตา ตสฺมา รูปํ อาพาธาย สํวตฺตติ น จ ลพฺภติ รูเป เอวํ เม รูปํ โหตุ เอวํ เม รูปํ มา อโหสีติ.

แปลความว่า : ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **รูป** เป็น **"อนัตตา"** ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **ถ้ารูปนี้จักได้เป็น "อัตตา" ไซร้ รูปนี้ก็ไม่พึงเป็นไป เพื่ออาพาธ และย่อมได้ในรูป** (ตามปรารถนา) **ว่ารูป ของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด รูปของเราจงอย่าเป็นอย่างนี้เลย**

ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย **ก็เพราะรูปแลเป็นอนัตตา ฉะนั้นรูปจึงเป็นไปเพื่ออาพาธ และจึงไม่ได้ในรูป** (ตามปรารถนา) **ว่ารูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด** (หรือว่า) **รูปของเราจงอย่าเป็นอย่างนี้เลย**

ได้ตรัสทำนองนี้ ๕ ครั้ง ตามเบญจขันธ์ ตามพระพุทธดำรัสนี้ **เป็นอันได้ทรงแสดงลักษณะของธรรมชาติที่เป็น "อัตตา" ไว้แล้วว่าไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ** กล่าวคือ ธรรมชาติที่เป็นอัตตานั้น ย่อมไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ คือย่อมมีลักษณะที่เที่ยงและเป็นสุขเพราะเหตุนี้ ท่านจึงต้องไปศึกษาทั้งหลักปริยัติ และทั้งการปฏิบัติสมถวิปัสสนาภาวนาให้รู้แจ้งด้วยตัวเองว่า**มีธรรมชาติใดไหม ที่ไม่เป็นไปเพื่ออาพาธ? ถ้ามี ธรรมชาตินั้นแหละ เป็น "อัตตา"**

คือมีลักษณะที่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตน(อัตตา) แท้ กล่าวคือ ย่อมได้ในรูป (ตามปรารถนา) ว่า รูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด รูปของเรา จงอย่าเป็นอย่างนี้ (คือจงอย่าแก่ - เจ็บ - ตาย) เลย

อนึ่ง ในสูตรนี้ ได้ตรัสตรงๆ ว่า **"รูปเป็นอนัตตา"** โดยได้ทรงแสดงลักษณะของธรรมชาติที่เป็นอนัตตาว่า **"จึง(ย่อม) เป็นไปเพื่ออาพาธ"** (ซึ่งก็คือ **"ไม่เที่ยง"** และ **"เป็นทุกข์"** นั่นเอง) และย่อมไม่ได้ (ตามปรารถนา) ในรูปว่า **รูปของเราจงเป็นอย่างนี้เถิด จงอย่าเป็นอย่างนี้ (อย่าแก่ - เจ็บ - ตาย) เลย นั่นก็คือธรรมชาติที่เป็นอนัตตา นั้นย่อมมีลักษณะที่ไม่เที่ยง และเป็นทุกข์**

และสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าก็ได้ตรัส **หลักพิจารณาลักษณะธรรมชาติที่เป็นอนัตตา** ไว้แล้วดังนี้

ยทนิจฺจํ ตํ ทุกฺขํ ยํ ทุกฺขํ ตทนตฺตา.

สํ.ข. ๑๗/๔๒/๒๘.

แปลความว่า : **สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นแหละเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นแหละเป็นอนัตตา**

ตามพระพุทธดำรัสทั้ง ๒ นี้ ย่อมแสดงว่า **ความเป็นสภาพไม่เที่ยง (อนิจฺจตา) ความเป็นทุกข์ (ทุกฺขตา) และความเป็นสภาพที่ไม่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตน(อนตฺตตา) จึงเป็นเหมือนโซ่ ๓ ห่วงคล้องติดกันอยู่มิใช่เป็นลักษณะที่แยกเป็นอิสระจากกัน**

หลักนี้ท่านต้องจำให้แม่น และให้มั่นคง เพราะเป็นพระพุทธดำรัส ใครอื่นจะลบล้างหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงไว้ดีแล้วนี้ มิได้เลย

[๓] ต้องทราบและเข้าใจ **"วิภาค ๖"** แห่งวิปัสสนาโดยแจ้งชัด คือ การที่จะพิจารณาเห็นสภาวะของธรรมชาติใด ว่า **"เป็นสภาพไม่เที่ยง" "เป็นทุกข์"** และ **"เป็นอนัตตา"** นั้น ต้องพิจารณาเห็นลักษณะที่แสดง

ความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจลกฺขณํ) **ลักษณะที่แสดงความเป็นทุกข์ (ทุกฺขลกฺขณํ) และลักษณะที่แสดงความเป็นอนัตตา (อนตฺตลกฺขณํ)** ว่ามีอย่างไรอีกด้วย คือ ต้องพิจารณาเห็นสภาวะของธรรมชาติตามที่เป็นจริง ว่า

๓.๑) **ความเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจตา)** โดยการพิจารณาเห็น

๓.๒) **ลักษณะที่แสดงว่าเป็นของไม่เที่ยง (อนิจฺจลกฺขณํ)**

๓.๓) **ความเป็นทุกข์ (ทุกฺขตา)** โดยการพิจารณาเห็น

๓.๔) **ลักษณะที่แสดงว่าเป็นทุกข์ คือทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้นาน** ตลอดไป (ทุกฺขลกฺขณํ)

๓.๕) ความเป็นของมิใช่ตัวตน (แท้) (อนตฺตตา) โดยการพิจารณาเห็น

๓.๖) **ลักษณะที่แสดงว่า เป็นของไม่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตน (อนตฺตลกฺขณํ)**

จึงจะสามารถวินิจฉัยได้แน่นอนว่า สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งใดไม่เป็นอนัตตา ถ้าไม่มีหลักพิจารณาได้อย่างถูกต้องแน่นอน การที่จะรู้จักลักษณะของสังขารธรรมและวิสังขารธรรม ดังเช่น พระนิพพาน ว่าคืออย่างไร แน่ๆ ก็เลอะเหลว

ที่จะเข้าใจ อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ได้อย่างถูกต้อง และแจ่มแจ้งก็ต้องศึกษาให้รู้แจ้งจากทั้งหลักพระปริยัติธรรม และต้องปฏิบัติสมถวิปัสสนาจนถึงเกิดวิปัสสนาปัญญา เห็นแจ้ง รู้แจ้งด้วยตนลำพังแต่อ่านจากตำราหรือเพียงแต่ได้ฟังเขาว่ามา แล้วจดจำไว้ได้ ยังมีโอกาสผิดพลาดได้มาก

เมื่อเห็นแจ้งชัดสภาวะของสังขารคือธรรมชาติที่ประกอบด้วยปัจจัยปรุงแต่งว่าเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ อนตฺตา ชื่อว่า "วิปัสสนาปัญญา" แล้วจึงจะสามารถพัฒนาภูมิปัญญาสูงขึ้นไปเป็นปัญญาอันเห็นแจ้ง รู้แจ้งพระอริยสัจ ๔ และพระนิพพาน ชื่อว่า "โลกุตตรปัญญา" ต้องทำความเข้าใจ "พระนิพพาน"

ทั้งโดยลักษณะ/สภาวะ โดยความเป็นธาตุ ที่ทรงสภาวพระนิพพาน และโดยความเป็นอายตนะและต้องทำความเข้าใจ "พระนิพพาน" โดยความเป็นบัญญัติธรรมและปรมัตถธรรม อันเป็นคุณธรรมภายในของพระอริยเจ้า/พระอรหันตเจ้า ฯลฯ ให้ถูกต้องและตรงประเด็นอีกด้วย

เมื่อรู้แจ้งเห็นแจ้งในพระนิพพานเพียงใด ก็จะรู้แจ้งชัดว่าพระนิพพานมีลักษณะหรือสภาวะเป็นอย่างไร เพียงนั้น

ถ้ากล่าวพระนิพพานโดยประเด็นใด มีลักษณะ หรือสภาวะที่แสดงความเป็นสภาวธรรมที่ไม่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตนก็เป็นอนัตตา

หรือถ้ากล่าวพระนิพพาน โดยประเด็นใด ที่มีลักษณะ หรือสภาวธรรมที่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตน (คือมีสภาพที่ตรงกันข้ามกับความเป็นอนัตตา) ก็เป็นอัตตาแท้ (ไม่ใช่อัตตาสมมติ)

พึงสำเหนียกว่า พระนิพพานธรรมนั้น ต้องรู้แจ้งทั้งจากหลักปริยัติและจากธรรมปฏิบัติ (สมถวิปัสสนา) ด้วยตน ให้แน่ใจด้วยตนจึงจะใช้ได้ เพราะพระธรรมที่ลึกซึ้งเช่นนี้ เป็นปจฺจตฺตํ เวทิตพฺโพ วิญฺญูหิ คือเป็นธรรมอันวิญญูชนพึงรู้แจ้งด้วยตน

พระนิพพาน คือ อมตธรรม

คำอธิบายเกี่ยวกับ "นิพพาน" มีอยู่ในพระไตรปิฎกอย่างชัดแจ้ง ว่ามีลักษณะเช่นใด จึงได้คัดมาไว้เพื่อตัดข้อโต้เถียง ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงวินิจฉัยไว้อย่างกระจ่างแจ้ง เช่น

ใน อภิ. ก. ๓๗/๑๘๘/๔๒ และ ใน อภิ.ปุ ๙๖/๑๐๓/๑๗๙ มีความว่า

"ดูก่อนเสนิยะ ศาสดาประเภทนี้มีปรากฏ อยู่ในโลก.. ในศาสดา ๓ ประเภทนั้น คือ

๑. ศาสดาที่บัญญัติ "อัตตา" โดยความเป็นของจริง "โดยความเป็นของแท้ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า" นี้เรียกว่า ศาสดาที่เป็น "สัสสตวาท" (ลัทธิมิจฉาทิฏฐิว่าเที่ยง)

๒. ศาสดาที่บัญญัติ "อัตตา" โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ "เฉพาะในปัจจุบัน" ไม่บัญญัติเช่นนั้นในเบื้องหน้านี้เรียกว่าศาสดาที่เป็น "อุจเฉทวาท" (ลัทธิมิจฉาทิฏฐิว่าขาดสูญ)

๓. ศาสดาที่ไม่บัญญัติ "อัตตา" โดยความเป็นของจริง โดยความเป็นของแท้ "ทั้งในปัจจุบัน ทั้งในเบื้องหน้า นี้เรียกว่าศาสดาที่เป็น "สัมมาสัมพุทธ"

(ต โยเม เสนิย สตฺถาโร สนฺโต สํวิชฺชมานา โลกสฺมึ ..ฯเปฯ..
ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเฐ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต
เถตโต สญฺญเปติ อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต
เถตโต ปญฺญเปติ อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา สสฺสตวาโท
ตตฺร เสนิย ยฺวายํ สตฺถา ทิฏฺเฐว หิโข ธมฺเม อตฺตานํ
สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ โน จ โข อภิสมฺปรายํ อตฺตานํ
สจฺจโต เถตโต ปญฺญเปติ อยํ วุจฺจติ เสนิย สตฺถา

อุจเฉทวาโท.
ตตฺร เสนิย ยวายํ สตฺถา ทิฏฺเฐ เจว ธมฺเม อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญเปติ อภิสมฺปรายญฺจ อตฺตานํ สจฺจโต เถตโต น ปญฺญเปติ อยํ วุจฺจติเสนิย สตฺถา สมฺมาสมฺพุทฺโธ)

หัวใจของพระพุทธศาสนาคือ "ข้อที่ ๓"

เพราะพระพุทธองค์ทรงเป็น "พระสัมมาสัมพุทธเจ้า" ฉะนั้นเราจึงต้องพิจารณาข้อนี้เป็นหลัก ซึ่งจะเห็นว่า ในพุทธพจน์ข้อ ๓ นี้ "ได้ทรงปฏิเสธอัตตาอันเป็นโลกียะ ในส่วนความหมายของศาสนาและศาสดาอื่นเสียทั้งสิ้น อันได้แก่พวก "ศาสดาสัสสตวาท" และ "ศาสดาอุเฉทวาท" ซึ่ง "อัตตา" ของศาสดาเหล่านั้นล้วนเป็น "อัตตาที่เป็นโลกียะทั้งสิ้น" ซึ่งในเหล่าศาสดาเหล่านั้น ไม่มีผู้ใดบรรลุถึงซึ่งโลกุตตระธรรมอันมีพระนิพพานเป็นที่สุดเลยแม้แต่หนึ่งเดียวนอกจาก พระบรมศาสดาสัมมาสัมพุทธเจ้าเท่านั้น

ดังนั้นพระองค์จึงปฏิเสธ "อัตตานุทิฏฐิอัตตาวาทุปาทาน" เหล่านั้นซึ่งเป็นความเชื่อยึดติดกับสิ่งที่ไม่มีแก่นสารอันเป็นเพียง **"อัตตาโลกีย์" ว่าคือสิ่งเดียวกันกับ "อมตธรรม"** ซึ่งแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

"อมตธรรม" คือสภาพที่มีความ "เที่ยงแท้เป็นปรมัตถธรรม มีสภาพพ้นจากโลกีย์" ไม่มีกิเลส ตัณหา อาสวะ ซึ่งจะได้มีเฉพาะ พระอริยเจ้าซึ่งบรรลุอรหันต์ (นิพพาน) แล้วเท่านั้น จึงเป็นสภาพที่ ตรงกันข้ามกับ "อัตตาโลกียะ ซึ่งจะเป็นอนัตตา" เพราะว่า

"อมตธรรม" เป็นสภาพธรรมที่ไม่ประกอบด้วย ปัจจัยปรุงแต่ง (เป็นวิสังขารหรืออสังขตธรรม) และก็เพราะโดยธรรมชาติของ "อมตธรรม" นี้จะเกิดขึ้นได้จากการปฏิบัติสมาธิจิต เพื่อการสลัดออกให้พ้นจากธรรมชาติอันมีปัจจัยปรุงแต่ง (สังขารหรือสังขตธรรมเท่านั้นมิได้เป็นไป โดยการศึกษาท่องบ่น จดจำแล้วพ้นได้ จะต้องเป็นไปโดยการปฏิบัติจิตเพียงอย่างเดียว)

ดังมีพุทธพจน์อันปรากฏในพระไตรปิฎกบาลีเถรวาท ขุ.อุ. ๒๕/๑๖๐/๒๐๗-๒๐๘ ว่า

ภิกษุทั้งหลาย ธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้วอันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว

"มีอยู่"

ภิกษุทั้งหลาย ถ้าธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว อันปัจจัยกระทำไม่ได้แล้ว ปรุงแต่งไม่ได้แล้ว จักมีไม่ได้แล้วไซร้ การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้ว อันเป็นปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว

"จะไม่พึงปรากฏในโลกนี้เลย"

ภิกษุทั้งหลาย ก็แลเพราะธรรมชาติอันไม่เกิดแล้ว ไม่เป็นแล้ว ปัจจัยอันกระทำไม่ได้แล้วปรุงแต่งไม่ได้ แล้ว

"มีอยู่"

ฉะนั้น การสลัดออกซึ่งธรรมชาติที่เกิดแล้ว เป็นแล้วอันปัจจัยกระทำแล้ว ปรุงแต่งแล้ว

"จึงปรากฏ"

(อตฺถิ ภิกขเว อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ โน เจ ตํ ภิกฺขเว อภวิสฺส อชาตํ อภูตํ อกตํ อสงฺขตํ นยิธ ชาตสฺส ภูตสฺส กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญาเยถ ยสฺมา จ โข ภิกฺขเว อตฺถิ อชาตํ อภูตํ อสงฺขตํ ตสฺมา ชาตสฺส ภูตสฺส กตสฺส สงฺขตสฺส นิสฺสรณํ ปญฺญายติ.)

อมตธรรม อันเป็น วิสังขาร/อสังขตธรรม เที่ยงแท้ ไม่แปรปรวนไปตามอำนาจแห่งเหตุและปัจจัย เรียกว่า "นิพพาน" คือพ้นจากวัฏฏะสงสาร จะได้มาโดยการปฏิบัติทางสมาธิจิตเท่านั้นไม่มีทางอื่นใดทั้งสิ้น

ผลการปฏิบัติของพระสุปฏิปันโน ว่าพระนิพพานธาตุเป็นอัตตาและไม่สูญ

[๑] สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสฺสเทวมหาเถร) วัดสุทัศนเทพวราราม ราชวรมหาวิหาร

สมเด็จพระสังฆราช
(แพ ติสฺสเทว มหาเถร)

ความรู้ที่เกิดปัญญาของเราจริงๆ นั้น ควรต้องรู้ทั้ง ๒ อย่าง คือรู้ทั้งฝ่ายรับและฝ่ายปัด รู้ทั้งของแท้และของเทียมจึงจัดเป็นความรู้จริงฉะนั้นฉันใด คนที่ไม่รู้จักอัตตาแล้ว จะรู้จักว่าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตานั้นไม่ได้ ถึงเห็นและพูดอยู่ก็เห็นแลพูดตามสัญญาเท่านั้นไม่ใช่ความรู้ความเห็นของตนเอง สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และอริยชนพุทธสาวกของพระองค์ ผู้มีญาณจักษุอันเสร็จมาแต่อริยมรรคท่านเห็นว่าขันธ์ ๕ เป็นอนัตตาไม่ใช่ตัวตน เพราะท่านได้ธรรม อย่างอื่นคือพระนิพพานเป็นอัตตาแล้วความรู้ของท่านจัดเป็นความรู้จริงแท้ เพราะฉะนั้นแลพระองค์จึงตรัสกับพระพวกเบ็ญจวัคคีย์ว่า อมตธรรมเราได้แล้ว ครั้นต่อมาพระองค์ก็ทรงแสดงขันธ์ ๕ เหล่านั้นว่าเป็นอนัตตา ให้พระพวกเบ็ญจวัคคีย์ฟัง เช่นนี้ พิจารณาดูเถอะ คนที่ไม่ได้อัตตาจะพูดว่า ขันธ์ ๕ เป็นอนัตตาอย่างไรได้

(สมเด็จพระสังฆราช) [แพ ติสฺสเทว มหาเถร] วัดสุทัศนเทพวรารามราชวรมหาวิหาร เถรบัญญัติ : หสน.อาทรการพิมพ์. พ.ศ. ๒๕๔๔, หน้า ๒๙)

[๒] พระเดชพระคุณหลวงพ่อวัดปากน้ำ พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร)

พระมงคลเทพมุนี
(สด จนฺทสโร)

ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **"ติลักขณาทิคาถา"** เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๔๙๗ ในหนังสือชีวประวัติและผลงานรวมพระธรรมเทศนา ๖๓ กัณฑ์ หน้า ๔๐๗ ว่า

"ส่วนกายพระอรหัตถ้าถึงพระอรหัตละก็เป็นนิจจัง สุขัง อัตตาแท้ๆ กายธรรมก็มีขันธ์เหมือนกัน แต่เป็นธรรมขันธ์ ท่านไม่เรียกเบญจขันธ์เป็นธรรมขันธ์เสีย มีธาตุเหมือนกันเป็นวิราคธาตุ เป็นวิราคธรรม เป็นธรรมไปทั้งก้อน เพราะฉะนั้นกายธรรมพระอรหัตเป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน กายพระอรหัตก็ละเอียดเป็นนิจจัง สุขัง อัตตาหมดทั้งก้อน"

[๓] พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตมหาเถร ได้แสดงโวหารธรรมว่า

"ได้สมบัติทั้งปวง ไม่ประเสริฐเท่าได้ตน เพราะตัวตนเป็นที่เกิดแห่งสมบัติทั้งปวง"

(จากแผ่นจารึกในพิพิธภัณฑ์ พระอาจารย์มั่น ภูริทัตตมหาเถระ วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมือง จังหวัดสกลนคร)

และพระเดชพระคุณท่านได้แสดงโวหารธรรมอันเกี่ยวเนื่องกับสภาวพระนิพพานธรรม ว่า

พระอาจารย์มั่น ภูริทตฺตมหาเถร

"พระขีณาสพเจ้าทั้งหลายดับโลก ๓ รุ่งโรจน์อยู่ คือทำการพิจารณาและบำเพ็ญเพียรเป็นภาวิโต พหุลีกโต คือทำให้มาก เจริญให้มาก จนจิตมีกำลังสามารถพิจารณาสมมติทั้งหลาย ทำลายสมมติทั้งหลาย ลงไปได้จน เป็นอกิริยาก็ย่อมดับโลก ๓ ได้ การดับโลก ๓ นั้นท่านขีณาสพเจ้า ทั้งหลายมิได้เหาะขึ้นไปในกามโลก รูปโลก อรูปโลก เลยทีเดียว คงอยู่กับที่นั่นเอง แม้พระบรมศาสดาของเรา ก็เช่นเดียวกัน พระองค์ประทับนั่งอยู่ ณ ควงไม้โพธิพฤกษ์แห่งเดียว เมื่อจะดับโลก ๓ ก็มิได้เหาะขึ้นไปในโลก ๓ คงดับอยู่ที่จิต จิตนั่นเองเป็นโลก ๓ ฉะนั้น **ท่านผู้ต้องการดับโลก ๓ ถึงดับที่จิตของตน ๆ จนทำลายกิริยา คือ ตัวสมมติหมดสิ้นจากจิต ยังเหลือแต่อกิริยา [คือนิโรธธาตุ/พระนิพพานธาตุ] เป็นฐีติจิต ฐีติธรรม อันไม่รู้จักตาย** [อมตธรรม] ฉะนี้แล."

(พระอาจารย์มั่น ภูมิทัตตมหาเถระ, มุตโตทัย : รุ่งแสงการพิมพ์, ไม่บอกปีพิมพ์ หน้า ๒๗)

[๔] **หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม** วัดป่าอรัญวิเวก จ.นครพนม

เมื่อเป็นพระเจ้าแผ่นดินโลกุตตรมนุษย์ ได้เป็นพระอรหันต์เข้าพระนิพพานไปแล้ว พระนิพพานก็ยังมีอยู่ ไม่เสื่อมสูญ พระพุทธเจ้าเข้าพระนิพพานก็มีอยู่ในพระนิพพาน นั่นแล

หลวงปู่ตื้อ อจลธมฺโม

พระโมคคัลลาน์ พระสารีบุตร พระอนุรุทธ พระอานนท์ เข้านิพพานก็มีอยู่ในพระนิพพานนั่นแล นางภิกษุณีทั้งหลายได้บวชกาย วาจา ใจ ใจก็เป็นพระนิพพาน แล้วเข้าพระนิพพานได้ด้วย เหมือนกับพระจันทร์ พระจันทร์ไม่มีวันแก่ พระจันทร์ไม่มีวันเจ็บ พระจันทร์ไม่มีร้อนไม่หนาว ดาวไม่มีเกิดไม่มีตาย

คนเรานี้เป็นบ้าเป็นบอ คอยาว ตาขาว ลิ้นยาว ใช้ไม่ได้ ส่วนพระธรรมคำสั่งสอนเกิดจากหัวใจของพระพุทธเจ้า เกิดจากหัวใจของพระอรหันต์ทั้งหลาย ทำไมพวกเราทั้งหลายและพวกท่านทั้งหลายจึงไม่รู้ ทำไมเราจึงไม่เห็น **ถ้าเราเป็นพระอรหันต์ เป็นพระโสดาบัน เป็นพระอนาคามีเมื่อใด ก็เมื่อนั้นแหละ จึงจะเห็นจะรู้ที่อยู่พระพุทธเจ้า ที่อยู่ของพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย.**

(อาจาริยธัมโมทยาน พ.ศ. ๒๕๓๖ หน้า ๑๒๗ เรียบเรียงโดยกลุ่มสอนปรัชญาและพุทธธรรม ; หอรัตนชัยการพิมพ์)

[๕] **พระเดชพระคุณพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน)**

ได้แสดงพระธรรมเทศนาเรื่อง **"ความตายเป็นธรรมดา"** ในหนังสือธรรมชุดเตรียมพร้อม หน้า ๔๓๕ ว่า "การที่เราบำเพ็ญอยู่เวลานี้และบำเพ็ญเรื่อยมานี้ แล คือการดำเนินเพื่อหลบหลีกปลีกภัยทั้งหลายโดยลำดับ จนบรรลุถึง **"มหาสมบัติอันพึงหวัง"** จากนั้น จะเรียกว่า "นิจจัง"

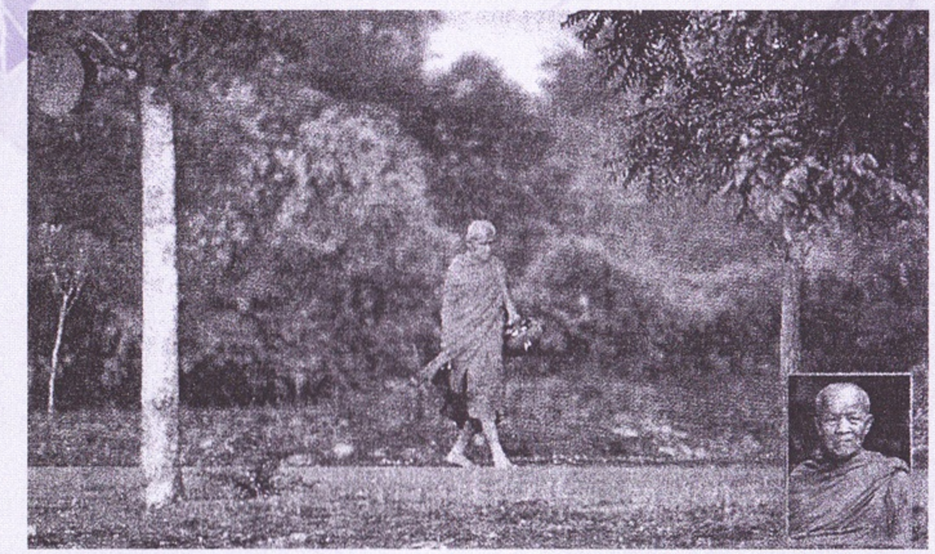

เป็นของเที่ยงก็ได้ เพราะไม่มีอะไรเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่มีอะไรเข้ามาทำลายจิตให้เดือดร้อนวุ่นวาย **จะเรียกว่า "บรมสุข" ก็ไม่ผิด จะเรียกว่า "อัตตา" ก็ไม่น่าจะผิด** เพราะเป็น "ตน" แท้ คือตนในหลักธรรมชาติ ไม่มี "สมมติ" น้อยใหญ่ แม้ปรมาณูเข้ามาเกี่ยวข้องใจ แต่ไม่ได้หมายถึง "อัตตา" ที่เป็นคู่กับ "อนัตตา" นั้นเป็นความสมมติอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งเป็นทางดำเนินเพื่อพระนิพพาน"

และยังได้แสดงเรื่องนิพพาน ไว้ในหนังสือ คำถาม-คำตอบปัญหาธรรม พ.ศ. ๒๕๓๖ หน้า ๕๐ ว่า **"ที่ว่าพระนิพพานไม่มีนั้น คือกิเลสหลอกตรง ๆ ก็กิเลสทั้งหลายตลอดโคตรแซ่ของกิเลส มันไม่เคย เห็นนิพพาน** มันจะทราบได้อย่างไรว่านิพพานมีหรือไม่มี **พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ต่างหากเห็นนิพพาน** ท่านจึงสอนให้พวกเราไปนิพพานกัน ถ้าอยากไปนิพพาน ก็ให้เชื่อพระพุทธเจ้า **ถ้าอยากลงไปเป็นปลาต้มอยู่ในนรก ก็ให้เชื่อกิเลสตัวหลอกว่า นิพพานไม่มี"**

อนึ่ง ได้มีบทสนทนาธรรม (ถาม-ตอบ) คำตอบอธิบายเรื่อง **"นิพพาน"** ของพระธรรมวิสุทธิมงคล (หลวงตาพระมหาบัว ญาณสมฺปนฺโน) เมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒ ลงในหนังสือพิมพ์ดอกเบี้ยธุรกิจ

ฉบับที่ ๓๑๘ ประจำวันจันทร์ที่ ๘ มีนาคม - วันอาทิตย์ที่ ๑๔ มีนาคม ๒๕๔๒ ว่า

นิพพานเป็นอนัตตาได้อย่างไร
พระธรรมวิสุทธิมงคล (บัว ญาณสมฺปนฺโน)
แสดงเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๔๒

ถาม : ตอนนี้ เรื่องเกี่ยวกับว่า **"นิพพานเป็นอัตตา หรืออนัตตา"** หลวงตามีความเห็นอย่างไร?

ตอบ : นี่พุทโธคำเดียวก็ไม่เคยว่า มาถามหา "นิพพาน" หาประโยชน์อะไร มันไม่เกิดประโยชน์จะมาถามพุทโธคำเดียวยังว่าไม่จบ แอ๊ะ ๆๆ ยังไม่จบนะ กำลังจะตายแล้ว ง่วงนอนว่าพุทโธไม่ได้ แล้วยังถามว่านิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา เราไม่ตอบ มันไม่สมเหตุสมผลกันที่จะตอบ ไม่ตอบ เข้าใจไหม (หัวเราะ) มันสมควรจะตอบตอบทันทีเลย สมควรจะตอบ ยังไม่ถามก็ตอบ เมื่อไม่สมควรจะตอบ ถามเท่าไรก็ไม่ตอบ ไม่เกิดประโยชน์ (หัวเราะ)....ถามอะไร นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตางั้นหรือตะกี้นี้ มันงมเงากันทั้งนั้นแหละพวกเรา **ผู้สักรู้พระนิพพาน เห็นพระนิพพานจริง ๆ ท่านไม่ถาม** ถามอะไร ไอ้พวกงมเงานั่นแหละมันถาม ทั้ง ๆ ที่ไม่สนใจกับคำนะ (ก็ยังมาถามว่า) **"นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา"** (หัวเราะ)

ในหนังสือมี เคยอ่านหรือยัง ทุกคนนั้นแหละ เรื่องนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตา ไปรู้คำชื่อพระนิพพาน พระนิพพานแท้เป็นยังไง ไม่เคยรู้ แล้วปฏิบัติเพื่อพระนิพพานก็ไม่เคยปฏิบัติ แต่ก็ถามโก้ ๆ ไปยังงั้นแหละ เพราะฉะนั้นการตอบโก้ ๆ เราจึงไม่อยากตอบ ต้องเอาตัวจริงเข้ามาเลย....มีมีผู้มาถามเหมือนกัน พวกมหาเปรียญเขามาถาม เราเป็นหลวงตาบัว มาถามสิ่งเหล่านี้แหละ แต่เมื่อมันพอเป็นคติบ้าง เราก็นำมาพูดให้ฟัง อันไหนที่ไม่เป็นประโยชน์เราไม่พูด เราจะพูดเพื่อประโยชน์อย่างเดียว

นิพพานเป็นอนัตตา ว่าอย่างนั้น บางทีอ้างคัมภีร์มาก็มีนิพพานเป็นอัตตาหรือเป็นอนัตตา มาถาม ถ้าหากว่ามีความจริงใจที่จะปฏิบัติดีแล้วจริงๆ แล้ว นิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตาก็ไม่สำคัญยิ่งกว่าการปฏิบัติเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อความสว่างกระจ่างแจ้ง เพื่อปลดทุกข์ออกจากใจของตนโดยลำดับๆ จะดีกว่า ถามหาชื่อพระนิพพานเป็นไหนๆ นะ มันมีความหมายอยู่อย่างนั้น ถ้าพูดตามหลักธรรมชาติแล้วนะ ของผู้ปฏิบัติแล้วนิพพานเป็นอนัตตาได้อย่างไร นั่นมันก็ต้องต้อนเอาตรงนั้นซิ **ถ้านิพพานเป็นอนัตตา นิพพานก็เป็นไตรลักษณ์ซิ คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นทางพระนิพพาน แล้วพระนิพพานวิเศษวิโสได้อย่างไร นิพพานพ้นจากสมมติโดยประการทั้งปวง แล้วยังมากลับเป็นอนัตตา อยู่อีก นิพพานก็เป็นไตรลักษณ์ซิ นั่นคืออนิจจัง ทุกขัง อนัตตา อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นี้เป็นทางก้าวเดินเพื่อพระนิพพาน เมื่อผ่านนี้หมดแล้ว จิตถึงจะเป็นนิพพานได้ แล้วนิพพานจะมากลับเป็นอนัตตานี้ได้อย่างไร ถ้าไปเป็นอนัตตาได้ นิพพานนี้เป็นไตรลักษณ์ซิ** วิเศษวิโสอะไร เข้าใจไหมล่ะ ที่พูดนี่

ปฏิบัติให้ถึงของจริงก็แล้วกัน ไม่ต้องไปถามใครเหมือนกับว่าความอิ่มนี่ เมื่อเรากินให้อิ่มเต็มที่แล้ว ความอิ่มของเราเป็นอัตตาหรืออนัตตา ถามบ้าอะไรอย่างนั้น ใครก็เคยกิน ใครก็เคยอิ่ม รู้ด้วยกันแล้วถามหาอะไรว่าเป็นอัตตาหรืออนัตตา มันก็เต็มท้องนี่ ว่าไง ถามลมๆ แล้งๆ อย่างนั้นแหละ เอากระพี้มาอวดกัน

สมัยนี้เป็นสมัยคัมภีร์ ไม่ได้สนในปฏิบัติ ศาสนากลายเป็นศาสนาคัมภีร์ ศาสนากระดาษไปหมด ไม่ได้อยู่กับความประพฤติหัวใจคนเลย เวลานี้ชาวพุทธ เราจึงเป็นชาวพุทธ กระดาษ ศาสนากระดาษ ศาสนาตู้คัมภีร์ใบลาน ไม่ได้เข้ามาสู่หัวใจที่จะทรงมรรคทรงผลที่จะขึ้นตามทางพระพุทธเจ้าสอนเลยนะ เวลานี้ห่างเหินขนาดนั้นแหละ **ชาวพุทธเราเรียนไปมากน้อย ได้เพียงความจำ กิเลสตัวเดียวก็ไม่ถลอกปอกเปิกออกจากความจำเรียนถึงพระนิพพาน กิเลสก็ไม่ถลอกปอกเปิกแม้สักนิดนึงนะ**

แล้วก็มาอวดรู้ อวดฉลาด อวดลมปาก เจ้าของเพียงความจำเท่านั้นมาเป็นมรรคผลนิพพานได้อย่างไร ต้องปฏิบัติซิ ท่านสอนให้ปฏิบัติว่าอย่างไร **ต้องทำมรรคผลนิพพาน สอนตั้งแต่เริ่ม ตั้งแต่ศีล สมาธิ ปัญญา** สอนนักปฏิบัติเรา ศีลรักษาให้ดี อะไรที่เป็นภัยต่อศีลอย่าให้มายุ่งตัดขาดสะบั้นออกไปเลย นั่นผู้ก้าวเดินเพื่อพระนิพพาน สมาธิเป็นอย่างไร พิจารณาที่จิตเวลาเราวุ่นวายอยู่เวลานี้ คือจิตทำลายสมาธิ ความสงบเยือกเย็นของใจไม่มีบังคับมันออก สิ่งเหล่านี้ด้วยจิตตภาวนาของเรามันก็แจ้งขึ้นมา สมาธิก็ปรากฏเด่นขึ้น มาถามหาอะไรแจ้งเข้าไปๆ ถึงขั้นปัญญา ก็กระจ่างไป กิเลสมีเท่าไรขาดสะบั้นๆ ไปในหัวใจ จนกระทั่งกิเลสขาดสะบั้นออกไปหมด จิตหลุดพ้นแล้วถามหาอะไรนิพพาน แล้วหาตั้งชื่อนิพพานเป็นอัตตาหรืออนัตตามีประโยชน์อะไร นั่นภาคปฏิบัติ ภาคแก้กิเลส ภาคฆ่ากิเลส พระพุทธเจ้าสอนอย่างนี้นะ สอนให้แก้กิเลส ฆ่ากิเลส ไม่ได้**สอนให้จดจำคัมภีร์ใบลานแล้วเอาน้ำลายมาอวดกันเฉยๆ นะ ว่าคนนั้นเรียนได้มาก ชั้นนั้นชั้นนี้ ชั้นขี้หมาอะไรก็ไม่รู้ มันไม่มีความหมายเลย มีแต่ลมปาก เอาความจำมาอวดกัน** เอามรรคเอาผลที่ทรงในหัวใจจากการปฏิบัติของตัวเองซิ มาอวดพระพุทธเจ้าเอามรรคเอาผล พระอรหันต์เอามรรคเอาผลมาอวดกัน ท่านทรงไว้แล้ว **นั่นเรามีแต่ลมปากลมๆ แล้งๆ มาอวดกัน มันก็เป็นศาสนาลมปากเป็นหนอนแทะกระดาษ ไปเลย เรียนเท่าไรๆ ก็ไม่มีความหมาย ไม่สนใจที่จะแก้กิเลส มีแต่จะสั่งสมกิเลส สำคัญว่าตนเรียนรู้หลักนักปราชญ์ยิ่งเขามายกยอว่าพระไตรปิฎกเคลื่อนที่ นี่เป็นบ้า ในส่วนล้านเลยนะ นี่เรียนสูงเรียนได้มาก นี่พระไตรปิฎกเคลื่อนที่ เป็นบ้าของส่วนล้านเลยเชียว** หากผู้ปฏิบัติจริงๆ เห็นจริงๆ ท่านไม่ตื่น ตื่นหาอะไร เงาก็รู้ ตัวก็รู้ เงากับตัว มันก็ต่างกัน มันก็รู้ทันทีเลย อะไรจริง อะไรปลอมรู้ทันทีเลย...

หลวงปู่ชอบ ฐานสโม

[๖] **หลวงปู่ชอบ ฐานสโม วัดป่าโคกมน ตำบลผาน้อย อำเภอวังสะพุง จังหวัดเลย**

กล่าวว่า **"นิพพานไม่ได้สูญ ไม่ได้อยู่ตามที่โลกคาดคะเนหรือเดากัน ทำจริงจะได้เห็นของจริง รู้จริงและจะเห็นนิพพานเอง เห็นพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ เห็นครูบาอาจารย์ที่ท่านบริสุทธิ์เองและหายสงสัยโดยประการทั้งปวง"**

(จากหนังสือชีวประวัติฉบับปรับปรุง พ.ศ. ๒๕๓๕ หน้า ๑๒๙-๑๓๐)

ธรรมกาย คือ กายที่สำเร็จด้วยธรรม

ธรรมกาย คือ กายที่สำเร็จด้วยธรรมของพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และของพระอรหันต์สาวกนั้นเอง คือ พระนิพพานธาตุ ผู้ทรงสภาวะนิพพาน ซึ่งเป็นอมตธรรมที่มีแก่นสารสาระในความเป็นตัวตน คือเป็นโลกุตตรอัตตา (แท้)

สมเด็จพระสังฆราชสา (ปุสฺสเทวมหาเถร) ได้ทรงเรียบเรียงไว้ในหนังสือปฐมสมโพธิ หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี-เอก (สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงชำระ) ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๒๓/๒๕๓๘, สำนักงานมูลนิธิ มหามกุฏราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๓๘, หน้า ๑๐ ความว่า

เอวํ อติทุลลภปาตุภาโว แม้องค์พระตถาคต อังคีรสศักยมุนีโคดมสัมมาสัมพุทธเจ้านี้ ซึ่งมีความปรากฏ ในโลกอันสัตว์ได้ด้วยยาก ดังนี้ **พระองค์ได้อุบัติบังเกิดขึ้น แล้วในโลก ด้วยรูปกายอุบัติและธรรมกายอุบัติ ทั้ง ๒ ประการ** พร้อมด้วยอัจฉริยอัพภูตธรรมตามธรรมดานิยม โดยพุทธธรรมดา **ความบังเกิดด้วยรูปกายนั้น จัดเป็น ๒ คือ โอกกันติสมัยลงสู่พระครรภ์ และนิกขมนสมัย ประสูติ จากพระครรภ์. ส่วนความบังเกิดด้วยธรรมกายนั้น คือ ตรัสรู้พระอนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ.**

ธรรมกาย ภาษาบาลีว่า **"ธมฺมกาย"** เป็นคำสมาสของศัพท์ ๒ ศัพท์ คือ **"ธมฺม"** และ **"กาย"** เฉพาะคำว่า **"กาย"** หมายความถึง

(๑) **กาย** (เทห)
(๒) **กอง, ประชุม** (ราสิ)

(พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวรสิริวัฒน์ สมเด็จพระสังฆราชเจ้า วัดราชบพิธ, พระคัมภีร์อภิธานัปปทีปิกา, พิมพ์ครั้งที่ ๓ [กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๓๐], หน้า ๓๒๗)

สรุปความหมาย **"ธรรมกาย"** คือ **กายที่สำเร็จด้วยธรรม** ดังมีพระพุทธดำรัส และพระอรรถกถาจารย์ได้แสดงไว้ดังนี้

[๑] สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า พระองค์เป็นธรรมกาย

ตถาคตสฺส เหตํ วาเสฏฐา อธิวจนํ ธมฺมกาโย อิติปิ พฺรหฺมกาโย อิติปิ ธมฺมภูโต อิติปิ พฺรหฺมภูโต อิติปิ.

ที. ปา. ๑๑/๕๕/๙๒

แปลความว่า : ดูก่อนวาเสฏฐะและภารทวาชะ เพราะคำว่า **ธรรมกาย** ก็ดี ว่าพรหมกายก็ดี ว่าธรรมภูตก็ดี ว่าพรหมภูตก็ดี เป็นชื่อของตถาคต.

พระพุทธโฆษาจารย์ได้อรรถาธิบายพระพุทธพจน์นี้ว่า พระวรกายของพระตถาคตนั้นเป็นธรรมแท้ เพราะสำเร็จด้วยธรรม พระธรรมเป็นพระวรกายของพระองค์ ฉะนั้น พระองค์จึงเป็นธรรมกาย มีปรากฏในคัมภีร์สุมังคลวิลาสินี ว่า

ตตฺถ "ธมฺมกาโย อิติปิ" ติ กสฺมา ตถาคโต "ธมฺมกาโย" ติวุตฺโต. ตถาคโต หิ เตปิฏกํ พุทฺธวจนํ หทเยน จินฺเตตฺวา วาจาย อภินีหริ. เตนสฺส กาโย ธมฺมมยตฺตา ธมฺโมว. อิติ ธมฺโม กาโย อสฺสาติ ธมฺมกาโย.

ที. อฏ. ๓/๕๐

แปลความว่า : ในพระพุทธพจน์นั้น คำว่า **ธมฺมกาโย อิติปิ** มีความว่า เพราะเหตุไร **พระตถาคต**จึงได้รับขนานพระนามว่า **"ธรรมกาย"** เพราะพระตถาคตทรงคิดพระพุทธพจน์คือ พระไตรปิฎกด้วยพระหทัยแล้ว ทรงนำออกแสดงด้วย พระวาจา. **ด้วยเหตุนั้นพระวรกายของพระตถาคตนั้นจึงเป็นธรรมแท้เพราะสำเร็จด้วยธรรม. พระธรรม เป็นพระวรกายของพระตถาคตนั้น ดังพรรณามานี้ ฉะนั้น พระองค์จึงเป็นธรรมกาย.**

[๒] สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสว่า พระปัจเจกพุทธเจ้าทั้งหลาย มีธรรมกายมาก

มหนฺตธมฺมา พหุธมฺมกายา.

ขุ. อป. ๓๒/๒/๒๐

แปลความว่า : (นักปราชญ์เหล่านั้น ย่อมเป็นพระสยัมภูปัจเจกชินเจ้า) มีธรรมใหญ่ มีธรรมกายมาก.

พระอรรถกถาจารย์ได้อรรถาธิบายพระพุทธพจน์นี้ไว้ในคัมภีร์วิสุทธชนวิลาสินี ว่า

กึ ภูตา? มหนฺตธมฺมา ปุริตมหาสมฺภารา พหุธมฺมกายา อเนกธมฺมสภาวสรีรา.

อป. อฏ. ๑/๒๔๕

แปลความว่า : ถามว่า ท่านเป็นอย่างไร? ตอบว่า ท่านเป็นผู้มีธรรมยิ่งใหญ่ คือมีบุญสมภารใหญ่ อันได้บำเพ็ญมาแล้ว **มีธรรมกายมาก คือมีสภาวธรรมมิใช่น้อย เป็นกาย.**

[๓] พระอรหันต์แสดงตนเองว่า เป็นธรรมกาย

สํวทฺธิโตยํ สุคต รูปกาโย มยา ตว อานนฺทิโย ธมฺมกาโย มม สํวทฺธิโต ตยา.

ขุ. อป. ๓๓/๑๕๗/๒๘๔

แปลความว่า : ข้าแต่พระสุคตเจ้า **รูปกาย**ของพระองค์นี้ หม่อมฉันทำให้เจริญเติบโตแล้ว **ธรรมกาย**อันน่าเพลิดเพลินของหม่อมฉันอันพระองค์ทำให้เจริญเติบโตแล้ว.

[๔] พระพุทธโฆษาจารย์ได้อรรถาธิบายว่า ธรรมกายคือ พระตถาคต และโลกุตตรธรรม ๙ อย่าง เป็นพระวรกายของพระตถาคต

มีปรากฏใน**คัมภีร์สารัตถัปปกาสินี** ว่า

โย โข วกฺกลิ ธมฺมนฺติ อิธ ภควา "ธมฺมกาโย โข มหาราช ตถาคโต" ติ วุตฺตํ ธมมกายตํ ทสฺเสติ. นววิโธ หิ โลกุตฺตรธมฺโม ตถาคตสฺส กาโย นาม.

สํ. อฏฺ. ๒/๓๔๒-๓๔๓

แปลความว่า : ในคำว่า **"โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ"** นี้ พึงทราบว่า **พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงความที่พระองค์ที่เป็นธรรมกาย**ที่ตรัสไว้ว่า "ขอถวายพระพรมหาบพิตร ธรรมกายแล คือ **พระตถาคต**" ความจริง **โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง ชื่อว่า เป็นพระวรกาย**ของพระตถาคต.

คำว่า **"โลกุตตรธรรม ๙ อย่าง"** ได้แก่ **มรรค ๔ ผล ๔** และ **พระนิพพานธาตุ (อสังขตธาตุ) ๑**

(อภิ. สํ ๓๔/๗๐๖/๒๗๘)

เพราะเหตุนั้น **พระธรรมกายที่บรรลุพระอรหัตตผลแล้วนั่นเอง เป็นผู้ ทรงสภาวะนิพพาน** เป็น **"พระนิพพานธาตุ"** และ เป็น**พระตถาคต พระอรหันต์องค์จริง.**

[๕] ผู้ใดเห็นธรรมกายด้วยญาณจักษุผู้นั้นเห็นสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์

ดังที่**พระธรรมปาลเถระ**ได้แสดงไว้ใน**คัมภีร์ปรมัตถทีปนี** ว่า

โส อารกาว มยฺหํ, อหญฺจ ตสฺสาติ โส ภิกฺขุ มยา วุตฺตปฏิปทํ อปูเรนฺโต มม ทูเรเยว, อหญฺจ ตสฺส ทูเรเยว. เอเตน มํสจกฺขุนา ตถาคตทสฺสนํ

รูปกายสโมธานญฺจ อการณํ, ญาณจกฺขุนาว ทสฺสนํ ธมฺมกายสโมธานเมว จ ปมาณนฺติ ทสฺเสติ. เตเนวาห "ธมฺมํ หิโส ภิกฺขเว ภิกฺขุ น ปสฺสติ, ธมฺมํ อปสฺสนฺโต มํ น ปสฺสติ" ติ.

ตตฺถ "ธมฺโม นาม นววิโธ โลกุตฺตรธมฺโม, โส อภิชฺฌาทีหิ ทุสฺสิตจิตฺเตน น สกฺกา ปสฺสิตํ, ตสฺมา ธมฺมสฺส อทสฺสนโต ธมฺมากายํ จ น ปสฺสติ" ติ ตถา หิ วุตฺตํ :-

"กินฺเต วกฺกลิ อิมินา ปูติกาเยน ทิฏฺเฐน, โย โข วกฺกลิ ธมฺมํ ปสฺสติ, โส มํ ปสฺสติ โย มํ ปสฺสติ, โสธมฺมํ ปสฺสตี" ติ,

"ธมฺมภูโต พฺรหฺมภูโต" ติ จ

"ธมฺมกาโย อิติปิ, พฺรหฺมกาโย อิติปิ" ติ จ อาทิ.

อิติ. อฏฺ. ๓๓๔

แปลความว่า : คำว่า **โส อารกาว มยฺหํ, อหญฺจ ตสฺส** (ภิกษุนั้นอยู่ห่างไกลเราทีเดียว และเราก็อยู่ห่างไกลภิกษุนั้น) ความว่าภิกษุนั้น เมื่อไม่บำเพ็ญปฏิปทาที่เราตถาคตกล่าวแล้ว ให้บริบูรณ์ก็ชื่อว่าเป็นผู้อยู่ไกลเราตถาคตทีเดียว, และเราตถาคตก็ชื่อว่าอยู่ไกลเธอเหมือนกัน. ด้วยคำนี้ พระองค์ ทรงแสดงว่า **การเห็นพระตถาคตด้วยมังสจักษุก็ดี การอยู่รวมกันทางรูปกายก็ดี ไม่ใช่เหตุ, การเห็นด้วยญาณจักษุ เท่านั้น และการอยู่รวมกันด้วยธรรมกายต่างหากเป็นประมาณ.** เพราะเหตุนั้นนั่นเอง พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงได้ตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย **เพราะว่าภิกษุนั้น ไม่เห็นธรรม, เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ไม่เห็นเราตถาคต"**

ในคำว่า "เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ไม่เห็นเราตถาคต" นั้น มีอธิบายว่า **"โลกุตตรธรรม ๙ ประการ ชื่อว่าธรรม,** ก็เธอไม่อาจจะเห็นโลกุตตรธรรมนั้นได้ด้วยจิตที่ถูกอภิชฌาเป็นต้น ประทุษร้าย, เพราะฉะนั้น**ก็เหตุที่ไม่เห็นธรรม เธอจึงชื่อว่าไม่เห็นธรรมกาย"** สมจริงตามที่พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสไว้ว่า :-

"ดูก่อนวักกลิ ประโยชน์อะไรแก่เธอด้วยกายอันเปื่อยเน่านี้ที่เธอได้เห็นแล้ว, ดูก่อนวักกลิ **ผู้ใดแล เห็นธรรม, ผู้นั้นก็เห็นเราตถาคต. ผู้ใดเห็นเราตถาคต, ผู้นั้นก็เห็นธรรม**"

และว่า "เราตถาคตเป็นพระธรรม เราตถาคตเป็นพระพรหม"

และว่า "**เราตถาคตเป็นธรรมกาย**บ้าง, เป็นพรหมกายบ้าง" ดังนี้เป็นต้น.

[๖] พระธรรมกายของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันต์ เป็นอัตตา

พระธรรมปาลเถระได้แสดงไว้ใน**คัมภีร์ปรมัตถทีปนี** ว่า

ปรํ วา อตฺตภูตโต ธมฺมกายโต อญฺญํ ปฏิปกฺขํ วา ตทนตฺถกรํ กิเลสโจรคณํ มินาติ หึสตีติ ปรโม.

จริยา. อฏ ๓๒๔

แปลความว่า : หรือบารมีย่อมทำลายปฏิปักษ์อื่น จาก**ธรรมกายที่เป็นอัตตา** หรือย่อมทำลายหมู่โจรคือกิเลส ที่ทำความพินาศแก่**ธรรมกายที่เป็นอัตตา**นั้น เหตุนั้นจึงชื่อว่า **ปรมะ.**

ข้อมูลจากหลักฐานในคัมภีร์ต่างๆ ที่นำมาแสดงพอเป็นตัวอย่างนี้ เพียงพอที่จะสรุปได้ว่า **พระนิพพานธาตุ อันมีแก่นสารสาระในความเป็นตนโลกุตตระ (โลกุตฺตรอตฺตา) แท้ ก็คือธรรมกาย (กายที่สำเร็จด้วยธรรม) ที่บรรลุอรหัตตผลแล้ว ของพระตถาคตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และของพระอรหันตเจ้าทั้งหลาย นั่นเอง.**

ประวัติผู้เรียบเรียง
"ธรรมกายแก่นไตรภพ"
พระเทพกิตติปัญญาคุณ
(กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ)

นามเดิม กิตติศักดิ์ เจริญสถาพร

เกิด ๑๒ ค่ำ เดือน ๗ ปีชวด (พ.ศ. ๒๔๗๙)

ชาติภูมิ ตำบลบางไทรป่า อำเภอบางเลน จังหวัดนครปฐม

อุปสมบท ๑๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ณ พัทธสีมาวัดปากน้ำภาษีเจริญ

การศึกษา
- พระอภิธรรมจาก พระอาจารย์เตชินทะ ธัมมจริยะ
- บาลีไวยากรณ์ใหญ่ (มูลกัจจายน์)
- สมถวิปัสสนากัมมัฏฐานจาก พระมงคลเทพมุนี (สด จนฺทสโร) หลวงพ่อวัดปากน้ำ ภาษีเจริญ
- สมถทางกสิณ จากพระอาจารย์อินทวังสะ กัมมัฏฐานจริยะ

หน้าที่ทางคณะสงฆ์ (ปัจจุบัน)
- ผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย
- ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์
- อุปัชฌาย์วิสามัญ
- กรรมการอบรมพระธรรมฑูตผู้ทรงคุณวุฒิ
- ประธานมูลนิธิอภิธรรมมหาธาตุวิทยาลัย

จิตตภาวันวิทยาลัย
"เพื่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา"
DJITTABHAWAN COLLEGE
FOR THE PROMULGATION OF BUDDHISM

ที่ 01/08/2553
จิตตภาวันวิทยาลัย
21 สิงหาคม 2553
เรื่อง อนุญาตให้จัดพิมพ์หนังสือเป็นธรรมทาน
เจริญพร เลขานุการมูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร
อ้างถึง หนังสือที่ มวช.พิเศษ/2553 ลงวันที่ 19 สิงหาคม 2553

ตามหนังสือที่อ้างถึง คณะกรรมการ มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร และคณะศิษยานุศิษย์ของอาจารย์แม่ชีหวานใจ ชูกร มีความประสงค์ต้องการพิมพ์หนังสือ "ธรรมกายแก่นไตรภพ" เรียบเรียงโดย พระเดชพระคุณพระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ) อดีตผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่าพระจันทร์ กรุงเทพฯ และผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี เพื่อแจกเป็นธรรมทานนั้น

จิตตภาวันวิทยาลัย ยินดีอนุญาตให้ มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร นำต้นฉบับหนังสือ "ธรรมกายแก่นไตรภพ" จัดพิมพ์เป็นธรรมทานได้ ตามเจตนารมณ์ของพระเดชพระคุณพระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ) อดีตผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย ที่ต้องการเผยแพร่พระพุทธศาสนาให้กว้างไกล

ขออานิสงส์แห่งธรรมทานและสามัคคีปฏิบัติในครั้งนี้ จงเป็นพลวปัจจัยอุปถัมภ์ส่งเสริมทุกท่าน ให้มีความสำเร็จในกุศลธรรมอันพึงประสงค์จงทุกประการ และขอน้อมสักการะอุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณ พระเทพกิตติปัญญาคุณ (กิตฺติวุฑฺโฒ ภิกฺขุ) และผู้มีส่วนในกุศลธรรมทานนี้ทุก ๆ ท่าน เทอญ.

เจริญพร

(พระครูสังฆรักษ์พงษ์ศักดิ์ วุฑฺฒิญาโณ)
ผู้อำนวยการจิตตภาวันวิทยาลัย

สำนักผู้อำนวยการ
โทร. (038) 221132, 221384
โทรสาร (038) 221996

ถนนสุขุมวิท ก.ม.๑๓๘ ตำบลนาเกลือ อำเภอบางละมุง จังหวัดชลบุรี ๒๐๑๕๐ โทร.๐๓๘-๒๒๑๑๓๒, ๐๓๘-๒๒๑๓๘๔ โทรสาร.๐๓๘-๒๒๑๙๙๖
Sukhumwit Rd. K.M. 138 Naklua Banglamung Chonburi 20150 Thailand Tel. 038-221132, 038-221384 Fax. 038-221996

จาริกบุญ จาริกธรรม

สังเวชนียสถาน ๔ ตำบล (จำลองจากประเทศอินเดีย)

ณ สำนักปฏิบัติธรรมสวนแก้ว อ.จอมบึง จ.ราชบุรี

www.suankaew.net

มูลนิธิอาจารย์แม่ชีหวานใจชูกร
และคณะศิษยานุศิษย์

(จัดพิมพ์เป็นธรรมทาน)